

Pántkarperecek a magyar honfoglalás korából

¹MESTERHÁZY KÁROLY

¹e-mail: albeker.maria@t-online.hu

MESTERHÁZY, K.: *Band bracelets from the Hungarian Conquest period*

Abstract: The author collected the material of ca. 250 find places by types. He examined the material, manufacturing technique, and chronology of the bracelets, as well as their distribution by social layers and gender, and their direct analogies in Russia and the Balkans. The ancient Hungarians of the Conquest period appeared in the Carpathian Basin with a new archaeological culture in the turn of the 9th and the 10th centuries. Band bracelets were characteristic pieces of this material culture. Today they are represented by three main types: 1. band with rounded terminals, 2. band with coiled terminals, 3. hinged band. The first type has many variants. The terminal of the bracelet can be disc-like rounded, but mostly it just ends in a semicircular form. The band can be undecorated, decorated with punched palmette-tendrils ornaments, or sometimes with geometric (zigzag) motifs, and applied decoration can also appear at the end of the band. In the beginning of the 11th century only bronze bands occurred, with various punched dotted circle decorations. A punched hole can often be observed at both ends of the bands. This might have served for sewing the band on, however, others believe that a string threaded through the holes pulled the band together. The most frequent decorations of bracelets with coiled terminals are punched zigzag motifs, and sometimes palmette-tendrils also occurs. While the former type is frequent by both men and women, bracelets with twisted terminals rarely occur by men. Hinged bracelets either copied Byzantine antecedents, or they arrived as imports. The ends of the sleeves of the funerary dress, the cuffs were decorated by thin silver or gold ribbons that were sewed on the hem of the dress.

Keywords: band bracelets, Hungarian conquest period, chronology, decoration, main types of the bracelets

Kutatástörténeti áttekintés

Kereken 160 éve váltak ismertté az első honfoglalás kori karperecek. A verebi sírban a halott jobb oldalán, kezének elporladt csontjai között találtak rá egy gyűrűre, egy „ezüst nyílt karikára” és egy másik nyílt karikára sárgarézből. A leltár szerint az előbbi volt az ezüst pántkarperec, az utóbbi pedig a hegyesedő végű nyitott bronzhuzal karperec.¹ A honfoglalás kori magyar sírleletek előkerülésének sorrendjében negyedik sírlelet karperece még rosszabbul járt. A szolvyvai sír ezüst pántkarperecét ugyanis Lehoczky Tivadar fel sem ismerte.² Fettich Nándor szerint a tegez alkatrészének nézte,³ és meg sem emlékezett róla. A nagyfokú bizonytalanságra maga Hampel mutatott rá első rendszerező munkájában, ahol még úgy látta, hogy „nem lehet mindig biztos tudni, hogy mi volt a rendeltetésük...csak akkor tételezhető fel, hogy kar- vagy lábszár ékesítésére szolgáltak, amikor elég nagyok arra és amikor párosával jelentkeznek.”⁴ Feltehető azonban, hogy e sorok a „Régibb középkor” első részének írása idején születtek meg, még 1894 elején vagy még előbb, és aztán változatlanul maradt a szöveg, mert a „Magyar honfoglalás kútfoi”-be készült összefoglalás első változatában világosabban fogalmaz.⁵ Mai ismereteink szerint nyilvánvaló, hogy a véletlenül előkerült tárgyak helyes meghatározására csak szakszerű feltárások után kerülhetett sor. Ennek tudható be, hogy Varázséji Gusztáv már 1880-ban helyesen írja le a szeged-öthalmi karpereceket,⁶ és Reizner János is saját tapasztalata alapján írt a bojárhalmi és királyhalmi leletekről.⁷ Másrészt az amatőr kutatók inkább egymás tapasztalataira támaszkodhattak, mint az éppen megszülető és alig hozzáférhető szakirodalomra. A Nemzeti Múzeumban dolgozó Nagy Géza mindkét lehetőséget kihasználva előbb saját tapasztalatokat szerzett Székesfehérváron,⁸ majd a következő évben (1893) már áttekintést is ad a honfoglalás kori temetkezésekről.⁹

1 ÉRDY 1857, 15; PULSZKY 1891, 10–12.

2 LEHOCZKY 1870, 201–206; LEHOCZKY 1886, 379–380.

3 FETTICH 1937, 77.

4 HAMPEL 1897, 131.

5 HAMPEL 1895, 200.

6 VARÁZSÉJI 1880, 326–328.

7 REIZNER 1891, 102–104.

8 NAGY 1892, 299–315.

9 NAGY 1893, 224.

Mivel a honfoglalás kori emlékek felismerése nagy vonalakban párhuzamosan folyt az avar hagyatékával, a kezdeti időkben össze is keverték azokat. Amikor Hampel József 1892-ben Nagykátáról két karperecet vett leltárba, népvándorlás kor végéről valónak mondja mindkettőt, és pontosítva saját magát, korukat 8. századnak írja.¹⁰ Még jó, hogy egyúttal közli is az egyik karperec rajzát, és így egyértelmű a tévedése. Ennek oka pedig az volt, hogy szinte egyszerre Mártélyről is bemutattak egy pántkarperecet, melynek végein és a pánt közepén is volt egy rátétes dísz. Ez azonban később avar korinak bizonyult.¹¹

De nemcsak a tárgyak felismerése és koruk megállapítása tartott el hosszabb ideig. Kalandos volt a karperecek egykori viselőinek meghatározása is. A verebi sírban a váz bal oldalán egy csomóban hat nyílcsúcs került elő. Ezért fel sem vetődött, hogy esetleg női sírra bukkantak. Sőt a rá következő száz évben sem vetődött fel ellenvélemény a halott nemével kapcsolatban. Csak 1962-ben gondolt Szőke Béla, éppen a karperecek jelenléte miatt arra, hogy a verebi sírban, vagy közvetlenül mellette egy női halottnak is lennie kellett.¹² Ráadásul e feltevést rendszerszerűen kiterjesztve, megalkotta a páros (férfi és női) sírokból álló temetkezések csoportját.¹³ Pedig Érdy leírásából egyértelmű, hogy a lócsontváz (helyesebben lócsontok) alatt „egy ölnyi hosszú ember csontváz feküdt”, és más csontokról nem esett szó. Ugyanakkor Pulszky Ferenc tapasztalata szerint a nyak és karperecek inkább a női sírok tartozékai, még ha az eddigi sírleletek bizonytalanságban is hagyják a kutatót.¹⁴

A következő negyven évben a honfoglalás kori sírok gazdag sorozata került elő, és jelentékenyen megnőtt a karperecet is tartalmazó temetkezések száma is. Ezért Hampel József, aki 1884 óta az Archaeologiai Értesítő szerkesztőjeként is egészségésítette a régészeti szakszókincset, elvégezte a karperecek első rendszerezését, felosztását, tipológiáját.¹⁵ Az első rendszerezés, amely a későbbiekben is erőteljesen érvényesült, az 1890-es évekig előkerült anyagra épült, és annak a kornak a szemléletét tükrözi: a szarmata (a későbbi késő avar), az avar (a mai korai avar), és a magyar karpereceket együtt, formai alapon osztályozta. Ennek következtében eléggé zavarosnak ható leírások jöttek létre, melyek a példa darabok ábrázolásai nélkül ma már nehezen értelmezhetőek. A karpereceknek négy típusát különböztette meg. Az első csoportba tartoznak nála a kerek metszetű karikák, de ide sorolja a négyélű változatot is. A második (nála „b” típus) típusba sorolja azokat a kerek átmetszetű karikákat, melyeknek végei vagy egyenes lappal záródnak (pl. Cikó 356. sír karperece), vagy kiszélesednek, mint a szentendrei ezüst karperecek, melyeket ma kürtös végű típusként ismerünk. A harmadik csoportba (Hampelnél „c” típus) tartoznak a lemezkarpercecek, az avar és magyar változatok egységként kezelve: Ordas és Mártély egyfelől, és a magyar sírok pántkarperecei másfelől, végződésükre való tekintet nélkül. Hampel a negyedik (nála „d”) típusba sorolta az állatfejes karpereceket, az ötödikbe (nála „e”) pedig egyéb formákat, mint a sodronyból fonott (sodrott) és egyéb formákat. Alapvetően ugyanez a felosztás maradt meg a tíz évvel későbbi német nyelvű változatban, az „Alterthümer”-ben is. Csak ott több példát hoz az egyes típusokhoz, és mindegyik típust több ábrával teszi szemléletessé.¹⁶ Ezért, ha a jobb áttekinthetőségre vagyunk tekintettel, célszerűbb a német változatot használni. Ha a történeti szempontokat részesítem előnyben, nem mellőzhető „A régibb középkor” sem. Annál inkább sem, mert a két vastos könyv megjelenése között, pont a félidőben készült el a honfoglalás millenniumára tervezett forrásgyűjtemény (1896/1900), amelyben Hampel a régészeti emlékek összefoglalásával szerepelt.¹⁷ A „honfoglalási kor” emlékeinek vizsgálatakor a karperecek típusbesorolásánál ugyan figyelembe vette az előbb ismertett tipológiát, de annak egyszerűbb változatát mutatta be. Csak három fő csoportot különített el: „...ismerünk egy vagy több százból sodrott karikákat, vannak lapos, lemezspántú karikák, és vannak melyeknek fala gömbölyű vagy szögletes átméretű”.¹⁸ A lemezes karperecek anyaga tapasztalata szerint rendszeresen ezüst, a pántok végződése szerint megkülönböztet kiszélesedő, néha kördéd alakot felvevő változatot, egyenesen levágott formát, mint a szeged-királyhalmit (aminek a vége valószínűleg letörött), és a végein kihajló karpereceket, melyek a példa szerint (Szeged-Bojárhalom, Nagykőrű) a bepödrött végűek. A pántok lehetnek egyenletes szélességűek vagy kiszélesedők, simák, azaz díszítetlenek és pontkörös beütésekkel díszítettek (Kaba, Galgóc). A galgóciról azonban Fettich Nándor kimutatta, hogy a sírlethez eredetileg, a leltár szerint, nem tartozott karperec, sem a pontkörös díszítésű, sem a kikerekedő és átlukasztott végű darab. Sőt a pontkörös díszítésűről az is kiderült, hogy eredetileg a Ráth-féle gyűjteményből keveredett a galgóci leletek közé.¹⁹ A pántkarperecekkel kapcsolatban Hampel egy fontos új megállapítást tett, miszerint ez a tí-

10 HAMPEL 1892, 379. Az avar és magyar leletek e korbéli összetévesztéséhez: NÉMETH 1996, 20. és MESTERHÁZY 1997, 30–31.

11 FARKAS 1892, 413–416; HAMPEL 1897, 145. 138. t. 1–2.

12 SZŐKE 1962, 20–21.

13 SZŐKE 1962, 16, 19–20.

14 PULSZKY 1891, 17.

15 HAMPEL 1894–97, 131–136.

16 HAMPEL 1905, I–III, I. 404–421.

17 HAMPEL 1896/1900.

18 HAMPEL 1896, 199–200.

19 FETTICH 1937, 76–77.

pus a kora középkori emlékek negyedik csoportjában, azaz a honfoglalás kori leletek között a leggyakoribb.²⁰ Az időrendet tekintve ennél több nem is derült ki az addigi kutatásokból. Csak Hampel utolsó összefoglalásában találunk erre utalást, amikor is megjegyzi, hogy a pontkörös díszítésű karperecek néha a soros temetőkben is előfordulnak.²¹ Ezen felül csak olyan megfigyeléseket tett, amelyek további példák híján nem, vagy alig voltak általánosíthatók, pl. az oroszlamosi karperecek díszítése, vagy más egyedi jellegzetességek. Pósta Béla nyomán felveti, hogy ezek a karperecek nemzetközi forgalomból kerültek különböző népekhez. Egyebekben csak ismételte a korábbi megállapításokat. Érdekes, hogy nem tűnt fel neki, hogy az oroszlamosi karpereceknek akkor már két további párhuzama volt (Egyek, Nagykáta), sőt Oroszlamosról utánzatuk is ismert volt.

A Hampel utáni kutatás számára az egyes tárgytípusok érdektelenné váltak. Apró megfigyelések csak a sír- és tárgyleírások során történtek, azok is elszórva, alkalmilag. A karpereces sírok száma azonban jelentősen megnőtt. Már Fettich Nándor új ásatásain is számos példány került elő. A kenézliói, hencidai és más ásatások közlésekor a tárgyak leírása azonban nem mindig volt elegendő az élükre állítva fényképezett tárgyak típusának felismeréséhez. Ezeket a karpereceket a pántvég leírásának hiányában újra kézbe kell(ett) venni.²² Ebben a tekintetben Széll Márta rajzos táblái a szentesi temetők anyagáról megfelelőbbek. Mondhatnánk szerencsére, mert a sír- illetve tárgyleírások alapján néha egészen másra is gondolhatunk. Például a szentlászlói 87. sír egyetlen tárgyleírása sem egyértelmű, sőt félrevezető.²³ László Gyula munkásságában a karperecek csak mint a női viselet rekonstrukciójának elemei szerepelnek. A szeged-bojárhalmi nő ruházatán meg is találhatnánk azokat, ha karjait nem tenné a háta mögé.²⁴

Az 1940-es évek elejéig a 10–11. századi ékszerek megnevezéseit a Hampel idejében rögzült formában használták. A hampeli munka folytatója, Szőke Béla azonban megújította, javította a terminológiát, és újabb tárgyneveket vezetett be. Az általunk vizsgált karperecekre összefoglalóan a jól bevált lemezes karperec kifejezést tartotta meg és használta. Ebben bizonyos fokig a készítési technika is kifejeződik. A honfoglalás kori sírokból a lemezkarperecek két fajtáját ismerte, a kikerekedő és pödört végű változatokat. A harmadik típus, a csuklós karperecek ekkor még csak két közöletlen darabbal voltak képviselve. Mindkét karperec típusnak összegyűjtötte a fontosabb lelőhelyeit (összesen 38 lelőhely), és az általa meghatározott temető illetve sírtípusokkal való kapcsolódásukat vizsgálta.²⁵ Az eredmények ugyan nem voltak egyértelműek, mégis viszonylagos eligazítást adtak abban a tekintetben, milyen társadalmi csoportokban vagy rétegekben milyen karperecek várhatók a 10. század elején, a század végén, vagy a 11. század elején. Tapasztalata szerint a kikerekedő végű lemezkarperecek (26 lelőhely) leginkább a közép- és vezetőréteg első csoportjának (rozettás lószerszámos női sírok csoportja) sírjaiban fordulnak elő, de néhány darab köznépi temetőkben is található (4 lelőhely). Anyaguk főleg ezüst, de a köznépi temetőkben inkább bronz, sőt vas példányok is (Piliny-Sirmányhegy) fordulnak elő. A köznép körében a 10. század végétől válnak gyakoribbá, és ezek már pontkörös díszítéssel vannak ellátva (7 lelőhely). Szőke szerint ez utóbbiak a vezető réteg emlékeinek utánzásaként jelennek meg. Megemlíti, hogy néhány karperec kiszélesedő végein ütött lyukak vannak, de ennek értelmezésébe nem bonyolódik.²⁶ A pödört végű karperecek nyolc lelőhelyéből²⁷ arra következtetett, hogy a közép- és vezetőréteg második csoportjára jellemzőek (csüngős veretekkel díszített női ruha viselete).²⁸ Ezek is főleg ezüstdől készültek, de bronzból is előfordulnak. Viselőik Szőke leletstatistikájából következően kivétel nélkül nők. Mivel a kikerekedő végű lemezkarperecek is zömmel női sírokból kerültek elő, feltételezte, hogy a férfi sírok karperecei meg nem figyelt női temetkezésekből származnak. Azaz eredetileg páros temetkezésekről lehet szó Vereb és más lelőhelyek esetében is. Véleménye szerint a koraiak a 10. század első feléből származnak és díszítetlenek, a díszített példányok pedig későbbiek.²⁹

Szőke terminológiája és értékelése mind a mai napig tartja magát, és kisebb kiegészítésekkel, módosításokkal ezt használjuk valamennyien. Pedig azóta megsokszorozódott a hitelesen feltárt karperecek száma, újabb megfigyelések történtek a karperecek tipológiájára, viseletére, készítésére, időrendjére, származására vonatkozóan. Előbb nyilvánvalóvá vált, hogy a pántkarpereceknek van egy harmadik típusa is, a csuklós pántkarperec (Szarvas, Tiszaeszlár-Bashalom, Ártánd). Majd Szabó János Győző tett megjegyzéseket a karperecek anyagának

20 HAMPEL 1905, I. 413.

21 HAMPEL 1907, 67.

22 FETTICH 1937, 80, 85. t.

23 SZÉLL 1941, 241.

24 LÁSZLÓ 1944, 153.

25 SZŐKE 1962, 71–72.

26 SZŐKE 1962, 71.

27 SZŐKE 1962, 72.

28 SZŐKE 1962, 24.

29 SZŐKE 1962, 95. Ezt követte KOVÁCS 1989, 171. A bezdédi 18-as sír karperecével kapcsolatban vitatta ISTVANOVITS 2003, 312. A vita tárgyát két karperec típus azonos díszítésmódja indukálta.

és időrendjének kapcsolatához.³⁰ Az 1980-as évek elején Kiss Attila gyűjtötte össze a teljesség igényével már mindhárom karperec típus leelőhelyeit és példányait. Alapforrása a „leletkataszter” volt, melynek adatait saját gyűjtésével is kiegészítette. Az alapforrás adatait mechanikusan vette át, így szerepel nála nem létező, illetve nem azonosított leelőhely, illetve a karperec típusa, díszítése, jellegzetességei csak autopszia útján deríthetők ki. Az általa gyűjtött leelőhelyek száma 179. A 10. és 11. századi leelőhelyek térképezését településtörténeti vizsgálatokhoz használta fel.³¹ Azóta Kiss Attila leelőhelylistája, illetve listái szolgálnak alapul húsz 10–11. századi tárgy típus elterjedéséhez.

Nagyjából Kiss Attilával egy időben foglalkozott a köznép (nála Bijelo Brdo-kultúra) ékszerivel Jochen Giesler. A karperecek időrendjére tipológiai besorolásukhoz volt szüksége. Megerősítette azt a felfogást, miszerint a honfoglalás kori környezet tovább élő formái a pödrött végű (nála 2. formaszámú) karperec, és a 3. számú, pontkörös ponccokkal díszített pántkarperec. Ezek szerinte mind az ó-magyar horzonhoz, mind a Bijelo Brdo-kultúrához kapcsolódnak.³²

A karosi, majd a Heves megyei honfoglalás kori temetők feldolgozásánál Révész László is Szőke Béla és Kiss Attila munkáit hasznosította, de Szőkével ellentétben saját gazdag ásatási példákra hivatkozhatott.³³ A pántkarperec összefoglaló kifejezést használta, kiiktatva a lemez szót. Ennek következtében a készítési technikára kevesebb figyelmet fordítva bevezette, talán Bálint Csanád nyomán, az öntött pántkarperec meghatározást, ami azonban téves megállapítás. Másik nem szerencsés állásfoglalása a valódi karperecek és a vékony lemezből készült fémpántok összemosása. A közös szerepüket abban is megerősítve látta, hogy mindkét ékszer végein előfordulnak kis ütött vagy fűrt lyukak, melyek szerinte a viselet azonosságával magyarázhatók. A karperecek időrendjében és típusfelosztásában Szőkéket követi, viszont jóval nagyobb a saját példatára több tekintetben is, így a férfiak és nők karperecviselésével kapcsolatban is.³⁴

A legújabb szakirodalomban már gyakran Révész László összefoglalásaira hivatkoznak.³⁵ Gáll Erwin az „erdélyi” pántkarpereceket egyetlen típusba sorolja négy altípussal (kikerekedő végű, pszeudorátetes, körponccokkal díszített és pödrött végű).³⁶ Készítési technikájuk szerint megkülönböztet lemezből kivágott és öntött változatot. Vizsgálja az egyes altípusok elterjedését, nemek szerinti megoszlásukat, az egyes altípusok súlyát, időrendjét. A korábbiaktól eltérő keltezésre nem volt módja. Megismétli Révész megállapításait Varga Sándor is a keceli és homokmégyszékesi példányok kapcsán.³⁷ A Szabolcs megyei Rétköz honfoglalás kori leleteinek közlésekor Istvánovits Eszter foglalkozott a karperecek e típusával.³⁸ A Szőke-féle terminológiától eltérően ő is a pántkarperec kifejezést használja, és a terület hagyatékának példatárából kiindulva három altípust különböztet meg: a pödrött végű és kikerekedő végűeken kívül az eddig még fel sem bukkanó vas hornyolt oldalú változatot (Tiszabercel-Ráctemető 26. sír). Statisztikailag vizsgálja az egyes típusok számát, viseleti szokásokat, a karperecek anyagának kapcsolatát a társadalmi tagozódással. A szomszédos nyíri Mezőség emlékeit Tóth Anikó foglalta össze, gondosan számon tartva minden eddigi véleményt és megállapítást.³⁹

A magyar kutatás viszonylag bőséges szemléje mellett szükséges lenne a témával foglalkozó külföldi szakirodalom áttekintése is, ahogy Szőke Béla is támaszkodott Zdeněk Vaňa, Lubor Niederle vagy Heinz Knorr munkáira. Erről azonban le kell mondanunk részint terjedelmi okokból, részint pedig a magyar kutatás eredményei ritkán érintették meg a külföldi kollegákat, és mi is ritkán reflektáltunk az ő tapasztalataikra. Így a pántkarperecek esetében csak példatárnak használjuk a külföldi szakirodalmat. Első feladatunk egy viszonylag teljes leelőhely adattár összeállítása. Ennek alapja mindenképpen Kiss Attila 1980 körüli adatgyűjtése. Adatait azonban egyenként ellenőrizni kell, részben mert hiányosak, és ezért kiegészítendő, részben mert pontatlanok, továbbá nem tett különbséget a valódi karperecek és a ruhaujjat díszítő lemezes pántok között. Azon felül az elmúlt negyven évben jelentékenyen megnőtt az új leletek száma. Bár a teljes leelőhelylista elérhetetlen, de a kimaradók száma 1–2 százaléknál aligha nagyobb, s közöttük nem várható olyan fontos egyedi példány, amelynek hiánya döntően befolyásolhatja a megfigyeléseket.

Kikerekedő végű pántkarperecek

Valójában többségében nem kikerekedő a végük. A kikerekedő végű típus is többféle. A ritka változat pántja egyenletesen széles 10–14 milliméter között, és a két pántvég valóban kikerekedően

30 SZABÓ 1978–79, 51.

31 FEHÉR – ÉRY – KRÁLOVÁNSZKY 1962; KISS 1985, 232, 257–264.

32 GIESLER 1981, 88–89.

33 RÉVÉSZ 1996b, 91; RÉVÉSZ 2003, 435; RÉVÉSZ 2008, 415–416.

34 BÁLINT 1971, 51; RÉVÉSZ 1996b, 24, 30, 90.

35 GÁLL 2013, 673–686.

36 GÁLL 2013, 208. kép.

37 VARGA 2016, 165, 289.

38 ISTVÁNOVITS 2003, 311–313.

39 TÓTH 2014, 212–213.

szélesedik ki. Van díszítetlen (Nagyszokoly: *II. t. 1.*, Génye/Geňa), rátétdíszes (Mezőzombor-Bálvány-domb: *I. t. 1, 3.*) és poncolt díszítésű (Kiskunfélegyháza-Ferencszállás: *I. t. 4.*).

A második változatnak szintén egyenletesen 10–12 milliméter széles a pántja, a nyílt végek hosszan-ovális szélésednek ki. Itt is gyakori a díszítetlen (Vereb, Neszmély) és a rátétdíszes (Nagykátá: *I. t. 5.*, Egyek: *III. t. 8.*, Kistokaj: *III. t. 10.*, Oroszlámos).

A szakonyi kavicsbánya 1. sírjából olyan karperec került elő, melynek kiszélesedő vége nem lekerekített, hanem majdnem derékszögben záródik a pántvég (*II. t. 8.*).

Gyakori az a változat, amelynek viszonylag keskeny pántja 8–10 milliméter széles, és a végei hirtelen, tárcsaszzerűen kerekednek ki. A végek kidolgozása/kiverése kevés gondossággal történt (Esztergom, „Galgóc”: *II. t. 2.*, Karos II/45. sír).

Viszonylag széles pánt kettős karéjos kiszélesedő véggel. A pántvég középvonalaiban gyenge gerincelés látszik (Hencida 5. és 10. sír, Kőrösszegapáti-Pál-lapály, Galánta: *III. t. 5.*, Gáva: *II. t. 3.*). Ennek díszített változata a Berettyóújfalu-B. Nagy János földjéről előkerült pántkarperec, amelynek végein poncolt palmetta látható.

Egyedi kialakítású a Békéscsaba-Erzsébethelyen talált karperec. A pánt végei felé összeszűkül, és „mandzsetta” közbeiktatásával gerincelt keskeny levél alakú díszítéssel zárul. Mandzsetta nélküli sima keskeny levél alakú végződése van egy hajdúböszörményi karperecnek.

Egyedi formája van a Budapest XX. kerületi Szent László úti karperecnek. A viszonylag keskeny pánt és a pánt szélességében kerek vég között egy-egy „farkasfog” elem az összekötő tag (*III. t. 3.*).

Enyhén kiszélesedő és kikerekedő pántja van egy három bordával díszített karperecnek (Győr-Újszállások: *III. t. 7.*).

Leggyakoribb a lekerekedő pántvég. Ennél a változatnál a pánt a végei felé többé-kevésbé kiszélesedik, de a pántvég egyenesen levágott, a sarkok azonban lekerekítettek. Díszítetlenek (Sajtény: *II. t. 10.*, Szentes-Borbásföld 14. sír) és díszítettek is előfordulnak közöttük. Poncolt díszítés van egy sajládi pántvégen (*I. t. 7.*), és rátétes díszítése van egy madarasi karperecnek (*I. t. 2.*). Gyakori a teljesen egyenletes szélességű pánt, amelynek végei félkörben vagy kisebb ívben lekerekítettek (Sárrétudvari-Hízóföld 33. és 167. sír: *II. t. 9.*, *I. t. 8.*, Zalkod: *II. t. 6.*, Bánkeszi/Bánov 23. sír: *III. t. 1.*, Szeged-Öthalom 41. sír, Sárospatak-Baksa-homok 2. sír, Csongrád, Szered/Sered 5/54. sír: *II. t. 5.* stb.). Különböző szabálytalanságok a lekerekedő pántvégű karperecek esetében is előfordulnak. Egy Molnos/Mlynarce-i pánt a végei felé elkeskenyedik. Keskeny ezüstpántból készültek a szeged-domaszéki karperecek is, végeik inkább hegyesednek, a pántszélek szabálytalanok és eldolgazatlanok. Az egyik példány egyik végén ütött lyuk látható.

A pántok anyaga leggyakrabban ezüst vagy bronz. Néha azonban vasból is készültek (Tiszabercel-Ráctemető). Egy esetben találkozunk arany lemezzel (Geszteréd: *II. t. 4.*), és egyetlen esetben borították be a bronz pántot aranylemezzel (Heves). De előfordul az aranyozott felületű ezüstpánt is (Karos III/9. sír). Az anyagnak nemcsak társadalmi-szociális mutató szerepe van, hanem bizonyos fokig időrendi különbséget is jelez. Az ezüst pántok a korábbi időre jellemzőek, a későbbi időre, értve alatta a 10–11. század fordulójára körüli időket, már csak bronz példányokkal találkozunk. A pántkarperecek lemezből készülnek. Egyetlen kivétel az ártándi csuklós karperec. A lemezcsíkokból kivágott darabokat veréssel alakították ki. Az ezüstpántok többségét egyenletes vastagságú, 1–1,5 milliméter vastag ezüstlemezből készítették, és végeiket saját anyaguk vékonyabbra verésével alakították ki. Elsőként Fettich Nándor hívta fel a figyelmet arra, hogy a pántok a végeik felé vékonyodnak (pl. a hencidai karperecek esetében).⁴⁰ A bronzpántok szintén lemezből vannak kivágva. Ez gyakran a pántok szélének eldolgazatlanságán is meglátszik (Nádudvar-Töröklaponyag). A pántok döntő többsége sima, díszítetlen. Néha azonban poncolt minta, esetleg a végeikre erősített rátét díszíti azokat. Apró vonalszakaszokból álló ponc-minta van a berettyóújfalui karperecen, hasonló poncmintából alakult a nagykátai karperec pántjának meg-megszakadó kettős vonalú farkasfog mintája, és szintén poncolt a sajládi karperec díszítése is. A szob-ípolyparti temető 13. sírjának karperece bizonytalanul tartozik ide, hiszen a pántvéget nem ismerjük. A ritka kivételek közé tartozik a csekeji 401-es sír vékony pántja, rajta kettős vonalú X-ek sorával (*III. t. 4.*), és a Deszk-D temetőből való pánt, „poncolt geometrikus díszítése” is.

Néhány karperecen hosszanti bordázás látható. Ilyen egy a győri Újszállásokról való aranyozott ezüst darab (*III. t. 7.*), amelyen két hornyolat fut végig, és a vaskarperec Tiszabercel-Ráctemetőből. Alsó és felső borda közt futó egyetlen hornyolat díszít egy karosi pántot (Karos III/9. sír). Ez a díszítésmód az avar korban is előfordul (Ordas, Bács-Kiskun megye).⁴¹

A ki- és lekerekedő végű pántkarperecek legszebb darabjai a végeiken rátétes példányok. Ma mintegy tuhatot ismerünk: Berekböszörményből, Bajótról (ez már elveszett), Egyekről (*III. t. 8.*), Hevesről, Kistokaj-Gerendáról (*III. t. 10.*), Madarásról (*I. t. 2.*), Mezőzomborról (*I. t. 1, 3.*), Nagykátáról (*I. t. 5.*), Nagytőkéről, Oroszlámosról, Sarkadról, Vágvörösvár/Červenikről, van ahonnan többet is. Ez a díszítés csak az ezüst vagy az aranyborítású darabokon fordul elő. A pánt kikerekedő, többnyire ovális végére egy nagy, csepp alakú rátétet szegecseltek,

40 FETTICH 1937, 96.

41 RÉVÉSZ 1996b, 35, 118. t. 18; TERGINA 1880.

esetleg felforrasztottak. Ez utóbbi lehetőségre egy nagytőkei (másként Szentés-Kunszentmártoni út) karperec végeinek lenyomata utal,⁴² valamint azok a rátétes karperecek, amelyeken a rátét felerősítésének nyoma, az aklaszeg nem látszik (Egyek, Sarkad, Nagykáta). Ezek esetében röntgenvizsgálattal meggyőződhetnénk a felerősítés technikájáról. Több esetben azonban világosan látszik a rátét szegeccsel való rögzítése. Az egyik oroszlámosi példányról mind Hampel, mind Kovács László megjegyzi, hogy három-három szegecs látszik mindkét rátét alatt a pánton.⁴³ Három-három szegeccsel erősítették fel a madarasi (*I. t. 2.*) és mezőzombori poncolt mintájú karperec díszítését is.⁴⁴ A madarasi karperec egyik rátétje már a temetés előtt elveszett, s itt a pánton jól látszik a három szeglyuk vagy furat. A másik rátét azonban a helyén van, csupán a rátét közepére behelyezett üvegberakás esett ki az idők folyamán. A harmadik szeglyuk pont az üvegbetét alatt van, tehát az ott levő szegecs nem a rátét felerősítésére szolgált, hanem az üvegberakás rögzítésénél lehetett szerepe. A másik mezőzombori, a vágvörösvári és a kistokaj-gerendai karperecen a rátét rögzítésére csupán két szegecs alkalmaztak, azaz itt két-két szeglyuk lenne a pánton, ha a rátétek leestek volna.

Ennél a pontnál érkeztünk el a kikerekedő végű pántkarperecek egyik nehezen értelmezhető jellegzetességéhez: a pántok végén több mint harminc esetben találunk egy-egy ütött/fürt lyukat (Arad-Csálya, Biharkeresztes-Bethlen G. u.: *III. t. 2.*, Csekej 401. sír: *III. t. 4.*, Galánta-Papföld 6. sír, Gyulavarsánd-Laposhalom, szórvány: *II. t. 7.*, Gyulavarsánd-Laposhalom 1949/15. sír, Hencida 5. sír, Hertelendyfalva: *III. t. 6.*, „Galgóc”: *II. t. 2.*, Ibrány-Esbó-halom 197a. sír, Kál-legelő 10. sír, Karos III/6-os sír, Karos II/45-ös sír, Marosgombás-Kis Magura 10. sír, Ócsa-Alsópakony, Oroszlámos-Vasútállomás, Pétervására-Laktanya 1. sír, Sárrétudvari-Balázshalom, Sárrétudvari-Hízóföld 33. és 167. sír: *II. t. 9.* és *I. t. 8.*, Szeged-Óthalom 3. sír, Szentés-Borbásföld 14. sír, Szentés-Szentlászló 74. és 95. sír, Szinyér, Szolnok-Beke Pál halma III/5. sír, Tizsanána-Cseh tanya 2. sír, Tiszapüspöki, Tizsakécske, Tiszavasvári-Aranykerti tábla, Várfalva 42. sír), néha két-két lyukat. Ez utóbbiak közé négy karperec tartozik: Bánkeszi/Bánov 23. sírjából (*III. t. 1.*), a karosi II/61-es sírből, Nagytőke-Jámborhalom, Németh Gergely földjéről és egy szórvány példány Mezőzomborról. A két-két szegeccsel rögzített rátétekhez két-két szegecslyukat kell ütni a pántba. Ezzel magyarázhatók a rátét nélküli 2-2 szegecslyukas pántok. De mire szolgálhatott egy-egy szegecslyuk? Erre több régészünk egymástól függetlenül azt a választ adta, hogy a karperecek végén levő lyukakba fonalat, László Gyula szerint egyenesen szalagot fűztek a karperec összehúzására. Részben, hogy összehúzza a ruha ujját, részben pedig hogy a karperec le ne essen viselője kezéről.⁴⁵ Már itt jelezzük, hogy valami nincs rendben ezzel az elképzeléssel, mert a karperecek zöme méreténél fogva fennmarad a csuklón. Példáan illusztrálja ezt a helyzetet a letkési II/67. sír, amelyben egy négy év körüli kisgyermek feküdt. A karperec pántvégei egymás felett zártak egy 52 milliméteres kört, és nem ütötték át a pántot, hogy a belefűzött huzallal összehúzzák a pánt végeit.⁴⁶ Már ez is arra figyelmeztet, hogy a pántvégekbe ütött lyukaknak más szerepe lehetett. A hencidai 5. sírban csak a bal karon levő karperecen voltak lyukak, a másikkól pedig hiányoztak.⁴⁷ Ez azt jelentené, hogy csak a bal alkaron kellett összehúzni az ingujjat? További furcsaságot tapasztalunk három másik karperecen. A kál-legelői 10. sír karperecének egyik végén találunk lyukat. A másik karperec-vég hiányosnak látszik.⁴⁸ De az eger-szépasszonyvölgyi egyik bronz lemezkarperceknél szintén csak egyik végén van ütött lyuk.⁴⁹ Egyetlen lyuk van a szeged-domaszéki egyik karperecen is, míg a másikon egy sincs.⁵⁰ A geszterédi sírban is volt egy arany karperec, vagy inkább pótkarperec, amelyen szintén csak az egyik végén ütöttek egy lyukat.⁵¹ Bonyolítja a helyzetet három rátétimitációs karperec. Az ibrányi Esbó-halom 197a. sírjából való karperecen (*III. t. 9.*) a hátulról domborított rátétutánzat és a karperec széle közötti nagyon rövid felületbe ütöttek bele mindkét végén a lyukat.⁵² A szeged-óthalmi 10/1950-es sír esetében is találkozunk ezzel a megoldással,⁵³ és az egyik oroszlámosi karperecen is.⁵⁴ Bizonyos mértékű megoldást kínál egy széles, egyenletes pántszélességű, lekerekedő végű ezüst karperec Sárrétudvari-Hízóföldről. A 167. sírban talált karperec mindkét végén a „szeglyukak” körül teljes körben az ezüstbe belenyomódott-belevert körgyűrű van, de az egyik oldalon mélyebben, az ellenkező oldalon sekélyebben: mint a lemezes díszű nyergek szegeinek lenyomata az

42 HAMPÉL 1907, 122, 19. t.

43 HAMPÉL 1907, 126; KOVÁCS 1993, 44.

44 KÓHEGYI 1980, 218; MEGAY 1963, 41; KOVÁCS 2015, 24.

45 SZABÓ 1955, 123–125; LÁSZLÓ 1988, 65; RÉVÉSZ 1996b, 90; FODOR – KERTÉSZ 2015, 260; VARGA 2016, 117, 165.

46 BAKAY 1978, 113.

47 FETTICH 1937, 95.

48 RÉVÉSZ 2008, 52. t. 8.

49 RÉVÉSZ 2008, 38. t. 11.

50 HAMPÉL 1907, 28. t. 2. és 138.

51 ALMÁSSY – ISTVÁNOVITS – KURUCZ 1997, 99. kép; KATALÓGUS 1996, 76.

52 ISTVÁNOVITS 2003, 313. A szerző megjegyzi, hogy az ütött lyukszélek kopottak, szerinte az összekötéstől.

53 BÁLINT 1968, 60; BÁLINT 1991, 125, 37. t. 20.

54 HAMPÉL 1907, 20. t.; KOVÁCS 1993, 44, 26. t.

ezüstlemezeken. Itt talán valamilyen gömbfejű szegecs díszítette a pántvégeket (*I. t. 8.*).⁵⁵ Hasonló szegnyom, szeglenyomat látható a karosi III/6-os sír karperecén is. Kár, hogy egyetlen karperec sem került elő még ezzel a díszítéssel. A magyarázatra egyelőre várunk kell. Talán jobb régészeti megfigyelés vagy szerencsés néprajzi párhuzam megvilágíthatja ezt a jelenséget.

Az a feltevés is védhetetlen, hogy a ruha ujjának összeszorítására szolgálnának a karperecek. Ez az ötlet már Hampelnél felmerült,⁵⁶ Szabó Kálmánnal folytatódott,⁵⁷ majd újra egymástól függetlenül így vélekedik Kürti Béla,⁵⁸ Fodor István.⁵⁹ Legújabban Szőke Béla nyomába lépve Révész László fejtette ki,⁶⁰ és utána többen csatlakoztak hozzá: Gáll Erwin,⁶¹ Perémi Ágota,⁶² Türk Attila és Lőrinczy Gábor.⁶³ Valamennyiüknek az volt a feltevés legfőbb érve, hogy a karperecek jelentős része a könyök alatt, vagy az alkar közepe táján volt a sírban. Jellemző azonban, hogy egyetlen nő sem csatlakozott a gondolathoz, vagy legalábbis a jelen érvekkel bizonyíthatatlannak érezte. Ellenérveket viszont csak Langó Péter vetett fel.⁶⁴ A 19. századi kazah viselet archív felvételei is azt mutatják, hogy akár négy pántkarperecet is viselhetett egy nő egyidejűleg a karján, de a ruhára ráhúzva egyetlen példát sem találtam.⁶⁵ Nem mellékesen azt is meg kell jegyezni, a halottak nem viselik az ékszert, azokkal a temetést előkészítő családtagok látják el őket. Nagyon tanulságosnak vélem az ibrányi temető 194. sírjában nyugvó halott karperecének helyzetét: a halott jobb kezét a vállához húzták fel, és a jobb kéz karperece a jobb könyökhöz csúszott le eközben.⁶⁶

A rátétdíszes karperecek a legigényesebb darabok közé tartoznak. Néha előfordul, hogy a rátétet önállóan használgák fel. Szolnok-Lenin tsz. lelőhelyről közöl egy ilyen darabot Madaras László, bár eredeti szerepét nem ismerte fel.⁶⁷ Az igényes ékszereket olcsóbb kivitelben utánozni is szokták. A pántkarperecek között is több imitált rátétes példány fordul elő. Egy gyulavarsándi karperecen a pántvégeken fekvő V alakú préselt díszítés fogja közre a pánt két oldalát, és középen szintén préselt csepp alakú díszítés foglal helyet, ezzel egy rátétet utánozva.⁶⁸ Solton, Szeged-Óthalmon, Oroszlámoson, Ibrányban (*III. t. 9.*) vagy az egész rátétet egyetlen csepp alakú, hátulról domborított díszítéssel utánozzák, vagy a csepp alakzat körvonalát jelzik hátulról domborított hólyagocskákkal. A legszebb díszítés kétségtelenül a poncolt indával kitöltött mezőzombori és ferencszállási pánton látható, melynek leegyszerűsített változataival majd a pödrött végű pántkarpereceken találkozunk.

Még egy mintáról meg kell emlékeznünk, amely főleg a bronz pántokon fordul elő: ez a pontkörös vagy egyszerű, apró egymásba írt-ütött körökből álló díszítés. Majdnem harminc lelőhelyről ismert. Ezek közül egyiknek az anyaga ezüst (Letkés II/67. sír: *IV. t. 6.*), illetve van még két másik ezüstkarperec is, de azok már pödrött végűek (Kistokaj-Gerenda 4. sír: *IV. t. 9.*, Bezdéd 14. sír). Az utóbbin nem pontköröket látunk, hanem egyszerű beütött kis karikák sorait. Ha a díszítés egységeit vizsgáljuk, akkor legalább négyféle változatot találunk. Van puszta beütött kör (Bezdéd), négyszeres koncentrikus kör (Kaba), hármas koncentrikus kör (Püspökladány-Eperjes 521. sír: *IV. t. 3.*), kettős egybeírt kör középen ponttal (Körösszegapáti: *IV. t. 4.*, Mezőkovácsháza-Templomföld: *IV. t. 5.*, Hajdúszoboszló-Árkos-halom 14. sír, Dunaszekcső, Fábiánsebestyén-Molnár F. F. földje: *IV. t. 1.*). Ha a beütött körpocok rendszerére vagyunk tekintettel, akkor van egysoros (Taktaharkány-Bazsi, Gyulafehérvár-Brandusei u. 137. sír, Mezőkovácsháza, szombathelyi múzeum-ismeretlen lelőhely, Szeged-Makkoserdő 13. sír, Püspökladány-Eperjes 521. sír), kétsoros (Csákberény-Öregtő, Nádudvar-Töröklaponyag 20. sír: *IV. t. 2.*, Körösszegapáti-Pál-lapály 6. sír: *IV. t. 4.*), és háromsoros (Bezdéd 14. sír, Brestovik) díszítés. A kiszélesedő pántvégek díszítésének rendszere is jellegzetes. Az egyszerű pontkörös egységekkel díszített karperecek elterjedése egy laza sűrűségű alföldi csoportot rajzol ki, melyhez Bakonszeg-Kovácsi és Nádudvar-Töröklaponyag tartoznak egyfelől: a kikerekedő végeken 3-3 ponc a széleken, alul-felül-középen és utánuk két sorban alul és felül, és másfelől Fábiánsebestyén-Molnár F. F. földje, Kaba, Csanytelek-Dilitor 61. sír karperecein 3-3 ponc a kiszélesedő végeken, utánuk pedig egy sor van a pánton. Hasonló elrendezésű, de nem szimmetrikus a pocok elhelyezkedése a nagykapornaki és taktaharkányi pántokon. Teljesen szabálytalan a beütések elhelyezése az egysoros csöllei/rovinkai (*IV. t. 8.*) és a Hajdúszoboszló-Árkos-halmi 14. sír karperecén. Stilizált indát alakítottak

55 NEPPER 2002, 293. t.

56 HAMPÉL 1897, 133.

57 SZABÓ 1938, 32.

58 KÜRTI 1978–79, 327; KÜRTI 1996, 198.

59 KATALÓGUS 1996, 179.

60 SZŐKE 1962, 66, a kerek metszetű huzalkarperecekkel kapcsolatban fogalmazta meg. RÉVEZS 1996b, 89.

61 GÁLL 2013, 685.

62 PERÉMI 2001, 166.

63 TÜRK – LŐRINCZY 2015, 69.

64 ISTVÁNOVITS 2003, 313; LANGÓ 2000, 35–37.

65 ALIMBAY 2009, 222.

66 ISTVÁNOVITS 2003, 97, 63. kép.

67 MADARAS 1996, 67.

68 GÁLL 2013, 88. t.

ki a Homokmégy-székesi 229. sír karperecének pántján (*IV. t. 7.*). A pántvégeken ennél a típusnál is előfordul az egy-egy ütött lyuk (Várfalva 42. sír: *IV. t. 10.*, Homokmégy-Székes 229. sír).

Időrend. A kikerekedő végű pántkarpereceket általában a 10. század első két harmadára szokás keltezni.⁶⁹ Pénzzel keltezett sírlelet a verebi, Berengár imperator (915–924) denárával.⁷⁰ Hasonló korú a neszmei karperec, szintén Berengár imperator pénzével.⁷¹ Szered II. temetőjének 8/55-ös sírjában Henrik német király (919–936) pénze keltezte a karperecet.⁷² A szeged-királyhalmi leletben (mai neve Ásotthalom-Rívó) Ismail ibn Ahmed szamanida emir 905/906-ban vert dirheme volt.⁷³ Sárospatakon, a baksahomoki 2. sírban Nasr ibn Ahmed szamanida emir 918/919-ben vert dirhemét találták.⁷⁴ Jánoshalma-Kisrátán a karpereces sírral szomszédos sírban Theophilos és II. Mihály valamint Constantin társcsászárok közös uralkodása alatt (832–839) vert ½ solidus került elő.⁷⁵ A pénzek keltező értéke azonban mindaddig viszonylagos marad, amíg nem rendelkezünk elegendő számú zárt lelettel, amely megfelelő életkor adatokkal kombinálva a 10. század első évtizedeitől keltezi a sorozatokat. A szeged-királyhalmi és sárospatak-baksahomoki karperecek jól jelzik, hogy ezzel a típusalakkal már a honfoglalástól számolhatunk, ha egyelőre nincs is korábbra biztosan keltezhető darabunk, és hiányzanak a Kárpátoktól keletre levő sírleletekből. Az bizonyos, hogy Kiss Attila nem kételkedett abban, hogy a pántkarperecek a honfoglaló magyarokkal kerültek a Kárpát-medencébe.⁷⁶ A kelet-európai, nem magyar karperecek között azonban vannak egészen jó formai párhuzamok is, például a rátét díszes típusból, melyekre már jóval korábban felfigyeltek.⁷⁷ Ilyen egy kocserginói bronzkarperec, amelynek pántjai végén olyan ovális-csepp alakú rátét van, mint a magyar pántkarpereceken. A birituális temető feltehetően egy volgai finnugor néphez kapcsolható.⁷⁸ A már magyarnak mondható Szubbotyici temető 1. sírjában is volt egy bronzkarperec, amelynek pántja középvonalában gerincelt volt, a végei pedig egy kis becsípott vállból enyhén kiszélesedve kerekedtek le.⁷⁹ A hazai anyagból közel áll hozzá a Nagytőke-Jámborhalmon, Némedi Gergely tanyáján előkerült karperec, amelynek szintén lapos háromszög metszetű a pántja, azaz gerincelt.⁸⁰ A korobcsinói karperec pedig egyesíti a hevesi és a békéscsaba-erzsébethelyi pántok jellegzetességeit: a bronz pánt aranylemezzel van beborítva, a pántvégeken pedig hosszú, ovális foglatban rubin kő ül.⁸¹ Így mind a legkorábbi pénzzel keltezett sírok, mind a keleti párhuzamok arra mutatnak, hogy a kikerekedő végű pántkarperec minden változata a magyarokkal jelent meg a Kárpát-medencében. Keltezésük általában a honfoglalástól számítható még akkor is, ha az egyes sírok anyaga nem ad lehetőséget évtizednyi pontos kormeghatározásra. A legkésőbbi példányok már bronzból készültek, és rajtuk pontkörös vagy koncentrikus poncbeütések láthatók. Szőke Béla még csak hét lelőhelyüket sorolta fel, ma harminc körül van a számuk.⁸² Gyulafehérváron a Brandusei utca 137. sírjában Szent István és András pénzével együtt találták.⁸³ Hasonló korú lehet a fábiánsebestyényi (Molnár F. F. tanya 4. sír) darab is, a mellette levő 5. sírban szintén András denára volt.⁸⁴ Közbenő korú Csanytelek-Dilitor 61. sír karperece, amely Szent István denárának negyedével került elő.⁸⁵ A bezdédi 14. sír a kerek poncokkal díszített karperece alapján a temető legkésőbbi sírja is lehet, de mindenképpen korábbi a 10. század végénél. A többi pontkörös díszítésű karperec e két végpont közé keltezhető. Sajnos, a köznépi temetkezések legkorábbi pontkörös poncos karperecei szórványok, vagy még az Árpád-kori pénzek sírba kerülése előtti időből származnak (Nádudvar-Törökklaponyag 20. sír, Homokmégy-Székes 229. sír, Letkés II/67. sír, Várfalva 42. sír, Püspökladány-Eperjes 521. sír, Hajdúszoboszló-Árkos-halom 14. sír). A letkési karperec anyaga ezüst, a pánton két sorban fut körbe a pontkörös ponc díszítés. Ezzel összekötő kapocs a középréteg és a köznép ékszervelete között. A sír kora a 10. század utolsó harmada lehet, de a sírban levő két S végű hajkarika nem segíti a keltezést.⁸⁶ A hajdúszoboszlói Árkos-halom 14. sírjának karperece szintén a temető 11. század eleji sávjából került elő. Így

69 SZŐKE 1962, 72; SZABÓ 1978–79, 51; DIENES 1986, 92; RÉVÉSZ 1996b, 90.

70 KOVÁCS 2011b, 146.

71 KOVÁCS 2011b, 147.

72 KOVÁCS 2011b, 146, 154.

73 KOVÁCS 2011b, 175.

74 KOVÁCS 2011b, 179.

75 LANGÓ 2012, 49.

76 KISS 1985, 232.

77 HAMPEL 1896/1900, 798; SZŐKE 1962, 71–72.

78 TALICKIJ 1940, 159, II. t. 14.

79 BOKIJ – PLETNYOVA 1989, 100.

80 BÁLINT 1991, No. 277.

81 TÜRK 2014, 55.

82 SZABÓ 1978–79, 66; SZŐKE 1962, 95.

83 GÁLL 2013, 677, 137. 62. t.

84 CSALLÁNY 1905, 41–42.

85 SZÉLL 1941, 252.

86 BAKAY 1978, 113.

az utóbbi fél évszázad ásatásai megerősítették a pontkörös díszítésű karperecek Szőke-féle keltezését. Mindez annak ellenére is igaznak látszik, hogy maga a pontkörös díszítés a honfoglalás kori tárgyakon jóval korábban feltűnik. Nincs szükség nagy tárgybemutatóra e tekintetben, de a számos tegezszáj agancsléc,⁸⁷ csonteszköz,⁸⁸ különböző gyűrűtípusok⁸⁹ díszítése erről tanúskodik. Erre vallanak a 10. századi Cherson városának hétköznapi tárgyain is gyakori pontkör-díszítések, melyek korai forrásként jöhetnek számításba a honfoglaló magyarok díszítőművészetében.⁹⁰

A kikerekedő, de legalábbis nem bepödrött végű karperecek szinte elmaradhatatlan kellékei a rozettás lószerszámos női síroknak. Erre külön felhívta a figyelmet Szőke Béla. A karosi temetők anyaga megerősítette ezt a megfigyelést. A második és harmadik karosi temető összesen 23 pántkarperecéből csupán két darab pödrött végű, a többi a Szőke-féle statisztika szerint kikerekedő végű típus. Valamennyi ezüstből készült. A két bronz pödrött végű változat azonban jelzi, hogy az egyes csoportok nem különülnek el élesen egymástól, hanem átjárhatóak. Ugyanígy a nemek szerinti megoszlás sem követ megváltozhatatlan szabályosságot. A karosi II. és III. temetőben ugyan főleg a női sírok ékszerei voltak a pántkarperecek, de itt sem kizárólagosan, hiszen a II/61. és III/13-as sírban férfiak voltak.

Pödrött végű pántkarperecek

Az első pödrött végű pántkarperec tudomásunk szerint a szeged-bojárhalmi sírból került elő 1889-ben, és eléggé körülményesen írta le Reizner János: „...s a nyílásnál a pánt végei egy kis karikára visszahajlítvák.”⁹¹ Néhány év múlva, 1892-ben találták a székesfehérvári Demkóhegyen az 5. sírban azt az ezüst karperecet, amely „négy darabra tört s egyik végén kifelé csavarodó” volt.⁹² Még Hampel is körülírással mutatta be a honfoglalás kori karperecek e típusát: „amelyeknek a végei tekerccszerűen kifeléfordulnak”, és zsinag vagy sodrony segítségével voltak összefoglalhatók.⁹³ 1907-ben a pántos karperecek harmadik főváltozatának mondta azokat, „amelyeknek nyílt végei hengerded tekerccsel fejeződnek be.”⁹⁴ Ez után hosszú ideig alig esik szó a pödrött végű karperecekről. Jellemző, hogy az 1941-ben közölt szentes-szentlászlói 82. sír kapcsán a típus pontos megjelölése el is maradt, csak a rajzos tábláról derül ki, hogy miről is van szó.⁹⁵ A máig érvényes terminológiát ez esetben is Szőke Béla alkalmazta. Megállapításait ma is használjuk. Jellemző, hogy leletstatisztikájában összesen csak nyolc lelőhelyet sorol fel, majd ezeket további kettővel egészíti ki (Bezded, Piliny), és ezek alapján jellemzi a tárgytypust.⁹⁶ E típusnál is a díszítetleneket véli korábbinak, a díszítetteket pedig későbbinek. Az előbbieket a 10. század első kétharmadára keltezi, a díszítetteket a harmadik harmadra. Leletstatisztikájából egyértelmű volt, hogy a női sírokra jellemzők, és a „csüngős veretekkel jellemzett” viseletben eltemetett nők körében gyakoriak.⁹⁷ A régészeti kutatások a Szőke számára rendelkezésre álló leletmennyiséget többszörözték, és Kiss Attila már 45 lelőhelyet jelölt meg településtörténeti munkájában.⁹⁸ Ez a szám azt jelzi, hogy a pántkarpereceknek kb. a negyede (25%) pödrött végű. Jochen Giesler csupán annyiban érintette a pödrött végű karperecek kérdését, amennyiben azok átvezetnek a honfoglalás kori lelettypusok közül a Bijelo Brdo-kultúrához. De nem tartoznak a Bijelo Brdo-kultúra ékszerkészletéhez.⁹⁹ Ez azért fontos, mert eközben a magyar kutatók sora a köznépi temetőkkel való szoros kapcsolatukat hangsúlyozták. Míg tehát a kikerekedő végű, zömmel ezüst karpereceket az előkelő réteg viseleti darabjaiként ismerték el, a pödrött végű karpereceket a köznépi ékszerek közé sorolták, ahogy azt Szőke Béla megfogalmazta: főleg a köznépi temetőkre jellemző a pödrött végű karperec.¹⁰⁰ Valójában arról volt szó, hogy a lelőhelyek közt köznépi temetők is voltak, de a karpereces sírokban nem a köznépi szegényei nyugodtak.

87 STRAUB 1999, 410–414.

88 WOLF 2016, 650.

89 DEMO 2009, II. 520; KESZI 1990, 133, 137; BOLLÓK 2015, 329–331.

90 YASHAYEVA 2010, 208–209.

91 REIZNER 1891, 104.

92 NAGY 1892, 306; BAKAY 1965–66, 47.

93 HAMPEL 1897, 133, három példát mutat be, Szeged-Bojárhalom, Székesfehérvár-Demkóhegy és az 1893-ban közölt nagykőrüi pántkarperecet. Ugyanakkor nem említi az 1896-ban ismertté vált bezdedi példányt. Ezért valószínű, hogy „A Régibb középkor” II. kötete is jórészt készen állt 1894-ben, az első kötet megjelenése évében.

94 HAMPEL 1907, 67.

95 SZÉLL 1941, 241.

96 SZŐKE 1962, 72, 96.

97 SZŐKE 1962, 24.

98 KISS 1985, 257–264.

99 GIESLER 1981, 88–90.

100 SZŐKE 1962, 72; KISS 1985, 232; KOVÁCS 1989, 171; REVÉSZ 1996b, 91.

Kovács László a nagyhalász-zomborhegyi ásatása kapcsán megkísérelte a pontosabb kelteztést, és felsorolta a pénzzel keltezhető sírokat, és tágabban véve a pénzt és pödrött végű karperecet tartalmazó temetőket.¹⁰¹ Az eredmény természetesen nem volt egyértelmű, és az a próbálkozása sem volt az, hogy kizárólagosan a női ékszervelet tartozékának tekintsük a pödrött végű pántokat.¹⁰² A karosi temetők mindezekben a kérdésekben semlegesek maradtak a jelzett karperecek kis száma miatt. Inkább megerősítették Szőke Béla véleményét. Ennek ellenére egy érdekes keltezési szempont rögzült, amely széles körben elismerést nyert. Ez a bepödrött végű pántkarperecek 920 körüli feltűnésének keltezése.¹⁰³

Jelenleg majdnem nyolcvan lelőhelyről tartunk számon pödrött végű karperecet, és ezeknek mintegy a fele készült ezüstlemezéből, a másik fele pedig bronzból. Nincsenek köztük öntött darabok. A lemezek szélessége 0,5–1,4 centiméter között változó. A pántok vége lehet egyenletesen széles, de többnyire a pántvég felé keskenyedik, és ez a szakasz van bepödörve. Ritkán előfordul azonban olyan változat is, amikor a le- vagy kikerekedő végű pántok végét hajlították ki (Kecskemét-Lakihegy B. sír, Szob-Kiserdő 66. sír, Középhídvég/mai nevén Tengelic).¹⁰⁴ A pántok zömmel díszítetlenek, de vannak poncolt mintázatú karperecek is. A pontkörös vagy csak többsoros körponc ritkán fordul elő (Bezéd 14. sír, Galánta: VI. t. 3., Kistokaj-Gerenda 4. sír: IV. t. 9., Kistokaj-Gerenda 45. sír: V. t. 10.).¹⁰⁵ Nem túl gyakori a rezgő vonalú (tremolírozott) háromszög és összetett geometrikus minta sem: Biharkeresztes-Bethlen G. u. (VI. t. 6.),¹⁰⁶ Kistokaj-Gerenda 17. sír (V. t. 9.),¹⁰⁷ Miskolc-Reptér 4. sír (V. t. 7.),¹⁰⁸ Sósartyán-Hosszútető 30. sír (V. t. 3.),¹⁰⁹ Csekej/Čakajovce 336. sír (VI. t. 5.).¹¹⁰ A leggyakoribb díszítés a páros vonalú szaggatott háromszög sor, a zeg-zug minta, amely a piliny-sirmányhegyi temető karperecin kétszer fordul elő (5., 58. sír),¹¹¹ Ipolykiskeszi/Male Kosihy 301. sírjában (VI. t. 4.),¹¹² de a legtöbbször Kistokaj-Gerenda 5., 34. (V. t. 8.), 58. sírjában,¹¹³ Püspökladány-Eperjesen a 450. sírban,¹¹⁴ Zsitvabesenyő/Bešeňov-Sírdűlő 30. sírban (V. t. 1.).¹¹⁵ Ennek változata a poncolt többszörös hullámvonal a pánt hosszában: Szőreg-Homokbánya (V. t. 5.).¹¹⁶ A karperec pántjának alsó és felső széle mentén poncolt vesszősor húzódik a karosi II/73. sír és a zsitvabesenyői 107. sírban.¹¹⁷ Befejezetlen palmettás inda látható a pilinyi Sirmányhegy 56. sírjának karperecén,¹¹⁸ és sematikus indával díszítették a kecskemét-lakihegyi B. sír pántját (VI. t. 1.).¹¹⁹ Szép kivitelű az inda a gényei karperecen (VI. t. 2.).¹²⁰

Itt merül fel azonnal a keltezés kérdése. A pénzekkel keltezett sírok közül első pillantásra is számításra kívülrre kerül a sósartyán-hosszútetői karperec, melyet Kegyes Lajos (814–840) denára „keltez”.¹²¹ A perse-bérci 101. sírban viszont Nasr ibn Ahmed emir al MuktaDIR kalifa uralkodása alatt (908–932) vert dirheme volt.¹²² Aldebrő-Mocsáros 20. sírjában a pödrött végű pántok Provencei Hugó (926–931) denarával együtt kerültek elő.¹²³ A kistokaji 58. sírban talált karperecet a szomszédos 53. sír Ismail ibn Ahmed 906/907-ben vert dirheme keltezte.¹²⁴ Ha ezekhez hozzávesszük még az orosházi Nagy Albert tanyánál feltárt sírt, amelyben Provencei Hugó és II. Lothar (931–947) érme volt,¹²⁵ akkor ezekből az adatokból nehezen lehet a 920-as éveket kikövetkeztetni. Más adat pedig a többi pénzzel keltezett temetőből sem adódik. A feltételezés út(já)ra indítója Szabó János

101 KOVÁCS 1989, 173, 9. jegyzet.

102 ISTVÁNOVITS 2003, 312.

103 RÉVÉSZ 1996b, 91–92; RÉVÉSZ 2003, 435; MADARAS 2006, 243; PERÉMI 2001, 165.

104 SZABÓ 1955, 124; BAKAY 1978, 20. t.; ÓDOR 1999, 163, No. 64.

105 TOČIK 1992, 149; K. VÉGH 1993, 54, 57.

106 NEPPER 2002, 2. t.

107 K. VÉGH 1993, 56, 8. kép 2.

108 RÉVÉSZ 1992, 99, IV. t. 1.

109 FODOR 1973, 5. kép 1.

110 REIHOLCOVÁ 1995, 54. t.

111 HAMPEL 1907, 178, 65. t., 181, 68. t.

112 HANULIAK 1994, 61. t.

113 K. VÉGH 1993, 54, 6. kép, 56, 15. kép, 58, 20. kép

114 NEPPER 2002, 206. t.

115 NEVIZÁNSZKY 1979, 379.

116 BALINT 1991, 23. t.; KÜRTI 1983, 42. grafikai melléklet „I” rajz

117 RÉVÉSZ 1996b, 110. t.; NEVIZÁNSZKY 1979, 384, VII. t.

118 HAMPEL 1907, 181, 67. t.

119 SZABÓ 1955, 21. ábra.

120 NEVIZÁNSZKY 2013, 8. t. 5.

121 FODOR 1973, 36.

122 KOVÁCS 2011b, 179.

123 RÉVÉSZ 2008, 47.

124 KOVÁCS 2011b, 179.

125 DIENES 1965, 141; KOVÁCS 2011b, 144.

Győző volt, aki a sodrott huzalú és spirálisban záródó karpereceket igyekezett Szőke Bélánál pontosabban keltezni. Az aldebrő-mocsárosi 13. sír karperecei olyan temetőből kerültek elő, amelyben csak két Provencai Hugó érme volt.¹²⁶ Ezt a keltezést tartotta a spirálissal kitöltött végű sodrott karperecek számára reálisnak Langó Péter is.¹²⁷ Az aldebrői 13. sírban levő pödrott végű karperec ezek után automatikusan kelteződött a másik karpereccel azonos évekre.¹²⁸ Azzal a megszorítással tetézve, hogy biztosan honfoglalás előtt készült tárgyakkal együtt sem került még elő.¹²⁹

Valójában tehát itt is ugyanolyan bizonytalanságban vagyunk, mint a kikerekedő végű karperecek esetében, és egyúttal a legtöbb 10. századi tárgytypusunk esetében. Pedig célszerű arra gondolni, miért éppen a 920-as évek lennének egy sor új tárgytypus feltűnésének éve. Nagyon valószínű, hogy ez a karperec is keleti hozadék, csak ki kell várni az egyértelműen honfoglalás előttre keltezhető darabok előkerülését, akár keleten, akár itthon. Jelzés értékűnek tartom, hogy a Kosztroma környéki kurgánokban, Moszkvától kb. 250 kilométer távolságban északkeletre, a 11. század elején minden lényeges pántkarperec típus előfordul, a kikerekedő végűek, a bepödrott végűek és más formák is. Nem valószínű, hogy ott újra feltalálták ezeket a formákat.¹³⁰

Ami pedig a díszítettséget illeti, ennek időrendi besorolását a kistokaji nyolc pödrott végű karperec alaposan megváltoztatta. Teljesen nyilvánvaló, hogy a 10. század első harmadában is előfordultak díszített példányok, és használatuk párhuzamosan futott a díszítetlen pántokéval. Azt azonban nem tudjuk, hogy a díszítetlen karperecek valóban korábbiak-e, mint a díszítettek. A legkésőbbi bepödrott végű karperecek Kovács László szerint 11. századi magyar pénzekkel is előfordulnak. A közölt anyagban én ilyeneket nem találtam. Ennek ellenére a szakonyi 28. sír karperece lehet 11. századi is. A 11. századra keltezett szőregi temető „A” sírja azonban még bizonyosan 10. századi.¹³¹ Kétségtelen, hogy voltak közösségek, ahol nagyon divatosnak tartották a pödrott végű karpereceket (Piliny, Ipolykiskeszi, Sárrétudvari, Kistokaj), máshol viszont elő sem fordulnak (Halimba, Majs, Kérsusza stb.).

Arról is le kell mondani, hogy kizárólag női viseleti daraboknak tartjuk e karpereceket, mert a feleslegesen vitatott nagyhalász-zombor-hegyi példányon kívül biztosan férfi sírból kerültek elő Orosházán a Nagy Albert tanyánál és Sárrétudvariban a hízóföldi 160. és 252. sírban, valamint a kistokaji 68. sírban.¹³²

Csuklós karperecek

A pántkarperecek harmadik típusát képezik. Szőke Bélánál nem szerepelnek, mert ő még nem ismerte azokat, bár a szarvasi és a bashalmi példányokat éppen azokban az években fedezték fel (Szarvas 1960 előtt, Bashalom 1958). Valójában csupán néhány darab került elő, de azoknak is két változata van: az egycsuklós és két félpántból álló kétsuklós karperec. Az előbbit képviseli a Hajdúszoboszló-Árkos-halmi példány. Anyaga bronzlemez, amelyből egy 10 milliméter széles csíkot vágtak ki, felületét apró pontkörök ferde sorai díszítik (VI. t. 7.). A sírban mellette zárt bronz állatfejű karperec és egyszerű bronzhuzal karperecen kívül ezüst S végű hajkarika és kétrét hajtott bronzhuzalból csavart nyakperec is volt.¹³³ Így kora egyértelműen a 11. század első harmada. Párhuzamait ugyanebből az időből a Balkánról ismerem: ÉNy-Epirusból, Parapatamosból, az albán határ közeléből,¹³⁴ Macedóniából Krstevi Koresmiából,¹³⁵ a bulgáriai Skalából,¹³⁶ Romániából Dinogetia/Garvanból.¹³⁷ A legközelebbi párhuzama talán mégis a görögországi Nea Anchialosból való. Bár bronz pántja 1,8 centiméter széles, de a pánton váltakozóan poncolt apró pontkörök ferde sorai és fekvő U alakú egységek hármass csoportjai láthatók.¹³⁸ Ezért lehetséges, hogy a hajdúszoboszlói csuklós pántkarperec idegen áru az Alföldön.

126 SZABÓ 1978–79, 64–66.

127 LANGÓ 2000, 42–44.

128 RÉVÉSZ 2008, 232.

129 RÉVÉSZ 2003, 435.

130 SZEDOV 1982, 233, 59. t.

131 KOVÁCS 1989, 173, 9. jegyzet; BÁLINT 1991, 78–79.

132 DIENES 1965, 141; NEPPER 2002, 329, 348; K. VÉGH 1993, 59.

133 NEPPER 2002, 69, 38. t.

134 POULOU-PAPADIMITRIOU – TZAVELLA – OTT 2012, 407–408, 17. kép

135 LANGÓ 2014, 327.

136 JOTOV – ATANASOV 1998, 116, 109. t. A település 25. számú veremházából 28 darab bizánci anonyim follis keltezta a leletgyűjtést a 11. század elejére.

137 STEFAN – BARNEA – COMSA – COMSA 1967, 291, fig. 172. 5.

138 BOSSELMANN-RUICKBIE 2011, 274.

A batajnyci csuklós karperecről továbbra sem tudunk többet közöletlensége miatt. A földéaki karperecet viszont törölni kell a honfoglalás kori leletek közül.¹³⁹ A legszebb egycsuklós karperec a csak rekonstrukcióban létező szarvasi pánt. Négy töredékét Kovalovszki Júlia fedezte fel a szarvasi múzeum leletei között, és teljesen meggyőzően egy egycsuklós karperecet szerkesztett ki belőlük. A mintegy három centiméter szélességű ezüstpánton keretelés nélkül öt medalion van elhelyezve, illetve egy megkezdett, de az első ötöd vagy hatod-rész után egyszerűen levágták a kompozíciót. Az így kialakított pánthossz egy karperec számára elegendő. Az állatok valószínűleg griffek, de nagyon hasonlítanak a honfoglalás kori korongjaink állatalakjaihoz is. Az állatok egymással szemben, illetve háttal állnak, mellő lábukat lépésre emelik. A medalionok között összekötő tagok vannak, melyek alul és felül kitöltik a teret (VI. t. 10.).¹⁴⁰ A medalionok körvonalai és az állatok rajza is ponccal készült, a hátteret kissé visszakalapálta az ötvös és aztán tűzaranyozással fedte. Ez a technika teljes mértékben azonos a honfoglalás kori ötvösmunkák technikájával. A szarvasihoz legközelebb áll a tisztaeszlár-bashalmi kétszuklós ezüst pántkarperec. A majdnem négy centiméter széles pánt mindkét felén 3-3 medalion van, de itt már keretbe foglalva. A keret, a medalionok kerete, a medalionokban ábrázolt madár és palmettacsokrok poncolással készültek. A félpántokon a pánt közepén levő palmetta két oldalán egy-egy gyöngytyúk szerű madár áll, testük a palmetta felé fordul, de fejük hátra néz. A medalionok kerete egy szakaszosan megcsavarodó szalagfonatot utánoz, de az ötvös a számára szokatlan feladatot nagyon leegyszerűsítve oldotta meg. Ennek ellenére a madáralakok megfogalmazása gyakorlott mesterre vall. Egykor a teljes felület aranyozva volt, ma már csak a csuklók mentén látható jól, és a poncbeütések alján (VI. t. 9.).¹⁴¹ A szarvasi és bashalmi karperecekkal kapcsolatban felmerült a bizánci eredet lehetősége, főleg amikor az első valódi párhuzamok felbukkantak. Előbb a baltimorei Walters Art Galery arany karperece vált ismertté, majd a washingtoni Dumbarton Oaks szintén arany karperecét közölte M. C. Ross. Jóval később talákoztunk a Kanellopoulos-gyűjtemény arany karperecével, és végül egy kis múzeumra valót közölt együtt Antje Bosselmann-Ruickbie.¹⁴² A mi pántkarpereceink mintái aranyból, vagy ezüsből készültek. Többnyire öt-öt medalion van egy-egy félpánton, és a medalionokat niellóval kitöltött szőlőindás keretben helyezik el. A medalionok és az indák is lemezre készülnek, de domborítással. A medalionokban griffek, oroszlánok, madarak láthatók. A bashalmi karperec mintájához jó párhuzamot talált Bollók Ádám egy bizánci festett kéziratán. Véleménye szerint a bashalmi karperec állatalakjai idegenek a honfoglalás kori magyar ornamentika faunájában. Ezért szerinte ezek a karperecek lehetnek bizánci ékszerek magyar utánezatai.¹⁴³ Mivel a bizánci ötvösök teljesen más technikát alkalmaztak karpereceiken, úgy véljük, e karperecek bizánci előképek nyomán készültek magyar munkák. A második kétszuklós karperec Ártádon került elő egy Péter (1038–1041) denárával keltezett sírból.¹⁴⁴ Az öntött bronzpántokon négy-négy páros félpalmetta van hátával a pánt széléhez támaszkodva, egy-egy pár pedig kissé összeszorítva hátával egymásnak támaszkodik. Mivel ezek a pántok öntéssel készültek, ezért általános megnevezésként a lemez karperec helyett indokolt a pántkarperec megnevezést használni. A pántok felülete aranyozva volt, ennek ma már kevés nyoma van a mélyedésekben. Párhuzamát még nem sikerült megtalálni, de csuklós pántkarpereceink eredetét figyelembe véve, ez sem származhat máshonnan. A páros félpalmetták hasonló felhasználása egyébként egy bashalmi csaton és más vereteken is előfordul.¹⁴⁵

139 Kiss 1985, 258, 259. A leletkataszter, amely ez esetben is Kiss Attila tárgylisájának alapja volt, a 321. tételszám alatt tartja nyilván a lelőhelyet. Megjelöli a tárgy őrzési helyét, a Nemzeti Múzeumot és megadja a leltári számát is: TM 78/1912. Irodalmi hivatkozásként Bálint Alajos művét jelöli meg. „Csanád, Arad Torontál k.e.e. vármegyék régészeti katasztere. Makó, 1941.” Az adott helyen ezt találjuk: „A Nemzeti Múzeumban Kutasi Radisich iparművészeti múzeumigazgató közvetítésével egy bronzkarperecet őriznek, mely 1 cm széles lemezről két végén csuklós taggal van összeerősítve.” Megadja az előbb idézett leltári számot és a lelőhely tulajdonos Návay István birtokos nevét. A megadott leltári szám alatt azonban egy bronzkori tárgyat találtunk egészen más adatokkal. Ennek a birtokosnak a neve azonban már egyszer elem került, a nagykatái karperecek első említésekor. És valóban, az Archaeologiai Értesítő 1892-es évfolyamában a mondott helyen ez áll: „A népvándorlás végéről való jellemző karpereceket szereztünk két alföldi lelőhelyről. Egy pár sírból való és hivatalos úton Nagykatáról jutott múzeumunkhoz... Ehhez némileg hasonló egy harmadik karperec, melyet Radisics Jenő igazgató úr közbenjárásával Makóról Návay István földbirtokos ajándékozott.” HAMPÉL 1892, 379. Ezek után ellenőriztem a leltárkönyvet, s ott megtaláltam a Makóról való karperecet az 1892/78. számon. A leltárkönyvi tárgyleírás valóban egy pántkarperecre vonatkozik, amely azonban szarmata korinak látszik. Maga a karperec azonban jelenleg nem található meg a gyűjteményben. A leltárkönyvi leírás alapján a karperec leginkább egy endródi szarmata karpereccel vethető össze: JUHÁSZ 1978, 97–98.

140 KOVALOVSZKI 1960, 173.

141 DIENES 1972, 48–50. kép.

142 ROSS – DOWNEY 1956–57, fig. 11; ROSS 1965, 80, No. 108. 58. t.; BOSSELMANN-RUICKBIE 2011, 149–160. kép

143 BOLLÓK 2015, 153, 176, 354, 412, 556.

144 MESTERHÁZY 1965, 61–67; MESTERHÁZY 2006, 223, 3. kép

145 TÓTH 2014, 36, 38. t. 8.; BOLLÓK 2015, 235, 42. kép 7–12.

A kézelő/mandzsetta díszítésére szolgáló fémszalagok

Már érintettük azt a feltevést, hogy a karperecek valójában a ruhaujj leszorítására szolgáltak. Az ötlet mind a mai napig újra és újra felvetődik, többnyire a régóta ismert érvekkel alátámasztva. Néha előfordulnak újdonságnak látszó szempontok is. Az egyik ilyen, talán határozottan még meg sem fogalmazott szempont, hogy nem hihető a pánt karperec funkciója. A legújabbak közül való a Szeged-Kiskundorozsma-Hosszúhátról való 595. sír ezüst karperecpárja. A mindössze 6 milliméter széles ezüst pántok egyik oldala szabályosan dolgozott, a másik azonban jól látható vágásnyomokkal az ideiglenességet sugallja,¹⁴⁶ mintha mai gondolkodásunkkal úgy vélekednénk, a halottnak így is jó, a temetésre ez is megfelel. Ha a geszterédi sír aranypántjára gondolunk, ahol ugyanez a formai igénytelenség jelenik meg valódi nemesfém anyagban és valóban rangos temetkezés esetében, még feltűnőbbé válik a tartalom és forma ellentéte. A kiskundorozsmai 595-ös sír karperecei a sírfotón jól láthatóan a jobb alkar közepe táján és a bal csuklónál kerültek elő, ahová a halottat utolsó útjára felkészítő öltöztető asszonyok(?) helyezték azokat. Ez azt mutatja, hogy valójában karperec/pánt funkcióban látjuk ezeket az ékszereket. Az ideiglenességet sugalló tárgyi megjelenés tehát határozott és egyértelmű funkcióval párosul. Ezért nem hihető, hogy „... a ruhaujj végén a kézelő díszítésében játszhattak szerepet, ... mely nélkül azonban igen nehezen képzelhető el viseletük.” Megoldásként úgy vélekedtek, hogy a pántok a sírban való helyzetük alapján „... a temetés során nagy valószínűséggel nem voltak a kézelőhöz rögzítve.”¹⁴⁷ A dilemma régóta kísért szakirodalmunkban, és érdekes módon éppen a legjobb régészeti megfigyelések hozzák felszínre. Az időben visszafelé legközelebb álló karosi ásatások adtak lehetőséget az addigi megfigyelések összefoglalására. Talán a karosi II/11. férfi sír pántjai voltak annak az ötletnek a kiváltói, hogy karperecek és az annak látszó pántok közötti különbség a készítés technikájában van: míg az igazi karperecek öntöttek, addig az annak látszó darabokat szinte házilag „fuszták”, funkciójuk viszont azonos volt.¹⁴⁸ A II/11-es sír leírásából és főleg sírrajzából kiderül, hogy a jobb csuklón egy 10 milliméter széles, és 9 centiméter hosszú, a két pántszél közelében egymással szemben egy-egy szegeccsel összefogott, mindkét végén töredékes félpánt került elő. A bal csuklótól legalább 15 centiméterrel távolabb, a bal combcsont felső végével egyvonalban volt egy teljesen ép félpánt, melynek mindkét végén egy-egy ütött lyuk van.¹⁴⁹ Ez arra mutat, hogy a funkciója nem azonos a valódi karperecekével. Arról nem esett szó, hogy ezek a pántok valójában körbeérik a csuklót és végeik egymás közelében is rögzíthetők.

Még érdekesebb Kürti Béla véleménye a kétségtelenül szép és pontosan dokumentált algyői sírok esetében. Bár a teljes dokumentáció még nem áll rendelkezésünkre, a lényeges adatok talán hozzáférhetőek. A 49. számú gazdag női sírban a feles(!) méretű sírrajzon jól látható a bepödrött végű pántok megtalálás kori helyzete az alkaron, a könyök alatt. Ugyanakkor ennek a sírnak a ruharekonstrukcióján az ingujj is kézelővel van összefogva. Kürti szerint ezek a karperecek nem is ékszerek, hanem az ingek díszeti-tartozékai, amelyek a bőujjú inget fogták össze.¹⁵⁰ Eltekintve attól, hogy a rajz szerint nem túl masszív karperecek nem alkalmasak finom kelme/selyeming összefogására sem, akkor mi szükség van a csuklón a kézelőre? Illetve, ha az ingnek van kézelője, akkor mi szükség van az alkaron egy fémpántra? Az 52. és 92. (férfi) váz csuklóján aranyozott ezüst pántokat találtak, végükön átlukasztva: „Úgy gondoljuk, hogy e tárgyakat a temetés alkalmával varrhatták a ruhára.”¹⁵¹ Bár ez utóbbi pántokat nem ismerjük, mégis úgy tűnik, ugyanolyan szerepük volt, mint a karosi II/11-es sír pántjainak – tehát nem karperecek.

Az időben visszafelé következő vélemény Dienes Istváné és László Gyuláé. Az orosházi Pusztai Ignácné tanyája 2. sírjában, a bolygatatlan bal alkar alsó harmadánál került elő négy darab, néhány centiméteres ezüstszalag, szabálytalanul levágott végeiken egy-egy ütött lyukkal. A négy vékony szalagocskára szélessége fél centiméter körüli, összhosszuk alig több 10 centiméternél.¹⁵² A rekonstrukciós rajzot, nyilván közös vélemény alapján, László Gyula rajzolta meg, ami nem hihető. A törékeny fémszalagok nyilván a ruhaujjra voltak felvarrva, de ezek nem húzhatták össze a bőujjú inget vagy kaftánt, ahogy ez a rekonstrukciós képen látható. László Gyula ezt a képet saját könyvében is felhasználta.¹⁵³ A perzsa szikladomborművek és ezüsttálcák ábrázolásával világította meg a rekonstrukciós rajzot, „... amelyeken az ing buggyos ujját, nemkülönben a buggyos nadrágot ilyen pánt fogja össze.” Amint látjuk, az orosházi rekonstrukció nem az orosházi pánttöredékek alapján készült. Ha az ingujjat valóban össze akarták fogni, akkor azt kézelővel oldották meg. A kézelőt lehetett díszíteni ezüst vagy aranylemezekkel, de azok nem fogták össze semmit. Nagyon díszes kézelőt láthatunk az afganisztáni Tilia tepe

146 TÜRK – LŐRINCZY 2015, 20, 68–69, 41. kép

147 TÜRK – LŐRINCZY 2015, 69.

148 REVÉSZ 1996b, 90.

149 REVÉSZ 1996b, 17, 17. t.

150 KÜRTI 1983, 39. grafikai melléklet; KÜRTI 1978–79, 327; KÜRTI 1996, 151.

151 KÜRTI 1978–79, 327.

152 DIENES 1965, 146, 6. kép, rekonstrukció uo. 9. kép, a pántok fotója IX. t. 3.

153 LÁSZLÓ 1988, 64.

fejedelmi sírjaiban¹⁵⁴ annak bizonyítékaként, hogy nomád környezetben sem kell lobogós pásztor ingujjat feltételeznünk, amint azt Szabó Kálmán is romantikusan elgondolta.¹⁵⁵ Ha pedig ilyet is viseltek, akkor a karpereceket nem a ruhájuk ujjára szorították, hanem a pusztá karjukra, melyek viselet közben nyilván a csuklójukra csúsztak le.

A ruhaújj végére, azaz a kézelőre/mandzsettára rávarrt pánt volt a dunaújvárosi 1,6 centiméter széles tűz-aranyozott bronzpánt, amelyen egy felvarrásra szolgáló ütött lyuk is volt. Mivel a pánt végei sérültek, ott nincs nyoma hasonló lyukaknak.¹⁵⁶ A felvarrás módja ideiglenesnek látszik, de hát a célnak így is megfelelt. Még ennél is szélesebb (2 centiméter) volt a Csorna-Sülyhegyen, a halott nő alkarján talált ezüstpánt, amelynek közepe táján négyzetes rátét volt, melyet egy szegeccsel fogtak a pánthoz. Az egykori ásatási megfigyelés szerint a pánt végeit egy szerencsésen megmaradt fonal tartotta össze. Az egyetlen, sokat mondó leletről sajnos csak ennyi híradás maradt ránk.¹⁵⁷ Viszonylag jó megfigyelést tett Patay Pál egy nógrádkövesdi sír feltárásakor. A bal alkarcsontok körül vékony ezüstlemezből kivágott karikat talált, rajta kis kerek lyukkal, amelyet a felvarrás céljából készültnek tartott. Hasonló ezüstkarika volt a jobb alkarcsontok körül is, de ez három félköríves darabból állt. A fényképes dokumentáció jól mutatja a feltárásakor tapasztalt helyzetüket, amit viszont az ásató nem tudott értelmezni, mert nem számolt egy mandzsettás ingujjal és az arra felvarrható fémszalagokkal.¹⁵⁸

A dunaújvárosi kézelődísz párhuzamának tekintette Bóna István többek között a kenézliői 10. sír boka- és könyöküzletei felett talált ezüstpántokat. Jósa úgy találta, hogy „*mintha tölcsérnek harántszelelei lettek volna*”, azaz a pánt alsó és felső széle különböző hosszúságú volt, mindkét végén 2 milliméter széles lyukakkal. Ezek a szalagok is a halotti ruha tartozékai voltak, a pántvégeken levő lyukak a pántok „ideiglenes” felvarrására szolgáltak.¹⁵⁹ Önkéntelenül is a híres thesszalóniki kincs „karpereceire”, illetve csuklópántjaira gondolunk (angolul wrist cuffs-nak írják).¹⁶⁰ Néha olyan vékony ezüst vagy aranszalagokat használtak fel erre a célra, hogy alig, vagy egyáltalán nem maradtak meg. Bálint Csanád említi, hogy Szabadkígyóson a 4. sírban csak az alkaron látható zöld patina nyoma jelezte egykori jelenlétüket.¹⁶¹

Ma már mintegy 20 hasonló szerepű pántot ismerünk (a fentebb tárgyaltakon kívül Ógyalla-Bagota 3. sír, Naszvad-Partok 2. sír, Naszvad-Rókaluk 9. sír, Sárrétudvari-Poroshalom 1., 2., 3. sír, Köröstarján-Csordás domb 3. és 28. sír, Bátorkeszi/Vojnice-Papajtó 5. sír, Madaras-Árvai dűlő 6. sír, Berekböszörmény-Páldomb 3. sír, Bodrogszerdahely/Streda nad Bodrogom, Szeged-Óthalom 3. sír, Üröm). Egy részükre jellemző, hogy két félpántból vannak összeszegecselve (Köröstarján, Naszvad), a két szabadon álló pántvég át van lyukasztva a felvarrás céljából. Mások a pántok hosszúsága egy teljes karperec pántjának megfelelő hosszúságú, vagy azt megközelítő (Sárrétudvari), de mint az orosházi négy rövidebb pántocska jelzi, a díszítést több szakaszból is összeállíthatták. Kiss Attila pántkarperec-listáján a valódi karperecek között szerepelnek, ezáltal el is tüntetve azokat a pántkarperecek két fő típusa között. A rossz vagy teljesen elmaradt régészeti megfigyelések és a 19–20. századi viselet múltba való visszavetítése sokféle hibás elképzelésnek adott teret. Remélhetőleg a ruhaújjak végeinek/kézelőinek pántokkal való díszítése a jobb megfigyelésekre sarkallja a jövő feltáróit.

Befejezésül még egy lehetőséget vizsgálunk meg: lehetnek-e mandzsetták díszei azok a pántkarperecek, amelyeknek mindkét végén egy-egy lyuk van, lehetnek-e ezek a lyukak a felvarrás előfeltételei. Mint láttuk, az ibrányi 197a. sír imitált rátétes karperecén a végek széle előtt egy-egy ütött lyuk van, amelyeken az ásató összekötésre valló kopásnyomokat figyelt meg. De valószínűleg ugyanilyen kopásnyomok keletkeznek akkor is, ha nem a két lyukat fűzzük össze, hanem egyenként levarrjuk azokat az ingujjra. Ha gyors statisztikát végzünk az egy-egy lyukkal ellátott karperecek sírban való helyéről, a következő képet kapjuk. A megközelítőleg 30 lelőhelyről az esetek felében van pontos adatunk a karperec feltárásakor megfigyelt helyéről (a másik fele szórvány, vagy megfigyelés nélküli). Hat esetben a csuklón vagy annak helyén került elő a mindkét végén átlukasztott karperec (a jobb csuklón volt öt esetben: Csekej 401. sír, Karos II/45. sír, Sárrétudvari-Hízó föld 33. és 167. sír, Szolnok-Beke Pál halma III/5. sír, a bal csuklón találták Galánta-Papföld 6. sírjában). 12 esetben viszont az alkar valamelyik pontján, akár középtájon (Hencida 5. sír, Gyulavarsánd 1949/15. sír, Ibrány 197a. sír, Karos III/6. sír, Marosgombás-Kis-Magura 10. sír, Szentés-Borbásföld 14. sír, Tiszapüspöki, bizonytalanul ide sorolva Szentés-Szentlászló 74. és 95. sír), akár feljebb, a könyök közelében (Tiszavasvári-Aranykerti tábla 13. sír, Kál-Legelő 10. sír), akár lejjebb (Tiszánána-Cseh tanya 2. sír). Ha valamennyi esetben a csukló felett találták volna meg a pántokat, meggyőző lenne számunkra a kézelőn való viselet szokása. Valami ilyesmit képzelt el László Gyula is azzal a különbséggel, hogy szerinte a pántok nem voltak rávarrva az ingujjra, csak a pánt vé-

154 SZARIANIDI 1983, 19. színes kép

155 SZABÓ 1938.

156 BÓNA 1971, 170.

157 BELLA 1895, 253; HAMPEL 1905, II. 524, III. 367. t. 1.; SZÓKE 1954, 131.

158 PATAY 1957, 58–59.

159 JÓSA 1914, 313; BÓNA 1971, 172.

160 KATALÓGUS 1997, 243–244, No. 165.; BOSSELMANN-RUICKBIE 2011, 274–279.

161 BÁLINT 1971, 56; MESTERHÁZY 2013, 207.

gén levő lyukakon keresztülhúzott szalag szorította rá a csuklóra. Ezt nevezte perzsás viseletformának.¹⁶² Más kérdés, hogy a kézelő a temetéskor mennyire csúszhatott fel a halott karján. A levarrásra utalhat viszont egy Szeged-Öthalomról való (V. homokbánya 150. sír) pödrött végű keskeny ezüstpánt. Egyik végén a bepödrés előtt van egy kis, valószínűleg levarrásra szolgáló lyuk, pedig a jobb alkar felső harmadánál került elő.¹⁶³ További bizonytalansági tényező, hogy nemcsak női sírban találjuk meg a lyukas végű pántkarpereceket, hanem férfi sírokban is (Arad-Csálya, bár az nem hiteles feltárásból származik). Nagy kár, hogy nincs olyan megfigyelésünk sem, amely a pántkarperec belső oldalához tapadó/hozzá oxidálódott textilmaradványt említene meg. Néhány esetben ugyan szó esik a pánton fémrozdával megőrződött textilmaradványokról, de nem tartották fontosnak a pontos leírást (Sárrétudvari-Hízó föld 167. sír), megelégedtek a karperec külső felületére tapadt durva textil fényképes rögzítésével. A pilinyi Sirmányhegy 73. sírjában is vászonmaradványok oxidálódtak a pödrött végű karperechez, de ennél többet nem tudunk meg a leírásból.¹⁶⁴ Talán a balkáni néprajzi anyagban sikeresen kereshetnénk párhuzamokat. A hertelendyfalvai leletben, amely sajnos szörványnak tekinthető, a mi Árpád-korunkra utaló környezetben van egy pántkarperec (III. t. 6.), amelynek a végei át vannak lyukasztva.¹⁶⁵ A mirijevói középkori temetőből a 14. század végéről is találunk olyan pántkarperecet, illetve annak leszármazottját, mint a nádudvar-töröklaponyagi vagy a hozzá hasonló pontkörös díszítésű példányok.¹⁶⁶ Mivel ebben a kérdésben nem sokkal jutottunk közelebb a megoldáshoz, valószínűleg több figyelmet kell fordítani a történeti-néprajzi párhuzamok kutatására.

Adattár¹⁶⁷

Ki- és lekerekedő végű karperecek

Arad-Csálya (Ro.). Az ún. X. sírból két kikerekedő végű bronz pántkarperec került elő. Az egyik végein ütött lyuk látható. A férfi sírban szablya volt, palmettás mintájú markolatgombbal. Mivel a szörvány leletek között egy másik karperec töredéke is van, a leletek egybetartozása nem feltétlen hitelű.¹⁶⁸

Bajót (Komárom-Esztergom m.). Aranyozott bronz lemezkarperec ráforrasztott ezüstdíszsel és kék üvegbetéttel. Mára elveszett.¹⁶⁹

Bánkeszi 23. sír (ma: Bánov, Sl.). Keskeny, 8 milliméter széles, lekerekített bronzpánt, mindkét végen két-két ütött lyukkal (III. t. 1.). A egyik lyukpár közvetlenül a pántszéleken van, a másik pár majdnem 1 centiméterrel beljebb. Anton Točík megjegyzi, hogy az „Enden, die Niete tragen”¹⁷⁰

Békés-Hidashát (Békés m.). Végein kiszélesedő és kikerekedő ezüstpánt.¹⁷¹

Békéscsaba-Erzsébethely (Békés m.). Bronzpánt, alig kiszélesedő vége levél alakúan megnyúlik és keskeny mandzsettával csatlakozik a pánthoz.¹⁷²

Berekbösszörmény-Pál-dombja 2. sír (Hajdú-Bihar m.). Bronz pánt, egyik végén rovátkos szegélyű bronz, csepp alakú rátét, közepén kerek lyukban kék üvegpasztá berakással. A másik pántvég hiányos. A 6. sírban kikerekedő végű, ezüst pántkarperec volt, csorba végekkel. Közöletlen.

Berettyóújfalu, B. Nagy Sándor földje (Hajdú-Bihar m.). Ezüst pántkarperecek, kiszélesedő és kikerekedő végekkel, az egyikken a kikerekedő részen palmetta díszítéssel. Az együtt talált övveretek alapján férfi sír volt.¹⁷³

Biharkeresztes, Bethlen G. út 1. sír (Hajdú-Bihar m.). Ezüst pántkarperec kiszélesedő és lekerekített végekkel, melyeken egy-egy ütött lyuk van (III. t. 2.). A sírban szvasztika díszes hajfonatkorongok mellett pödrött végű bronz pántkarperec is volt. Női sír.¹⁷⁴

Bodrogvécs (Več, ma Szomotor része, Sl.). Két darab kikerekedő végű ezüst pántkarperec.¹⁷⁵

Boldog-Téglaházi part (Heves m.). Talán kikerekedő végű pántkarperec, bronz, első leírása pontatlan, és elveszett.¹⁷⁶

162 LÁSZLÓ 1988, 65.

163 TÜRK – LŐRINCZY 2015, 38, 69, 104. kép

164 NEPPER 2002, 332; HAMPEL 1907, 183–184.

165 BÁLINT 1991, 103, Abb. 27.; STANOJEV 1989, 39–42.

166 BAJALOVIĆ-BIRTAŠEVIĆ 1960, XII. t.

167 Rövidítések: Hrv. = Horvátország, Ro. = Románia, Sl. = Szlovákia, Srb. = Szerbia, U. = Ukrajna, m. = megye

168 GÁLL 2013, 41, 4. t. 1–2; KISS 1985, 257.

169 BALOGH 1938, 583; MRT 1979, 52; KISS 1985, 258.

170 TOČIK 1968, 14, 5. t. 8., KISS 1985, 258.

171 MRT 1998, 74, 123. t. 32.

172 REVÉSZ 1997, 169, 2. kép 2–3.

173 SÓREGI 1948, 8; KATALÓGUS 1996, 215; KISS 1985, 258.

174 NEPPER 2002, 28.

175 DÓKUS 1900, 39–61, 6. ábra 1–2; HAMPEL 1905, II. 264–265; KISS 1985, 262.

176 KISS 1985, 258; REVÉSZ 2008, 71.

Borosbenedek (Ro.). Bronz pántkarperec, egykor a nagyenyedi múzeum gyűjteményében volt, mára azonosíthatatlanná vált.¹⁷⁷

Budapest XX. Pesterzsébet, Külső Török Flóris u. 121. (illetve más néven Soroksár, Szent László u. 121., Pest m.). 9 milliméter széles ezüstpánt, a pánt szélességével azonos szélességű kikerekedő végei kis nyakkal kapcsolódnak a pánthoz (III. t. 3.).¹⁷⁸

Csádkberény-Pusztatorond (Fejér m.). Két darab ezüst pántkarperec, az egyik kiszélesedő és kikerekedő, de mindkét vég függőlegesen letörött, a másik pánt egyenletes szélességű és lekerekített.¹⁷⁹

Csekej (ma: Čakajovce, Sl.). 579. sír: Egyenletes szélességű, lekerekített végű bronzpánt, mellette hajfonatkorongok, csüngős veretek, gömbsorcüngős fülbevaló, női sír. 401. sír (III. t. 4.): kissé kiszélesedő, de egyenesen levágott bronzpánt, rajta kettős vonalú X-ek sora. Mindkét vége átlukasztott. A párja keskeny bronz pántkarperec volt, melynek végei hiányoztak, a pánton rezgő vonalú rombuszokban pontkörös beütés látható, feltehetően pödrött végű karperec volt.¹⁸⁰

Csolyospálos (Bács-Kiskun m., egykor Kiskunfélegyháza, Csolyos-pusztá). Ezüst lemez, talán pántkarperec töredékei.¹⁸¹

Csongrád (Csongrád m.). Ezüst lemez karperec, egyenletes szélességű pántja félkörösen lekerekített.¹⁸²

Csongrád-Vendel-halom 26. férfi sír (Csongrád m.). 4–5 milliméter széles ezüst pántkarperec három töredékben a jobb alkarról, eredetileg lekerekített lehetett.¹⁸³ Egyéb melléklet: négy nyílcsúcs, csontlemezek.

Csorva-Ruzsajárás (Csongrád m.). Két darab kikerekedő végű bronz lemez karperec.¹⁸⁴

Eger-Répstető 1. sír (Heves m.). Szabályos férfi temetkezésében két keskeny ezüst pántkarperec, mindkettő lekerekített végű. Az egyik karperecen szakaszosan karcolt sávok díszítik a pánatot.¹⁸⁵

Eger-Szépasszonyvölgy (Heves m.). A temető régészeti anyaga, amennyiben nem teljesen egyedi tárgy, összekeveredett. A leltár szerint négy sírban is voltak pántkarperecek. Összesen hét kikerekedő végű pántról lehet tudni, ezek közül egy ezüst. A táblarajzokon lehet látni egy oválisan kikerekedő, egy tárcsa-szerűen kikerekedő és végén átlukasztott példányt, és egy töredezett végű darabot.¹⁸⁶

Egyek (Hajdú-Bihar m.). Két darab ezüst pántkarperec, kikerekedő végekkel, az egyik díszítetlen, de gerincelt véggel, a másik rátétdíszes (III. t. 8.).¹⁸⁷

Eperjes-Kiskirályság, Sáfrány János tanya (azonos a Takács tábla lelőhellyel, Csongrád m.). Kikerekedő végű ezüst pántkarperec.¹⁸⁸

Eperjeske 3. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Két darab inkább lekerekedő végű ezüst pántkarperec.¹⁸⁹

Esztergom (Komárom-Esztergom m.). Hampel szerint ezüst pántkarperec kikerekedő végekkel.¹⁹⁰

Gádoros 2. sír (Békés m.). Fettich N. szűkszavúan egy-egy „vékony bádognál” készült pántkarperecet említ, az élére állított tárgy fotója értékelhetetlen. A 2. világháborúban megsemmisült.¹⁹¹

Galánta-Papföld 6. sír (Sl.). Bronz pánt enyhén kiszélesedő és félkörösen lekerekedő, átlukasztott végekkel. Ugyanott szórvány ezüst pántkarperec kiszélesedő és kettős karéjjal záruló végekkel (III. t. 5.).¹⁹²

„*Galgóc*” (Sl.). Ezüst pántkarperec, egyik vége hiányzik, másik vége tárcsa-szerűen kikerekedik, és átlukasztott (II. t. 2.). A galgóci sírlethez keveredett, de valódi honfoglalás kori karperec.¹⁹³

Gáva-Vásártér 28. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Női sírból való, kiszélesedő, félkörösen kikerekedő, a pántvégen gerincelt karperec. Köznépi temető gazdag sírja gömbsorcüngős fülbevalóval, rombusz alakú ingnyakveretekkel, tömör bronzgombokkal (II. t. 3.).¹⁹⁴

177 KISS 1985, 258; GÁLL 2013, 64.

178 KISS 1985, 258; BENCZE – SZIGETI 2015, 98, 9. kép 2.

179 FEHÉR – ÉRY – KRÁLOVÁNSZKY 1962, no. 158; KISS 1985, 258.

180 REIHOLCOVÁ 1995, 63, 92. t. 23, és 43, 64. t. 10.

181 KADA 1912, 323; SZÓKE 1962, 23; KISS 1985, 258.

182 FEHÉR – ÉRY – KRÁLOVÁNSZKY 1962, no. 195.; KISS 1985, 258.

183 PÁRDUZ – TÁRY 1939, 191, 1. t. 35.; KISS 1985, 258.

184 FEHÉR – ÉRY – KRÁLOVÁNSZKY 1962, no. 201.; KISS 1985, 259; BÁLINT 1991, 218, no. 52.

185 SZABÓ 1964, 115–117, 8–9. ábra; REVÉSZ 2008, 104. A rajzos táblán hiányzik a karperec karcolt díszítése. KISS 1985, 259.

186 BARTALOS 1899, 129–130, 353–360; HAMPEL 1900, 572–580; KISS 1985, 259; REVÉSZ 2008, 119, 37–38. t.

187 DIENES 1972, 84, 51. kép; KATALÓGUS 1996, 217–218; KISS 1985, 259.

188 BÁLINT 1991, 52; KISS 1985, 259.

189 KISS 1920–23, 47, 10. kép; KISS 1985, 259.

190 HAMPEL 1907, 114–115, 12. t.; KISS 1985, 259; MRT 1979, 228, 44. t. 18–19.

191 FETTICH 1937, 103, 91. t.; KISS 1985, 259.

192 TOČIK 1992, 142, 90. kép 14, 149, 93. kép 17; KISS 1985, 259.

193 FETTICH 1937, 76–77; TOČIK 1968, 26; KISS 1985, 260.

194 ISTVÁNOVITS 2003, 60, 311, 44. t.

Gégény-Vasúti Órház (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Állítólag lovas sírból, keskeny kikerekedő végű bronz lemezkarperec, mellette nyílcsúcsok és lószerszámok is voltak. A pántvég hasonlít a „galgóci” karperecéhez.¹⁹⁵

Génye 1. sír (ma: Geňa, Sl.). Széles ezüstpánt valódi kikerekedő végekkel, párja bronz huzalkarperec, hegyesedő végű gyűrűsen ízelt végekkel, női sír.¹⁹⁶

Geszteréd (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Arany pántkarperec, lemezből kivágva, mindkét vég egyenesen levágott, de az egyik oválisan kikerekedő pántvég utánzata szögletes oldalakkal, rajta ütött lyukkal (*II. t. 4.*).¹⁹⁷

Gödöllő (Pest m.). Kaffka László birtokán előkerült férfi sír, leletei közt kikerekedő végű ezüst pántkarperec, hat nyílcsúcs, lószerszám, tegezvasalások, szablya. A leletek a föld tulajdonosánál maradtak, és a világháborúban elásott rejték helyen várják ismételt megtalálásukat.¹⁹⁸

Gyömöre (Győr-Sopron-Moson m.). Friedrich Károly kertjében talált rozettás lószerszám sárból 6 milliméter szélességű, keskeny ezüst pánt egyenesre levágott végekkel és lekerekített sarkokkal. Jelenleg nem található.¹⁹⁹

Győr-Újszállások (Győr-Sopron-Moson m.). Kiszélesedő és félkörösen lekerekedő végű aranyozott ezüstpánt, rajta az egész pánton végighúzódnak két vízszintes hornyolat (*III. t. 7.*).²⁰⁰

Gyula-Téglagyár, 10., 37., 45. sír (Békés m.). Pántkarpercek élükre állított fényképpel, minden leírás nélkül. Mivel a lelőhely hiányzik a leletkataszterből, így Kiss Attilánál sem szerepel.²⁰¹

Gyulafehérvár 41. sír (ma: Alba Iulia, Ro.). Cserni Béla ásatása 1906–1908-ból. Bronz pántkarperec, mindkét végén töredékes. Valószínűleg a mentőállomás melletti temetőről van szó, Gáll Erwin nem foglalkozik vele.²⁰²

Gyulavarsánd-Laposhalom (ma: Varsand, Ro). Domokos J. ásatásából szórvány ezüst pántkarperec kiszélesedő és kikerekedő végein egy-egy ütött lyukkal (*II. t. 7.*).²⁰³ Kammer ásatásából szórvány ezüst pántkarperec kiszélesedő és lekerekített végekkel, amelyeken préselt fekvő V alakú borda fog közre csepp alakú díszítést, ezzel egy nagyobb csepp alakú rátétet utánozva.²⁰⁴ Kammer ásatásából két pár további pántkarperec, az egyik szélesebb pánt, Medgyesi szerint bronz, Gáll szerint, valószínűleg hibásan, ezüstnek írva, és egy másik keskeny pánt kiszélesedő végekkel, anyaga nincs említve.²⁰⁵ D. Popescu ásatásából, 15/1949. sírban keskeny bronzpántok kikerekedő és átlukasztott végekkel.²⁰⁶

Hajdúböszörmény, Vidi föld, Erdős tanya (Hajdú-Bihar m.). Ezüst pántkarperec kiszélesedő és kikerekedő végekkel, férfi lovas sírból.²⁰⁷

Hajdúböszörmény (Hajdú-Bihar m.). Szórvány sírleletben sárgaréz(?) pántkarperec ovális pántvéggel, amely vésett mandzsettával van elválasztva a pánttól. A leletben övveretek és lószerszám mellett két gömbsorcsüngős fülbevaló is van.²⁰⁸

Hencida (Hajdú-Bihar m.). 1. sír: bronz pánt, kiszélesedő és kikerekedő pántvéggel a leány sírban a bal csuklóról. 5. sír: rozettás lószerszám női sírban két kiszélesedő és kikerekedő végű karperec, mindegyik ezüsből. A bal karon levő pánt végein ütött lyuk, ez a kevésbé kiszélesedő végű, a másik karperec pántvége erőteljesebben kikerekedő és gyenge gerinc húzódik rajta végig. Fettich sírrajza szerint a jobb karon levő karperec a csukló felett volt, a bal kézen levő az alkar közepe táján. 10. sír: férfi váza, bal csuklóján ezüst pántkarperec kikerekedő végekkel, amelyek a pánt középvonalában mintegy másfél centiméter hosszan alig láthatóan gerinceltek, és vékonyra kalapáltak.²⁰⁹

Hertelendyfalva (ma: Vojlovica, Srb.). 11–12. századi sírleletből bronz pántkarperec kiszélesedő, egyenesen levágott és lekerekített sarkú végekkel, melyeken egy-egy ütött lyuk látható. A pánt poncolt szegéllyel és középvonallal, közben kis körökkel díszített (*III. t. 6.*).²¹⁰

Hetény 60. sír (ma: Chotin, Sl.). A váz jobb kezén bronz lemezkarperec, elnyúltan kiszélesedő és kikerekedő pánt. Kiss Attila a 83. sírnál is karperecet jelez, de sem az ásató, sem Anton Točík nem szól róla.²¹¹

195 JÓSA 1914, 179, VI. kép; KISS 1985, 259; ISTVÁNOVITS 2003, 67, 311, 51. t. 5.

196 NEVIZÁNSZKY 2013, 185, I. t. 9.

197 KISS 1938, 16; KATALÓGUS 1996, 77; ALMÁSSY – ISTVÁNOVITS – KURUCZ 1997, 112, 99. kép.

198 SUPKA 1911, 180–181, 9. ábra; KISS 1985, 259.

199 BÖRZSÖNYI 1912, 217, b. kép; SZÓKE 1954, 128–129; KISS 1985, 259; HORVÁTH 2014, 34, 2. t. 7.

200 FETTICH 1943, 48, 48. t. 12–13.; HORVÁTH 2014, 56, 14. t.; KISS 1985, 259.

201 BAKAY 1978, 62. t. 16., 61. t. 13., 65. t. 6, 7–8.

202 HORED T 1958, 62, Abb. 13.4.; KISS 1985, 257.

203 MEDGYESI 1995, 101, 18. t.; GÁLL 2013, 94. t.

204 MEDGYESI 1995, 99, 5. t. 1.; GÁLL 2013, 209, 88. t.

205 MEDGYESI 1995, 99, 8. és 9. t.; GÁLL 2013, 209, 89. és 90. t.

206 MEDGYESI 1995, 102, 23. t.; GÁLL 2013, 215, 97–98. t.; KISS 1985, 263.

207 SÖREGI – ZOLTAI 1927, 16–19; KOVÁCS 1984, 25, 5. ábra; KISS 1985, 259.

208 HAMPEL 1907, 117, 15. t.; KISS 1985, 259.

209 FETTICH 1937, 96–97, 80. t. 6., a sírrajz: 87. t. 2., 85. t. 42. és 41., 88. t. 29.; KISS 1985, 259.

210 BÁLINT 1991, 103, 27. kép; STANOJEV 1989, 42.

211 DUŠEK 1955, 251, no. 62. kép; TOČIK 1968, 28, 18. t. 24.; KISS 1985, 258.

Hódegyháza 5. sír (ma: Jázova, Srb.). Köznépi temető gazdagabban ékszerezett sírral, női váz, bronz pántkarpereccel, kiszélesedő pánt kis ívben lekerekedő végekkel, párja bronz huzalkarperec közepén és huzalvégeken többszörös gyűrűs díszítéssel, kéttagú csüngők, kerek préselt rozetták stb. Bálintonál 6. számú sírként említve.²¹²

Hódmezővásárhely-Kopáncs 10. sír (Csongrád m.). Gyermek sír, bal csuklóján széles, ezüst pántkarperec három töredéke, az egyik töredéken ütött lyuk.²¹³ Mivel a leletkataszter címszavában nincs felsorolva a karperec, Kiss Attila sem említi.

Ibrány-Esbó-halom 197a. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Köznépi temető, melléklettel gazdagon ellátott sírja, az ezüst pántkarperec a jobb alkaron volt, a pánt végein mandula alakú, hátulról domborított rátétimitációval és egy-egy lyukkal (III. t. 9.).²¹⁴ A 206. sírban bronz pántkarperec, egymást fedő, kiszélesedő és megközelítőleg derékszögben záródó oldalakkal. Női sír, hajfonatkorongokkal.²¹⁵

Ipolykiskeszi 224. sír (ma: Male Kosihy, Sl.). Mindkét végén sérült bronzpánt, enyhén kikerekedő véggel.²¹⁶

Jánoshalma-Kisráta (Bács-Kiskun m.). Az 1. sírban férfi nyugodott, kikerekedő végű ezüst pántkarpereccel, a mellette levő „A” sírban bizánci solidus fele volt.²¹⁷

Kál-Legelő 10. sír (Heves m.). 22–26 év körüli nő jobb alkarján a könyök alatt kb. 12 centiméterre keskeny bronz pántkarperec, egyenletes szélességű, félkörben lekerekedő véggel, rajta ütött lyuk. A másik pántvég sérült.²¹⁸

Karos I. temető 12. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Két darab „lapos karperec” kikerekedő végű, de adataik bizonytalanok, elvesztek.²¹⁹

Karos II. temető 3., 12., 29., 45., 47., 53., 54., 56., 61., 66. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). 3. sír: ezüst pántkarperec ötszögű pántvéggel, gyermeksírből.²²⁰ 12. sír: bronz pántkarperec, ovális alapforma szögletesen kivágott pántvégződéssel.²²¹ 29. sír: ezüst pántkarperec, egyik végén átlukasztott, másik pántvégen nincs lyuk.²²² 45. sír: a jobb csukló helyén, mindkét végén átlukasztott kikerekedő végű ezüstpánt.²²³ 47. sír: ezüst karpántok, szabálytalan pántszélekkel, egyenletes pántszélesség mellett lekerekített pántvégek.²²⁴ 53. sír: kikerekedő végű pánt, formája teljesen azonos a karperecével, de a jobb bokánál került elő.²²⁵ 54. sír: ezüst pántkarperec vékony lemezből, egyik vége egyenesen levágott, másik vége félkörben lekerekített.²²⁶ 56. sír: a jobb alkaron ezüst pántkarperec kikerekedő végekkel.²²⁷ 61. sír: kikerekedő végű ezüstpánt, mindkét végén kétszer átlukasztott, férfi sírből.²²⁸ 66. sír: bronz pántkarperec, kikerekedő végekkel, másodlagos helyről.²²⁹

Karos III. temető 6., 9., 13. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). 6. sír: két töredékes ezüst lemezkarperec, kiszélesedő, de szabálytalan végekkel, az egyik pántvégen két ütött lyuk nyomával.²³⁰ 9. sír: két darab kikerekedő végű, aranyozott ezüst pántkarperec.²³¹ 13. sír: mindkét karon ezüstlemez pántkarperecek, keskeny, szabálytalan szé- lű és töredezett végű pántvégekkel, férfi sírből.²³²

Kecel-Lehoczky János tanyája (Bács-Kiskun m.). Egyenletes szélességű, keskeny ezüstpánt karperec, lekerekedő és egymásra érő végekkel.²³³

212 BÁLINT 1991, 229; STANOJEV 1989, 48, no. 234.; KISS 1985, 260.

213 PÁRDUZ 1943, 185, 62. t. 22–24; FEHÉR – ÉRY – KRÁLOVÁNSZKY 1962, 397. tétel

214 ISTVÁNOVITS 2003, 99, 313.

215 ISTVÁNOVITS 2003, 103, 311, 102. t.

216 HANULIAK 1994, 127, 46. t.

217 BÁLINT 1991, no. 108; LANGÓ 2012, 49–50, fig. 1; KISS 1985, 260.

218 RÉVÉSZ 2008, 201, 52. t. 8.

219 RÉVÉSZ 1996b, 14.

220 RÉVÉSZ 1996b, 16, 9. t. 6.

221 RÉVÉSZ 1996b, 18, 26. t. 11.

222 RÉVÉSZ 1996b, 39. t. 4.

223 RÉVÉSZ 1996b, 24, 59. t.

224 RÉVÉSZ 1996b, 24, 62. t.

225 RÉVÉSZ 1996b, 28, 91. t.

226 RÉVÉSZ 1996b, 29, 93. t. 3.

227 RÉVÉSZ 1996b, 29, 94. t.

228 RÉVÉSZ 1996b, 30, 101. t.

229 RÉVÉSZ 1996b, 31, 105. t.

230 RÉVÉSZ 1996b, 34, 115. t.

231 RÉVÉSZ 1996b, 35, 118. t.

232 RÉVÉSZ 1996b, 37, 130. t.

233 WINKLER 1912, 322–323; KISS 1985, 260.

Kecskemét-Lakihegy A sír (Bács-Kiskun m.). „...erősebb ezüstlemezéből kivágott, s végein átlukasztott pánt töredékei, valószínűleg ruhaujj-szorító karperecek voltak.”²³⁴

Kenézlő-Fazekaszug I. temető 7., 16. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). 7. sír: enyhén kiszélesedő bronzpánt, kis ívben lekerekedő végekkel. 16. sír: bronz pánt kiszélesedő és kikerekedő végekkel.²³⁵

Kenézlő-Fazekaszug II. temető (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). 26. sír: két darab keskeny bronzpánt félkörben lekerekedő végekkel. 34. sír: két darab bronzpánt karperec, mindkét pántvég levágott sarkai lekerekednek, a második karperec azonban pödrött végűnek látszik, poncolt háromszögsorral díszítve. 41. sír: bronz pánt-karperec a jobb alkaron, a pánt a végei felé több milliméterrel kiszélesedik, egyenesen levágott és a sarkak lekerekítettek. 44. sír: bronz pántkarperecek, az egyiknek a pántvége kiszélesedő és egyenesen levágott, csak a szögletet kerekítették le, a másik egyenletesen széles, keskeny pánt félkörösen lekerekített pántvéggel. 47. sír: ezüst pántkarperec pár, mindegyik kiszélesedő, de különböző mértékben. A keskenyebb darab pántvége kevésbé is kerekedik le, egyenesebb, mint a szélesebb pánt vége. 49. sír: két darab ezüst pántkarperec, a pántvégek kiszélesednek 2–3 milliméterrel, egyenesen levágottak, a sarkaikat lekerekítették. 50. sír: ezüst pántkarperec, a pántvég kevésbé kiszélesedik és kikerekedik. A karperecek adatai Fettichnél hiányoznak, ha fényképes ábrázolásuk van, az az élükre fektetett pántoknál nem jelent többletet.²³⁶

Kiskunfélegyháza-Ferencszállás (Bács-Kiskun m.). Karperecpár, az egyik egyszerű bronzpánt, csak töredékei maradtak meg, a másik azonban ezüsből készült, kikerekedő végű, a teljes pánton poncolt palmettainda volt. Csak László Gyula rajza alapján ismerjük, a második világháborúban elpusztult (*I. t. 4.*).²³⁷

Kistokaj-Gerenda (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Szórvány pántkarperecek, az egyik ezüstpánt kikerekedő végű, rajta csepp alakú rátét üvegpaszta betéttel (*III. t. 10.*), a másik bronzpánt kikerekedő, részben egymásra érő végekkel.²³⁸

Kiszombor, F-temető (Csongrád m.). Avar temetőrészletben nyolc magyar temetkezés, az egyik sírban kiszélesedő végű ezüst pántkarperec volt a leletkataszter szerint.²³⁹

Koppányszántó-Belterület (egykor Tolnaszántó néven is, Tolna m.). Kammerer Ernő gyűjteményében sárgaréz lemezéből készült karperec.²⁴⁰ Végei kissé kiszélesedők, egyenesen levágottak, és egy keskeny pánttal az alsó pántszél össze van kötve.

Koroncó-Bábotá II. sír (Győr-Sopron-Moson m.). Rozettás lószerszámos női temetkezésben bronz pántkarperec, kiszélesedő és lekerekített pántvéggel. A karperec jellegét csak Horváth Ciprián leírásából ismerjük, aki viszont átvette László Gyula fényképét a karperecről is. Az pedig a karperec végeinek megítélésében semmitmondó. Állítólag ezüstözött, de valószínűbb az ónozás.²⁴¹

Koroncó-Dózsa Gy. út (Győr-Sopron-Moson m.). Rozettás lószerszámos női sír pántkarperece ezüsből, oválisan kikerekedő végekkel.²⁴²

Koroncó-Rácdomb (Győr-Sopron-Moson m.). Rozettás lószerszámos női sír karperece, egyenesre levágott végű keskeny pánt, Szőke Béla szerint aranyozott ezüst, Horváth Ciprián szerint aranyozott bronz.²⁴³

Körösszegapáti-Pállapály (Hajdú-Bihar m.). Szórvány bronz pántkarperec, a pántvégek kiszélesednek, kettős karéjosak, a pántvég középvonalában egy rövid szakaszon gyengén gerincelt.²⁴⁴

Madaras-Árvai-dűlő 4. sír (Bács-Kiskun m.). Ezüst pánt kiszélesedő, egyenesen levágott végekkel, de a levágáskor képződő sarkokat lekerekítették. Mindkét végen három-három aklasszeggel felerősített nagy csepp alakú rovátkolt szélű rátét van, amelynek közepén eredetileg üvegpaszta berakás ült. Az egyik rátét már a temetéskor hiányzott, csak a három szegecslyuk jelzi a helyét. A meglévő rátétből az üvegpaszta betét esett ki az idők folyamán, érdekes módon pont alatta van az egyik szegecslyuk. Ezek szerint a rátét felerősítésére két szegecs szolgált, a harmadiknak más szerepe volt. A berakás alatt levő szegecslyuk valamivel kisebb a másik kettőnél (*I. t. 2.*).²⁴⁵

Magyarpécska (ma: Pecica, Ro.). Szórvány bronzkarperec, kiszélesedő és kikerekedő végekkel.²⁴⁶

234 SZABÓ 1955, 123; KISS 1985, 260.

235 JÓSA 1914, 309–310, 324; KISS 1985, 260.

236 FETTICH 1931, 80, a 26. sír karperecéről nincs fénykép, 88, 65. kép, 92, 71. kép, 93, a 44. sír karperecének nincs fényképe, 96, 84. kép, 98, 83. kép, 100, 86. kép; KISS 1985, 260.

237 KADA 1912, 326; LÁSZLÓ 1943, 1. kép; LÁSZLÓ é.n. 69, 38. kép; KISS 1985, 260.

238 K. VÉGH 1993, 23. kép 11–12.

239 FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 576. tétel; KISS 1985, 260.

240 WOSINSKY 1896, 1042; ÓDOR 1999, 156; KISS 1985, 260.

241 LÁSZLÓ 1943a, 7; SZŐKE 1954, 125; HORVÁTH 2014, 82, 26. t. 117.; KISS 1985, 260.

242 SZŐKE 1954, 126–127, 3. kép; HORVÁTH 2014, 86, 32. t.; KISS 1985, 260.

243 SZŐKE 1954, 125; HORVÁTH 2014, 91, 37. t.

244 NEPPER 2002, 126, 124. t.

245 KÖHEGYI 1980, 218, 15. kép 4.

246 BALINT 1991, no. 75.; GÁLL 2013, 154; KISS 1985, 261.

Mándok-Tetenke (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Rozettás lószerszámos női sírban kiszélesedő, egyenesen levágott és a sarkain lekerekített végű ezüst pántkarperec.²⁴⁷

Marosgombás-Kis-Magura 10. sír (Ro.). Bronz pántkarperec, keskeny pánt, alig lekerekítetten levágott pántvéggel, egy-egy ütött lyukkal.²⁴⁸

Mezőberény-Kérhalom 74. sír (Békés m.). Nagyon kicsi bronz pánt, átmérője pont 4 centiméter. A pánt szélessége is csak 4 milliméter, külső oldala pedig domború, az egyik pántvég letörött és hiányzik.²⁴⁹

Mezőmegyer (Békés m.). Kerepeczki J. tanyájának közelében rozettás lószerszámos sírban két darab ezüst, egyik végén kikerekedő, másik végén egyenesre levágott „ruhaszorító” pántkarperec.²⁵⁰

Mezőtúr-Alsórévai határ (Szolnok m.). Kikerekedő végű, ezüst pántkarperec női sírból.²⁵¹

Mezőzombor-Bálványhegy 2., 4. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). 2. sír: keskeny, 9 milliméter széles ezüst pántkarperec, kiszélesedő és kikerekedő pántvéggel. 4. sír: ezüst pántkarperec, pántszélesség: 13 milliméter, pántvégek kikerekednek és rozettás rátéttel díszítettek, melyeket 3-3 szegeccsel erősítettek fel a pántvégekre. A pánton poncolt félpalmettákból álló inda húzódik végig, felülete aranyozott volt, amely ma már inkább csak a poncok alján maradt meg (I. t. 1., 3.). Szórvány, ezüst, kikerekedő végű pántkarperec, csepp alakú rovátkolt szegélyű rátéttel, és rátét nélküli ezüst, kikerekedő végű pántkarperec, pántján egy szakaszon kis kerek poncok több sorban beütve.²⁵²

Mindszent (Csongrád m.). „Mindszentről 1902-ben szórványként két rosszezüst lemezkarkötő” került elő, lekerekedő végűek a természetesnél kisebb rajz szerint.²⁵³

Molnos (ma: Mlynarce, Sl.). Lovas sírból keskeny bronz pántból lekerekedő végű karperec, a halott neve azonban kérdéses.²⁵⁴

Nagykamarás-Rózsamajor (másként Bánkút, Békés m.). Két darab pántkarperec 7 milliméter széles, vékony ezüstlemezről, a pántvégek kiszélesednek 2-2 millimétert, és kis ívben zárulnak.²⁵⁵

Nagykátá (Pest m.). Ezüst pántkarperec enyhén kikerekedő végekkel, rajtuk csepp alakú, rovátkolt szegélyű rátéttel, melynek közepén kék üvegpasztá betét van (I. t. 5.).²⁵⁶

Nagyrév (Szolnok m.). Ezüst pántkarperec kiszélesedő és kikerekedő végekkel.²⁵⁷

Nagyszokoly (Tolna m.). Férfi sír mellékleteként széles ezüstpánt kikerekedő végekkel, négy darab Provencei Hugó (926–945) pénz keltezi (II. t. 1.).²⁵⁸

Nagyteremia (ma: Teremia Mare, Ro.). Gazdag női sírből ezüst pántkarperec, mérsékelten kiszélesedő pántjának végei tompa csúcsban zárulnak. A három pánttörődék Hampel szerint egy 12 centiméter átmérőjű pánt-hoz tartozik, de valószínűbb, hogy két kisebb, de hiányos pántról lehet szó.²⁵⁹

Nagytóke-Jámorhalom (Szentcsanak-Kunszentmártoni út néven is, Csongrád m.). Rozettás lószerszámos női sír tartozékaként vastag ezüstlemezről készült karperec, oválisan kikerekedő végein egykor ráforrasztott rátét helyének nyomaival.²⁶⁰

Nagytóke-Jámorhalom, Németh Gergely földje (Csongrád m.). Szórványként előkerült ezüst pántkarperec, pántja lapos, háromszög metszetű, kikerekedő végein két-két ütött lyukkal.²⁶¹

Nagyvázsony-Nőzsér A. sír (Veszprém m.). Rozettás lószerszámos női sírből való kikerekedő végű, fehérfém pántkarperec.²⁶²

Naszvad-Babicz kút (ma: Nesvady, Sl.). Vörösréz lemezből készült pántkarperec, egymásra hajtott végei vékonyra vannak kalapálva, karéjosan kiszélesednek, a pántszélek elnagyoltan, csipkézten vannak levágvá.²⁶³

247 HAMPEL 1900, 652–653, 66. t.; KISS 1985, 260.

248 ROSKA 1936, 164–166; KISS 1985, 259; GÁLL 2013, 324, 161. t.

249 KÜRTI 1973, 61; MRT 1998, 601, 9/137. lelőhely

250 BANNER 1943, 172–175, 57. t.; KISS 1985, 260.

251 FEHÉR – ÉRY – KRÁLOVÁNSZKY 1962, 660. tétel; KISS 1985, 260.

252 MEGAY 1963, 41–43, 48; KOVÁCS 2015, 21, 24, 27.1, 3–4. t.; KISS 1985, 260.

253 SZÉLL 1942, 128–134, 9. t. 19, 29.; KISS 1985, 260.

254 SZÓKE 1954, 122; TOCİK 1968, 37, 20. t. 44; KISS 1985, 260.

255 BÁLINT 1932, 259–260, 51. t. 36, 39; KISS 1985, 261.

256 HAMPEL 1892, 379; DIENES 1972, 51. kép; KISS 1985, 261.

257 HAMPEL 1900, 722–723, 99. t.

258 MÉSZÁROS 1962, 5; KISS 1985, 261; ÓDOR 1999, 158.

259 HAMPEL 1900, 668, 76. t.

260 CSALLÁNY 1905, 34; HAMPEL 1907, 122; KISS 1985, 261.

261 FEHÉR – ÉRY – KRÁLOVÁNSZKY 1962, 728. tétel; BÁLINT 1991, no. 277.; KISS 1985, 261.

262 MRT 1969, 138–139; KISS 1985, 261.

263 SZÓKE 1954, 124; KISS 1985, 261.

Neszmély-Meleges hegy (Komárom-Esztergom m.). Ezüst pántkarperec, végei kikerekednek és egymást részben takarják. A karperec feltehetően férfi sírból származik, vele együtt övvereteket és Berengár imperator denárát is ajándékozták a MNM-nak.²⁶⁴

Ócsa-Alsópakony (Pest m.). Vastag ezüstlemezből kivágott pántkarperec, végei tárcsa-szerűen kikerekednek, csak az egyik pántvég van meg ütött lyukkal.²⁶⁵

Oros, 4025-ös objektum (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Végei felé kiszélesedő és egyenesen levágott ezüstpánt. A pántvég sarkai lekerekítettek.²⁶⁶

Oroszlámos (ma: Banatsko Arandjelovo, Srb.). A vasútállomásnál előkerült szórványleletek közül 93/1903. számú bronz pántkarperec, kiszélesedő és kikerekedő végein hátulról domborított rátét utánzat és a pántszél közvetlen közelében egy-egy ütött lyuk. A pánt és a kikerekedő pántvég között egyenesen bevágott nyak van, amely néhány keskenyebb pánton figyelhető csak meg, mint Budapest-Soroksár (I. t. 6.).²⁶⁷ 91-92/1903. számú pántkarperecek ezüstműből, csepp alakú aranyozott ezüst rátéttel, mindegyik rátét három-három szegeccsel van felerősítve. A rátét gyöngyözött kerettel és középen üvegpaszta betéttel díszített.²⁶⁸ 94/1903. és 141/1909. számú ezüst pántkarperecek, mindkettő kikerekedő végű, de csak az előbbinek a pántvégén van egy-egy ütött lyuk, a másiknak viszont alig észrevehetően háromkaréjos a vége.²⁶⁹

Öcsöd (Szolnok m.). A Mogyoróshalmon férfi sírból előkerült keskeny bronzpánt karperec, külső oldala domborított, végei enyhén kiszélesednek és csúcsban végződnek, a két pántvég egymást fedi.²⁷⁰

Pétevársára-Laktanya (Heves m.). Női sírből ezüst pántkarperec, kissé kikerekedő, a pántvég alig szélesebb a pánt középső szakaszánál, átlukasztott végekkel.²⁷¹

Piliny-Sirmányhegy 64. sír (Nógrád m.). Vas pántkarperec, kikerekedő végekkel, egyik pántvég hiányos.²⁷²

Rakamaz-Belterület (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Női sírből, ezüst pánt, végei kikerekednek, mellette áttört korong stb.²⁷³

Ratnóc (ma: Ratnovce, Sl., egykor Nyitra m.). J. Eisner gyarapodási szemléje szerint „...*dva plechova naramky typu belobrdského s elipsoviče rozšiřenymi konci*.”²⁷⁴

Rád-Kishegy A. sír (Nógrád m.). Ezüst pántkarperec, kiszélesedő és félkörben lekerekedő, elvékonyodó pántvéggel.²⁷⁵

Sarkad-Peckesvár (egykor Bihar, ma Békés m.). Fettich Nándornál bronz, a valóságban ezüst pántkarperec, kiszélesedő végein rovátkolt szegélyű üvegbetétes rátét van.²⁷⁶

Sajtény 1. sír (ma: Seitín, Ro.). Férfi sírből, övveretek társaságában, 16 milliméterre kiszélesedő végű bronz pántkarperec, a pántvég egyenesen levágva, a sarkok lekerekítve (II. t. 10.).²⁷⁷

Sajólad (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Szórvány bronzlemez karperec, pántja enyhén kiszélesedik, egyenesen levágott végén a sarkok lekerekítettek, a pánt felületén a pántvégeken kígyófejre emlékeztető poncolt minta, a pánton két sorban alul és felül háromszögek sora látszik (I. t. 7.).²⁷⁸

Sárazsádány (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Keskeny bronzpánt, végei enyhén kiszélesednek, egyik vég jobban lekerekedő, másik inkább egyenesen levágott, és a sarkok lekerekítettek.²⁷⁹

Sárospatak-Baksahomok 2., 3., 7. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). 2. sír: lovas íjász férfi sírjában keskeny ezüstpánt, mindkét végén lekerekített, kis méretű. A sírt Nasr ibn Ahmed szamanida emír 918/919-ben vert dirheme keltezi. 3. sír: keskeny ezüstpánt, egyik vége kissé kiszélesedik és kis ívben lekerekített, másik pántvég csonka. 7. sír: kiszélesedő végű bronzpánt, a pántvég tompaszögben záródik, a középvonal mentén gerincelt.²⁸⁰

Sárrétudvari-Hizóföld 33. és 167. sír (Hajdú-Bihar m.). Előbbi keskeny (10 milliméter) bronz pánt, egyenletes szélességű, de a pántszélek eldolgazatlanok, a végek részben félkörösen, részben szögletesen levágva, egy-

264 HAMPEL 1900, 552, 17. t.; KISS 1985, 261.

265 KISS 1985, 261.

266 JAKAB 2017, 46–49.

267 HAMPEL 1907, 20. t.; KISS 1985, 258; KOVÁCS 1993, 44, 55, 71. jegyzet, 26. t.; STANOJEV 1989, no. 38.

268 HAMPEL 1907, 21. t.; KOVÁCS 1993, 44, 27. t.; STANOJEV 1989, no. 65–66.

269 HAMPEL 1907, 20, csak azt mutatja be, amelyiken ütött lyuk van, ebben követi STANOJEV 1989, no. 39; KOVÁCS 1993, 45, 49, 28. t., 32. t.

270 CSALLÁNY 1899, 42, 1.B. kép; HAMPEL 1905, II. 656–657, III. 431. t.

271 RÉVÉSZ 2008, 262, 64. t.; KISS 1985, 261, Pétevársára-Vár lelőhely név alatt.

272 HAMPEL 1907, 183, 70. t.; KISS 1985, 261.

273 CSALLÁNY 1959, 284, 8. kép 16.; KISS 1985, 262.

274 EISNER 1935, 79. Ezt a lelőhelyet eddig nem tartotta nyilván a magyar szakirodalom.

275 PATAY 1957, 60, XI. t. 1.; KISS 1985, 261.

276 FETTICH 1931, 74; DIENES 1972, 84, 51. kép; KATALÓGUS 1996, 347; KISS 1985, 262.

277 KISS 1985, 262; GÁLL 2013, 439, 229. t.

278 RÉVÉSZ 1992, 166, 5. ábra; KISS 1985, 262.

279 MNM Itsz. 62.67.1.A.; KISS 1985, 262.

280 KISS 1985, 262.

egy lyukkal átütve (II. t. 9.). A 167. sír karperece 1,6 centiméter széles ezüstpántból készült, egyenletes szélességű pántjának vége félkörösen lekerekített, egy-egy szeglyukkal hátulról áttörve, a szeglyukak körül kör alakú karika lenyomat látszik (I. t. 8.).²⁸¹

Sárrétudvari-Balázshalom (Hajdú-Bihar m.). Keskeny ezüstpánt, végei közül egyik hiányzik, a meglévő 1 centiméteren belül kiszélesedik, tompa szögben záródik és ütött lyuk van rajta.²⁸²

Sikló (ma: Siclau, Ro.). A 2. számú (férfi) sírban keskeny bronzpánt, sajnos pont a pántvéget nem rajzolta le Gáll Erwin. Jelenleg több töredékre szétesve.²⁸³

Solt-Tételhegy (Bács-Kiskun m.). Ezüstlemez karperec, egymásra hajló, kikerekedő végekkel, „a kihajló részen tojásdad lapos dudorodás, melynek egyike kicsorbult”, írja Hampel a rátétutánzatról.²⁸⁴

Sóshartyán-Mura-hegy 1. sír (Nógrád m.). Kiszélesedő és lekerekített végű ezüst pántkarperec.²⁸⁵

Sóshartyán-Zudótető (Nógrád m.). Gádor Judit ásatásából „bronzlemezből készült karperec,” de a pántvéget nem említi.²⁸⁶

Szabadegyháza (Fejér m.). „egymásra hajló, lekerekített végű, díszítetlen ezüst lemez karperec”, mellette 12 darab Berengár, köztük 3 darab Berengár imperator (915–924) denár, lószerszám.²⁸⁷

Szabadkígyós-Pál ligeti tábla 1. sír (Békés m.). Szabályos férfi sírból ezüst pántkarperec, az ásató szerint öntött munka. A pántvég kiszélesedik és a levágáskor képződött sarkakat lekerekítették.²⁸⁸

Szakony-Kavicsbánya 1. sír (Győr-Sopron-Moson m.). Férfi sírból keskeny ezüstpánt karperec, a pántvégek enyhén kiszélesednek és tompa hegyben zárulnak (II. t. 8.). A sírban veretes lószerszám és hét nyílcsúcs is volt.²⁸⁹

Szedres-Ifigénia-puszta (korábban Fácánkert, Kajmád-puszta, Iphigénia major, Tolna m.). A csontváz bal karján ezüstlemezből készült karperec, mely azonban darabokra törött. Ódor János megjegyzése szerint a töredékek nem igazi karperecre utalnak, hanem pótlék pántra.²⁹⁰

Szeged-Felsőváros, Fekete földek (Csongrád m.). Bálint szerint: „Fragmente eines Armbandes mit Ornament und ein kleines Beil.” A leletkataszter nem tud karperecről.²⁹¹

Szeged-Királyhalom-Rívó (ma: Ásotthalom-Rívó, Csongrád m.). Ezüst pántkarperec töredéke, valószínűleg kiszélesedő és kikerekedő pántvég, de a kikerekedő résznek legalább a fele letört, ezért Hampel egyenesen levágottnak értékelte. A pántvég középvonalának mindkét oldalán egy-egy hosszú csepp vagy levél alakú díszítés, a sajládi pántvégre emlékeztet. A feltehetően egy sírleletben Ismail ibn Ahmed 906-os dirheme volt.²⁹²

Szeged-Öthalom 1879/39., 41. sír (Csongrád m.). 39. sír: karperec vékony ezüstből, hasonló a galgócihoz.²⁹³ 41. sír: vastag ezüstlemezből készült karperec, hasonló a verebihez. Pántja kissé kiszélesedő, egyenesen levágott, és a sarkokon lekerekített pánt.²⁹⁴ Az 1950-ben előkerült 5. sírban bronz lemez karperec volt, kikerekedő végén hátulról domborított, a szegély szélén vezetett dudor-sor rajzolt ki egy csepp alakú díszítést, és ezen belül egy nagy csepp, vagy mandula alakú domborulat szolgált egy rátét díszítés imitációjaként. A pontsor és a pánt szegélye közt, a pontsorba illesztve egy-egy áttört lyuk látható.²⁹⁵ Az Öthalom harmadik lelőhelyéről az V. homokbánya területéről való 36. sírban 5 milliméter széles ezüstpánt karperec jött elő, végei kissé elhegyesedők, illetve hiányosak.²⁹⁶

281 NEPPER 2002, 302, 232. t. 14., 332, 293. t.

282 MESTERHÁZY 1978, 40; KISS 1985, 262.

283 KISS 1985, 262, hibásan 11-es sírszámot ír, ami egy római 2-esből is származhat. GÁLL 2013, 445, 235. t.

284 HAMPEL 1907, 137, 27. t.

285 PATAY 1957, 60; KATALÓGUS 1996, 406; KISS 1985, 262.

286 GÁDOR 1969, 51–52; KISS 1985, 262.

287 KRALOVÁNSZKY 1967–68, 249–252; KISS 1985, 262.

288 BÁLINT 1971, 51, 1. t. 8.; KISS 1985, 262.

289 RÉVÉSZ 2006, 200–205, Abb. 11.6.; KISS 1985, 262.

290 WOSINSKY 1896, 1036–1038; ÓDOR 1999, 160; KISS 1985, 259.

291 FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 953. tétel; BÁLINT 1991, 250, no. 244; KISS 1985, 262.

292 REIZNER 1891, 99; HAMPEL 1900, 528–530; KISS 1985, 262.

293 VARÁZSÉJI 1880, 54. t. 11. Mivel a galgóci leletben nem volt karperec, ez az adat árulkodó arra nézve, mikortól számolhatunk a leletkeveredéssel.

294 VARÁZSÉJI 1880, 328, 332, 54. t. 12.; Kiss Attila e leletekkel nem foglalkozik, hiszen mint lelőhely szerepelnek nála, bár hibás lelőhely néven.

295 KÜRTI 1983, 12. fénykép, „I” tárgy, 751. oldalon a fényképjegyzékben. Ugyanez a karperec a leletkataszterben hibásan Székkutas-Öthalom néven szerepel, és ezt használja szintén hibásan Kiss 1985, 263. A másik hibát Bálint Csanád követte el, aki ugyanezt a sírt 10. sírként idézi, miután a Varázséji féle sírokat átszámozta, és a karperecet ezüstnek írja: BÁLINT 1968, 58–60. A lelőhely megnevezését javítja Kürti és TÜRK – LŐRINCZY 2015, 41–42.

296 TÜRK – LŐRINCZY 2015, 27, 76. kép

Szeged-Kiskundorozsma-Hosszúhát 595. sír (Csongrád m.). Idős nő keskeny, 6 milliméter széles ezüst pántkarpercei, a pánt egyik oldala eldolgzott, a másikon jól láthatók a készítés vágásnyomai. Az egyik karperec pántvégei egyszerűen, sarkosan levágottak, a másikon összeszűkülően lekerekítettek. A pántok jellege és sírban való helyzete a karperec funkciót erősíti.²⁹⁷

Szentes-Borbásföld 9. és 14. sír (Csongrád m.). 9. sír: Révész László szerint „négyzetű átmetszetű öntött bronz karperec”, azaz vastos bronzlemezéből készült, téglalap metszetű pánt, végei egyenesen levágottak, de ez nincs a rajzos táblán ábrázolva. 14. sír: két ezüst pántkarperec, végeik több milliméterrel szélesebbek a pánt középső szakaszánál, az egyik inkább kikerekedő, ezen a pántvégeken egy-egy ütött lyuk, a másik egyenesen levágott és a sarkok lekerekítettek.²⁹⁸

Szentes-Derekegyházi oldal, Berényi Benjamin földje, 4. sír (Csongrád m.). Kiszélesedő végű ezüst lemezkarperce, feltehetően lekerekedő véggel, a fényképes táblán élén fekszik, leírása hiányos.²⁹⁹

Szentes (Csongrád m.). „A 391. sz. tanyán talált pántkarperec.”³⁰⁰

Szentes-Kistőke-Székhát, Búza Pál 222. sz. tanyája (Csongrád m.). Széll Márta szűkszavú leírása szerint 1932-ben egy sírból egy lemezes bronz és csavart karperec került elő, de jegyzetben megjegyzi, hogy a Szentes-szentlászlói 93. sír karperecével egyezik meg. A szentlászlói 95. sírban valóban volt pántkarperec gyengén kiszélesedő és lekerekedő pántvéggel, és mindkét pántvégen ütött lyuk volt.³⁰¹

Szentes-Szentlászló 74. és 95. sír (Csongrád m.). 74. sír: „a jobb karon lemezkarperce” anyagáról nem szól, táblarajza szerint keskeny pánt, kiszélesedő és kikerekedő véggel, rajta egy-egy ütött lyukkal. 95. sír: a jobb alkaron bronz lemezkarperce, a táblarajz szerint az egyik pántvég lekerekedő, a másik inkább kikerekedő, de ezeken is egy-egy ütött lyuk látható.³⁰²

Szered (ma: Sered, Sl.). I. temetőből szórvány ezüst pántkarperec, egyenletes pántszélességű, lekerekített végekkel.³⁰³

Szered (ma: Sered, Sl.). II. temető. 5/54. sír: keskeny, 1 centiméter széles bronzpánt férfi sírból, végei lekerekítettek, egyéb melléklet: vas nyílcsúcsok, kengyel (II. t. 5.). 6/54. sír: keskeny, 8 milliméter széles ezüst pánt, végei lekerekítettek.³⁰⁴ 2/55. sír: férfi sír, 1 centiméter széles bronzpánt, lekerekedő végekkel. 4/55. sír: egyenletes szélességű, keskeny 7 milliméter széles bronzpánt, mindkét vége nagyjából derékszögű csúcsban végződik. A férfi sírjában tegez és nyílcsúcsok is voltak. 8/55. sír: enyhén kiszélesedő és lekerekített bronzpánt, mellette I. Henrik német király (919–936) denárával.³⁰⁵

Szinyér (ma: Svinice, Sl.). Ezüst pántkarperec, kiszélesedő és kikerekedő véggel, a pántvégek közelében egy-egy lyukkal.³⁰⁶

Szob-Ipolyparti temető 13. sír (Pest m.). Bronz pánt, egyik vége sincs meg, a töredéken poncolt, kettős vonalú háromszögorsó látható, ami ritkán, de kikerekedő végű karpereceken is előfordul.³⁰⁷

Szolnok-Lenin tsz. 7. sír (Szolnok m.). A férfi lovas sírban a jobb combcsont alsó harmadában pántkarperecek rátét dísz került elő önállóan, ismeretlen funkcióban, karperec nélkül.³⁰⁸

Szolnok-Beke Pál halma III. temető 5. sír (Szolnok m.). Női sírből bronz pántkarperec, kiszélesedő és kikerekedő végén egy-egy lyukkal.³⁰⁹

Szolnok-Szanda, Kiss János u. 11. (Szolnok m.). Háton fekvő, nyújtott váznál két bronz lemezkarperce, a pántvégek leírása nélkül.³¹⁰

Szolyva (ma: Svaljava, U.). Tarsolylemezes férfi sírből ezüst pántkarperec, végei felé kiszélesedő és kis ívben lekerekedő pánttal.³¹¹

Tengelic-Középhídveg, Bernwieder József pusztája (Tolna m.) Kikerekedő végű ezüst lemezkarperce.³¹²

297 TÜRK – LÓRINCZY 2015, 20, 68–69, 41. kép

298 RÉVÉSZ 1996b, 301, 9. kép, 301, 12. kép 35–36; KISS 1985, 263.

299 CSALLÁNY 1941, 183, II. t. 11.; KISS 1985, 263.

300 FEHÉR – ÉRY – KRÁLOVÁNSZKY 1962, 1029. tétel; KISS 1985, 263.

301 SZÉLL 1942, 132, X. t. 26.; KISS 1985, 263.

302 SZÉLL 1941, 238, VI. t. A. 10 a-b., VIII. t. A. 9.; KISS 1985, 263.

303 TOČIK 1968, 48, 38. t. 10.; KISS 1985, 262.

304 TOČIK 1968, 50, 43. t. 11., 51, 43. t. 12.; KISS 1985, 262.

305 TOČIK 1968, 53, 45. t. 11., 53, 45. t. 21., 55, 47. t. 19.; KISS 1985, 262.

306 HAMPEL 1907, 145, 32. t.

307 BAKAY 1978, 53, 29. t. 23.

308 MADARAS 1996, 67, VII. t. 4.

309 MADARAS 2006, 320, 343, 6. kép 8.

310 MADARAS 1978, 81.

311 LEHOCZKY 1870, 201–206; HAMPEL 1900, 709, 93. t.; KISS 1985, 263.

312 WOSINSKY 1896, 1040; ÓDOR 1999, 163, no. 64; KISS 1985, 260.

Tengelic (vagy *Kistengelic*, Tolna m.). 1896-ban a Nemzeti Múzeumba került egy kiszélesedő és egyenesen levágott végű, a sarkain lekerekített ezüst lemezkarperec.³¹³

Tibolddaróc (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). „... két bronzkargyűrű és egy harmadik töredéke: az egyikén szépen kivitelezett szalagdíszítés. A végeik kissé kiszélesednek és lekerekítettek.” Utal a hasonló szolvai, verebi és szeged-öthalmi karperecekre.³¹⁴

Tiszaeszlár-Vörösmarty u. 2. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Női sírból sima, kiszélesedő és egyenesen levágott, de lekerekített sarkú ezüst pántkarperec.³¹⁵

Tiszajenő-Eperjesi telep 4. sír (Szolnok m.). A női váz mindkét csuklóján egy-egy ezüstlemez karperec, a pántvég csak az egyiknél van megemlítve, az pödrott végű, a másik feltehetően ki-vagy lekerekedő típus.³¹⁶

Tiszakécske (a lelőhely korábban Újkécske, Szolnok m.). Ezüst pántkarperec, egyenletesen széles pánt, végei lekerekítettek, rajtuk egy-egy lyuk.³¹⁷

Tizanána-Cseh tanya 2. sír (Heves m.). Ezüst pántkarperec, a pántvégek megnyúlt ovális formában kissé kiszélesednek, rajtuk egy-egy apró lyuk.³¹⁸

Tiszapüspöki (Szolnok m.). A bal alkar közepén bronzlemez karperec, keskeny 7 milliméteres pánt, egyik vége kissé kiszélesedik és kikerekedik, a másik szintén kiszélesedik és a szabályos hatszög három oldalával zárul. Mindegyik pántvégen egy-egy ütött lyuk.³¹⁹

Tiszaszederkény 1. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Ezüstlemez karperec, 8 milliméter keskeny pántja kissé kiszélesedik és lekerekített. Ugyaninnen már korábban is megemlítették egy sírt két bronz pántkarpereccel.³²⁰

Tiszavasvári-Aranykerti tábla 13. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Ezüst pántkarperec, keskeny pántból, egyik vége egyenesen levágva, másik kis ívből lekerekített. Mindkét pántvégen egy-egy lyuk.³²¹

Törtel (Pest m.). Rozettás lószerszámos női sírből ezüst pántkarperec, végei kissé kiszélesednek és félkörben lekerekednek.³²²

Tornóc 480. sír (ma: Trnovec nad Vahom, Sl.). Kiszélesedő és kikerekedő bronzpánt, bár a közölt fényképről a pántvég nehezen ítélni meg, a sírleírás pedig hiányos.³²³

Velence (Fejér m.). „Velencéről származik állítólag a múzeum két pántos karperece ezüsből(?), az egyik kerekdeden kihajló a másik egyenesre vágott végekkel.”³²⁴

Vereb (Fejér m.). Az első honfoglaló magyar pántkarperec, ráadásul férfi sírből. Ezüst pánt, a végei felé kb. 2 milliméterrel kiszélesedik és félkörben lekerekedik.³²⁵

Veszkény-Tormostyán-dűlő (Győr-Sopron-Moson m.). Három lovas sír egyikéből ezüst karperec jött elő. Csak vélelmezzük, hogy pántkarperec lehetett.³²⁶

Vésztő-Kót-pusztá (Békés m.). Ezüst lemezből készült karperec, s bár a pántvégekről nem szól az ásató, Kovalovszki Júlia, a szarvasi karperec közlésekor azt írta a pántkarperecekről egy jegyzetben, hogy „Nagy részük emellett nyitott, de akad közöttük zárható is. Utóbbiak közül néhányat a végein keresztül kötötték át”, és itt jegyzetben megemlíti a vésztő-kót-pusztai karperecet. És hogy egyértelműbb legyen a kótpusztai jellege, nevezetesen, hogy kikerekedő és átlukasztott végű, megemlíti, hogy más karperecek mindkét végét teljes szélességükben megpödrotték, s ezeken a csövecskéken át fűzve valamiféle huzallal kötötték össze őket,³²⁷ mondja Hampel nyomán.

Vörs-Papkert „B” 395. és 690. sír. Előzetes ásatási beszámoló illusztrációjaként néhány sír anyagát mutatták be az ásatók. A nevezett két sírban pántkarpereceket láthatunk, keskeny pántokat félkörösen lekerekedő végekkel, és egy mérsékeltlen kikerekedő példány rajzát. Anyaguk ismeretlen, leírás sem készült róluk.³²⁸

313 HAMPEL 1900, 651, 65. t. 4.; ÓDOR 1999, 163, no. 63a; KISS 1985, 263.

314 NEES 1932–33, 174, 95. kép a-e.

315 CSALLÁNY 1970, 206, 32. t.

316 SELMECZI 1996, 117, és 10. jegyzet; KISS 1985, 263.

317 MNM ltsz. 5/1932.2.; FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 1122. tétel; KISS 1985, 263.

318 RÉVÉSZ 2008, 286, 73. t.; KISS 1985, 263.

319 FODOR – KERTÉSZ 2015, 259–260, 3. kép

320 K. VÉGH 1992, 62–63, 2. kép 3.; K. VÉGH 1970, 86–87, 9. t. 1–2.

321 TÓTH 2014, 139, 102. t. 7.

322 PÓSTA 1896, 30–39; HAMPEL 1900, 726, 101. t.; KISS 1985, 263.

323 TOČIK 1971, 176, 42. t. 21.

324 MAROSI 1914, 63.

325 ÉRDY 1858, 14–27; HAMPEL 1900, 562, 22. t.; KISS 1985, 263.

326 NOVÁKI 1959, 53; FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 1200. tétel; KISS 1985, 263.

327 KOVALOVSZKI 1960, 177, és 19. jegyzet. Az ásatásról ugyanó adott leírást a Békés megyei topográfia megfelelő kötetében: MRT 1982, 206; KISS 1985, 264.

328 KÖLTŐ – SZENTPÉTERI 2001, 3. t. 25–26., 4. t. 20.

Zalkod-Szegfarka (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Egyenletes szélességű, keskenyebb ezüstpánt félkörben lekerekedő végekkel, melyek egymást keresztezve fedik.³²⁹

Pántkarperecek pontkörös díszítéssel

Arad-Földvári-pusztá (ma: Zimándújfalú, Ro.). Oválisan kikerekedő végű bronz pántkarperec, a pontkörök a pánt alsó és felső szélén húzódnak, a pántvégen érnek össze, a belső hurokban négy pontkörös beütés tölti ki a teret.³³⁰

Bakonszeg-Kovácsi (Hajdú-Bihar m.). Kiszélesedő és félkörben lekerekedő bronzpánt, a pántvégeken egy-egy pontkörös beütés, ezt két sorban követi a többi.³³¹

Brestovik (Srb.). Kikerekedő végű bronz pántkarperec, a pánton három sorban ponckörös beütések.³³²

Csákberény-Öregtő, Lóállási legelő (Fejér m.). A 21. sírban „pántos lemezű karperec”, bronzból, a pántvégek kiszélesednek és félkörben záródnak. A pántvégeken keresztben négy pontkörös beütést követ két sor ponc, majd a másik pántvégen a két pontsor kétszer három sorosra vált, majd egy pontkörös beütéssel zár.³³³

Csanytelek-Díllator 61. sír (Csongrád m.). Mindkét karon vékony bronzpánt, egyik vége kikerekedő alapformát utánoz szögletes formákkal, másik pántvég enyhén kiszélesedve kerekedik le. A szögletes pántvégen két poncbeütés van egymás alatt, ezt követi egy sor végig a pánton, és a másik pántvégen kétsorosra vált és egy beponcolással zár. A sírban egy I. István denár negyede volt.³³⁴

Csőlle (ma: Rovinka, Sl.). A 16. sírban kikerekedő végű, igénytelen kivitelű bronzpánt, egyik vége sérült. A pánton kétszeres körponcokban ülő pontból áll a szabálytalan sorban elhelyezett díszítés (IV. t. 8.).³³⁵

Dunaszegcső (Baranya m.). „Hozzá tartozik (a nyakperechez) egy pántos karperecz sárgarézből, melynek díszítése 2-2 poncolt kör, kis mélyedéssel jelzett középpont körül. A körök sűrűn következnek egymásra, úgy hogy széleikkel érintkeznek, és a pánt kiszélesedő, kerekded végén két sorban helyezkednek el. A karperec egyik vége hiányzik.”³³⁶

Fábiánsebestyén, Molnár F. F. tanya 4. sír (Csongrád m.). Kikerekedő végű bronzpánt egysoros kettős körös poncbeütéssel díszítve. A pántvégeken keresztben álló négy ponccal töltötték ki a kiszélesedő felületet (IV. t. 1.). A szomszédos 5. sírban I. András denára volt.³³⁷

Gyulafehérvár-Brandusei u. 137. sír (ma: Alba Iulia, Ro.). Kikerekedő végű bronzpánt karperec, egysoros, de kétszeres egybeírt körökkel és ponttal díszítve, a pántvégeken négy-négy beütés van párosával. Mellette I. András denára volt fonott ezüstgyűrűvel.³³⁸

Hajdúszoboszló-Árkos halom 14. sír (Hajdú-Bihar m.). Egyenletes szélességű, keskeny bronzpánt, lekerekedő végekkel, kétszeres koncentrikus körben ponttal egysoros díszítéssel.³³⁹

Homokmégy-Székes 229. sír (Bács-Kiskun m.). Sárgaréz pántkarperec, egyik vége csonka, másik hiányzik. A csonk alapján kikerekedő típus volt. A pánton pontkörökből álló megszakadó inda látható. A pántvégen áttört lyuk nyoma látszik (IV. t. 7.).³⁴⁰

Igar-Sósdomb (Fejér m.). „pántos karperec kiszélesített átlukasztott végekkel”. Anyagát nem közli Marosi, a díszítés dupla körös poncokból áll.³⁴¹

Ismeretlen lelőhely (Szombathely, Smidt Múzeum). Bronz pántkarperec, kikerekedő végekkel, kettős körös ponttal egysoros díszítés az egész pánt hosszában.³⁴²

Kaba (Hajdú-Bihar m.). Majdnem a pántszélesség kétszeresére kiszélesedő és kikerekedő bronzpánt karperec, egyik vége csonka, egysoros pontkör mintával, amely a kiszélesedésnél kétsorosra válik és öt pontkörös ponccal veszi körbe a pánt szélét. A pontkörök négyszeres körből állnak.³⁴³

Körösszegapáti-Pál-lapály 6. sír (Hajdú-Bihar m.). Egyenletes szélességű bronzpánt, a pántvégek tompa csúcsban zárulnak. A pánt középvonalában a legvastagabb, metszete nagyon lapos háromszög alakú, a gerinc két oldalán kettős körökből álló pontkörös díszítés két sora látszik (IV. t. 4.).³⁴⁴

329 JÓSA 1914, 177–178, 5. kép 5.; KISS 1985, 264.

330 RÉTHY 1898, 128; KISS 1985, 261; KATALÓGUS 1996, 300–301; GÁLL 2013, 551.

331 CSÉPLŐ 1897, 440–441; KISS 1985, 258.

332 BÁLINT 1991, 33. t. A. 3.

333 HAMPÉL 1907, 162; SZÓKE 1954, XIV. t. 1. Szóke a szövegben nem említi, csak a rajzos típusabláján szerepel a karperec. KISS 1985, 258.

334 SZÉLL 1941, 252, XII. t. B. 7–8.; KISS 1985, 258.

335 NEMEJCOVÁ-PAVUKOVÁ 1962, 660, 225. kép 2.; KISS 1985, 262.

336 MAROSI 1914, 63; FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 259. tétel; KISS 1985, 259.

337 CSALLÁNY 1905, 41–42; BÁLINT 1991, 219, 63. t. B. 5–6.; BENDE – LÖRINCZY 1997, 228, 26. kép 7.; KISS 1985, 259.

338 GÁLL 2013, 137, 62. t.

339 NEPPER 2002, 61, 27. t.

340 GALLINA – VARGA 2016, 117, 165, 102. t.

341 MAROSI 1935, 88; FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 425. tétel; KISS 1985, 260.

342 KISS 2000, 269, 91. t.

343 HAMPÉL 1897, II. 492; HAMPÉL 1905, II. 537–538.

344 NEPPER 2002, 124, 115. t. 9, 11.; KATALÓGUS 1996, 251.

Letkés II. temető 67. sír (Pest m.). Köznépi temetőben négy év körüli gyermek sírjában a jobb alkar helyén találták. Ezüst pántkarperec kiszélesedő, és kissé szögletesre vágott végekkel. A pánton kétsoros pontkörös poncokból álló díszítés, amely a két pántvégén nem szimmetrikus (IV. t. 6.).³⁴⁵

Mezőkovácsháza-Templomföldi temető (Békés m.). Vaskos bronzlemez, egyenletes pántszélességű karperec, a pántvégek előtt behúzott-beszűkülő nyak és a pánt szélességében kikerekedő pántvég. A pánt felületén egysoros kettős körökből álló pontkörös poncolt díszítés látható (IV. t. 5.).³⁴⁶

Nádudvar-Töröklaponyag 20. sír (Hajdú-Bihar m.). Bronz pánt 8 milliméter szélességű, amely a végein 10–11 milliméterre szélesedik ki, és lekerekedik. A pánton két sorban pontkörös poncolás, az egyik végen keresztben álló négy, a másikon hármas ponccal lezárva. A pánt szélei a pánt kivágásának szakaszait eldolgatlanul mutatják (IV. t. 2.).³⁴⁷

Nagykapornak (Zala m.). Két darab bronz pántkarperec. Az egyik kiszélesedő végű és félkörben lekerekedő, rajta egysoros pontkörös díszítés, amely az egyik pántvégén hármas pontkörrel indul, és a másik végig egysoros marad. A másik karperec szintén kiszélesedő, de a két pántvég nem szimmetrikus: az egyik vég kis ívben lekerekített, a másik kevésbé szélesedik ki és majdnem kikerekedő. Rajta egysoros pontkör poncolás.³⁴⁸

Pusztasomorja-Timárdomb 6. sír (Győr-Moson-Sopron m.). Pusztai Rezső „pontkörös díszű lemezes karperec-ről” tudósít, Horváth Ciprián szerint lekerekített volt, de elveszett.³⁴⁹

Püspökladány-Eperjes 521. sír (Hajdú-Bihar m.). 11–12 éves kislány jobb karján vaskos bronz pántkarperec kikerekedő végekkel, egysoros, de háromszoros koncentrikus körökből és központi pontból álló díszítéssel (IV. t. 3.).³⁵⁰

Sármellék-Vasútállomás (Zala m.). Két darab bronz pántkarperecet említenek pontkörös díszítéssel.³⁵¹

Szeged-Makkoserdő 13. sír (Csongrád m.). „... az egyik karon kis körökkel díszített nyitott bronzlemez karkötő.”³⁵²

Taktaharkány (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Bronz pántkarperec hosszan kiszélesedő és félkörben lekerekedő véggel, a pántvégek egymást fedik részben. A pánton egysoros pontkörös díszítés, a pántvég legszélesebb szakaszán kétsoros a körponc.³⁵³

Tiszadob-Sós-szék 3. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Vékony bronzlemezéből kivágott pántkarperec nagyjából félköríves töredéke, pontkörökkel díszítve, a pántvégek hiányoznak.³⁵⁴

Várfalva 42. sír (Moldovenesti, Ro.). Bronz pánt, közepén 7 milliméter széles, a végeken 13 milliméterre szélesedik ki, majd félkörben záródik. A pántvégeken kétsoros, a keskenyebb szakaszon egysoros pontkörös díszítés. A pántvégek szélén egy-egy lyuk. A temető 11. század elejéről való sírcsoportjában (IV. t. 10.).³⁵⁵

Bezdéd 14. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Pödrött végű bronzpánt karperec, rajta három sorban teljesen egyforma körponcok. A pánt anyaga vitatott, Jósa még rossz ezüstnek vélte.³⁵⁶

Galánta-Papföld (Sl.). Pödrött végű bronzpánt, rajta két sorban körponcok vagy pontkörös díszítés.³⁵⁷

Kistokaj-Gerenda-dűlő 4. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Ezüst pödrött végű pántkarperec, rajta váltakozóan egy és két pontkörös poncok sora (IV. t. 9.).³⁵⁸

Pödrött végű pántkarperecek

Aldebrő-Mocsáros 13. és 20. sír (Heves m.). 13. sír: hajfonatkorongos sírban bronz pödrött végű karperec több töredéke, a pántvég keskenyedik. 20. sír: két keskeny pödrött végű ezüstpánt, lábperce.³⁵⁹

Ároktő-Dongóhalom (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Állítólag azonos sírból került elő egy vékony bronzlemez karperec, egyik vége letörött, másik bepödrött, és egy bordázott S végű karika.³⁶⁰

Bánkeszi 18. sír (ma: Bánov, Sl.). Keskeny, 9 milliméter széles ezüstpánt, végig egyenletesen széles, töredékes.³⁶¹

345 BAKAY 1978, 113, 53. t. 23.

346 BAKAY 1978, 69. t. 9.

347 MESTERHÁZY 1968, 136, II. t. 12: élére fektetett pánt; KISS 1985, 261.

348 DARNAY 1907, 191; HAMPEL 1907, 176, 64. t.; KISS 1985, 261.

349 PUSZTAI 1969, 67; HORVÁTH 2014, 188; KISS 1985, 261.

350 NEPPER 2002, 201, 213. t.; KATALÓGUS 1996, 251.

351 FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 871. tétel; MRT 1968, 138; KISS 1985, 262.

352 SZÉLL 1940, 165, 30. t. 19 a-b.; KÜRTI 1983, 35. grafikai melléklet; KISS 1985, 262.

353 KOVÁCS 2015, 47–48, 27. kép

354 JAKAB 2014, 278, 290, 117. t. 3.

355 ROSKA 1914, 140, 7. kép 9.; GÁLL 2013, 529, 284. t. 5.

356 JÓSA 1896, 405–406; RÉVÉSZ 2003, 213, 212. t.; KISS 1985, 263.

357 TOČIK 1992, 149, 93. ábra 19.

358 K. VÉGH 1993, 54, 5. kép 6.

359 RÉVÉSZ 2008, 23, 3. t. 28., 8. t.

360 K. VÉGH 1970, 85, III. t. 1.

361 TOČIK 1968, 12, 3. t. 24.

Békésszentandrás-Pálinkásér (Békés m.). Keskeny, 9 milliméter széles ezüst pántkarperec, pödrött végekkel.³⁶²
Bihar-Somlyóhegy 5. sír (Ro.). Lovas sírból bronz(?) pántkarperecek, keskeny pödrött végű pántdarabok és nagyobb pántmaradványok. Egyes veretek férfi sírra vallanak.³⁶³

Biharkeresztes-Bethlen G. u. 1. sír (Hajdú-Bihar m.). Pödrött végű bronz pántkarperec, rajta rezgő vonalú, fázistolódással bekarcolt széles zeg-zug minta, amely így fekvő rombuszokat alkot. A rombuszok belsejében kerek poncokból rozetták vannak (VI. t. 6.). Viszonylag jó párhuzama Csekejről való. A sírba szvasztika díszes hajfonatkorongok, rombusz alakú ingnyak díszek, és egy kikerekedő és egy-egy lyukkal átütött végű pántkarperec is volt.³⁶⁴

Csákvár-Rókahegy (Fejér m.). Pödrött végű pántkarperec, anyagát nem említik.³⁶⁵

Csekej 336. sír (ma: Čakajovce, Sl.). Bronz pánt, a pántvégek a belső oldalra csavarodnak be, és mindegyik tekercsben egy-egy vékony ezüstkarika. A másik karperecnek csak töredékei vannak meg, rajtuk rezgővonalú rombusz minta, a rombuszok belsejében egy-egy pontkörös ponc (VI. t. 5.).³⁶⁶

Csetény-Szőlőhegy 19. sír (Veszprém m.). Lapos bronz karperec, a táblarajz szerint pödrött végű pánt. Mellette cyprea csiga, bronz hajkarika, négy szem gyöngy voltak.³⁶⁷

Eger-Szépasszonyvölgy (Heves m.). A számos szórványnak minősülő karperec között van egy bronz pödrött végű pántkarperec is.³⁶⁸

Gálospetri (ma: Galospetreu, Ro.). Női sírből bepödrött bronz pántkarperec, mellette két áttört öntött hajfonatkorong és egy edény voltak.³⁶⁹

Génye 7. sír (ma: Geňa, Sl.). A jobb karcsonton a könyöknél bronz pánt, félpalmettás indadiszítéssel (VI. t. 2.).³⁷⁰

Gombos (ma: Bogojeva, Srb.). A jobb kéz alsó szárán, a könyökhöz közel bronz lemez karperec, 14 milliméter széles pánt bepödrött végekkel.³⁷¹

Gyomaendrőd-Kádár tanya A sír (Békés m.). Pödrött végű ezüst pántkarperec női sírből.³⁷²

Gyulafehérvár-Mentőállomás (ma: Alba Iulia, Ro.). Sírszám nélkül említett pödrött végű bronzkarperec.³⁷³

Gyulavarsánd-Laposhalom 15/1949. sír (ma: Varsand, Ro.). Ép és töredékes bronz pántkarperecek pödrött véggel.³⁷⁴

Harta-Miklapusza 1. sír (Bács-Kiskun m.). Bronz pánt, egyik vége hiányzik.³⁷⁵

Ipolykiskeszi 104., 203., 256., 301. sír (ma: Malé Kossíhy, Sl.). 104. sír: nő hajfonatkorongokkal, ezüst karpereccel. 203. sír: bronz pántkarperec, végei egymásra érnek. 256. sír: ezüst pödrött végű félpánt. 301. sír: bronz pántkarperec, egyenletes szélességű pántján kettős vonalú, tűzdelt zeg-zug minta (VI. t. 4.).³⁷⁶

Jászberény-Álsómuszáj (Szolnok m.). Pödrött végű bronz pántkarperec, bolygatott sírokból.³⁷⁷

Karancslapujtó 1. sír (korábban Bocsárlapujtó, Nógrád m.). Férfi(?) sírből 9 milliméter széles ezüst pántkarperec pödrött végekkel. A sírhoz való tartozása bizonytalan.³⁷⁸

Karos II. temető 73. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Bronz pántkarperec, pödrött végű, a végei felé keskenyedő pántból, melynek alsó és felső szélét poncolt vesszősor szegélyezi.³⁷⁹

Karos III. temető 5. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Bronz pánt töredékei, a pántvég majdnem a felére keskenyedik, ezt a részt pödörték meg.³⁸⁰

362 KRECSMARIK 1913, 33, 7. ábra; MRT 1989, 1/62. lelőhely, 64. t. 21., 65. t. 15.; KISS 1985, 258.

363 KARÁCSONYI 1903, 407, 410; HAMPÉL 1907, 106–107, 6. t. 10–12.; GÁLL 2013, 54, 11–12. t.; KISS 1985, 258.

364 NEPPER 2002, 28, 2. t.; KATALÓGUS 1996, 216–217.

365 MAROSI 1936, 43; SZÓKE 1962, 24; KISS 1985, 258.

366 REIHOLCOVÁ 1995, 36, 54. t.

367 MRT 1972, 79–80, 15. t. 32.; KISS 1985, 258.

368 RÉVÉSZ 2008, 112, 38. t. 10. Révész megjegyzi, hogy a pödrött végű karperec ugyan együtt van leltározva a többivel, de nem szerepel Nagy Árpád feldolgozásában a szépasszonyvölgyi leletek között: Révész 2008, 143. jegyzet

369 CHIDIOSAN 1965, 237; KISS 1985, 259.

370 NEVIZÁNSZKY 2013, 187, 8. t. 5.

371 CZIRÁKY 1900, 266, II. ábra 3.; KISS 1985, 258; STANOJEV 1989, 24, no. 122.

372 KOVÁCS 2011a, 292, 4. ábra 11.; MRT 1989, 72. t. 8.

373 CIUGUDEANU – PINTER – RUSTOIU 2006, 29, 117. kép

374 MEDGYESI 1995, 102, 24. t. 1., 23. t. 1.; GÁLL 2013, 214, 96. t.; KISS 1985, 265.

375 MNM Itsz. 14/1929. FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 379. tétel; KISS 1985, 259.

376 HANULIAK 1994, 122, 23. t., 127, 44. t., 129, 50. t., 131, 61. t.

377 FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 505. tétel; KISS 1985, 260.

378 DIENES 1964, 22, 3. kép; KISS 1985, 258.

379 RÉVÉSZ 1996b, 32, 110. t. 3.

380 RÉVÉSZ 1996b, 34, 114. t.

Kál-Legelő 20., 35. sír (Heves m.). 20. sír: díszítetlen, pödrött végű bronzpánt. 35. sír: az előbbihez hasonló pödrött végű pántkarperec.³⁸¹

Kecskemét-Lakihegy B. sír (Bács-Kiskun m.). Két bronzpánt karperec, végei felé mindkettő keskenyedik, és inkább csak visszahajlított, mint bepödrött pántvéggel. Az egyik pánton poncolt inda díszítés (VI. t. 1.).³⁸²

Kiskundorozsma-Jerney téglagyár (Bács-Kiskun m.). Pödrött végű pántkarperec, Kiss Attilánál kikerekedő típus szerepel.³⁸³

Kistokaj-Gerenda-dűlő 4., 5., 17., 34., 45., 58., 68. és szórvány sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). 4. sír: ezüstlemez karperec, a pánton váltakozóan egy, illetve kettő pontkörös poncbeütéssel. A temető egyik korai temetkezése a kísérőleletek alapján: kukoricacsó alakú csüngős fülbevaló, rombikus fejű pántgyűrű, két pár gyöngykoszorús fülbevaló még szőlőfürt alakú csüngővel. 5. sír: ezüstlemez karperec, a pánton poncolt szaggatott kétsoros zeg-zug minta, az egyes háromszögekben négy-négy körponcolás. 17. sír: ezüst pántkarperec, a végei felé keskenyedik, felületén ellentétes ritmusban beponcolt háromszögekből fekvő rombusz sor minta (V. t. 9.). 34. sír: ezüst pánt, végei felé keskenyedik, a pánton poncolt kettős vonalú zeg-zug minta (V. t. 8.). 45. sír: bronz pánt, a végei felé keskenyedik, ferde sorokban három-három pontkörből alakított három sor pontkör díszíti (V. t. 10.). 58. sír: egyenletesen széles bronz pánt, rajta poncolt rovátkákból álló zeg-zug vonalú minta. 68. sír: férfi sírja, a vázon díszítetlen keskeny bronzpánt, egyenletes szélességű lemezből. A szórvány bronzpánton két sorban pontkörös poncokat láthatunk.³⁸⁴

Magyarhomorog-Kónya domb 11. sír (Hajdú-Bihar m.). Pödrött végű pántkarperec arany „hajkarika” rombusz alakú ingnyakdíszek társaságában.³⁸⁵

Mezőtúr-Vízköz (Szolnok m.). Pödrött végű bronz pántkarperec.³⁸⁶

Mezőzombor-Bálványdomb 4. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Ezüstpánt, egyik vége azonos a pánt középső részének szélességével, a másik vég keskenyedő.³⁸⁷

Miskolc-Reptér 4. sír (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). Ezüstpánt karperec, a pántvégek keskenyednek, ez van bepödrve. A pánton poncolt alsó és felső szegélyvonal között egymásba illeszkedő poncolt háromszögsorok (V. t. 7.).³⁸⁸

Murony-Soványhát (Békés m.). Ezüst bepödrött végű pántkarperec.³⁸⁹

Nagyhalász-Kiszomborhegy 2. (4). sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Egyenletes szélességű, 10 milliméteres ezüstpánt, négy darabra törve.³⁹⁰

Nagykörű (Szolnok m.). Keskeny ezüst pánt, végei szűkülnek, gazdag női sírból.³⁹¹

Nemeskosut-Remetedomb (ma: Košuty, Sl.). Pödrött végű, keskeny bronzlemez karperecek.³⁹²

Nyitra-Felsőköröskény 75. és 82. sír (ma: Nitra-Horné Krškany, Sl.). B. Chropovský közöletlen ásatása.³⁹³

Orosháza-Nagy Albert tanya 2. sír (Békés m.). Bronz pántkarperec férfi lovas sírból, a jobb alkar közepéről és a bal felkarról könyök tájáról. Egyéb leletek: nyereg, tegez, ezüst „hajkarika”, Provencei Hugo és II. Lothar (931–947) ezüst denára.³⁹⁴

Penc (Nógrád m.). Szórvány bronz pántkarperec, bepödrött véggel.³⁹⁵

Perse 101. sír (ma: Prša, Sl.). Ezüst pödrött végű pánt, szélessége 12 milliméter hét fülbevalóval, Nasr ibn Ahmed dirhemével, melyet al-Muktadir kalifa (908–932) uralkodása alatt veretett.³⁹⁶

Piliny (Nógrád m.). Bronz pántkarperec Nyáry Jenő gyűjteményéből, közelebről nem ismert lelőhelyről.³⁹⁷

381 RÉVÉSZ 2008, 203, 206, 52. t., 54. t.

382 SZABÓ 1955, 124, 21. ábra, 30. t. 15.; Kiss 1985, 260.

383 KÚRTI 1983, 251, 12. fénykép, „m” ábra; Kiss 1985, 260.

384 K. VÉGH 1993, 54, 5. kép, 54, 6. kép, 55, 8. kép, 56–57, 15. kép, 57, 18. kép, 58, 20. kép, 59, 22. kép, 59, 23. kép 13. Az 53. sírban Iszmail ibn Ahmed szamanida emir (892–907) dirheme volt: K. VÉGH 1993, 58.

385 DIENES 1963, 57–58; Kiss 1985, 260.

386 MNM ltsz. 22/1930.4. FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 663. tétel; Kiss 1985, 260.

387 MEGAY 1963, 40–44; KOVÁCS 2015, 24, 3. t. 21.

388 RÉVÉSZ 1992, 99, IV. t. 1.; Kiss 1985, 260.

389 MRT 1998, 638–639, 10/IV. címszó, 4. jegyzet, 125. t. 17., MNM ltsz. 1912.16. 203.

390 JÓSA 1914, 183–184: Jósa sírszámozása szerint 4. sír, anyagmegjelölése bronz. ISTVÁNOVITS 2003, 147, 134. t.; Kiss 1985, 261.

391 HAMPPEL 1900, 661, 73. t. 1.; Kiss 1985, 261.

392 CHROPOVSKÝ 1955, 267, V. t. 6.; Kiss 1985, 260.

393 KISS 1985, 261; CHROPOVSKÝ 1978, 138; HANULIAK 1993, 113.

394 DIENES 1965, 141–142, 3. t.; Kiss 1985, 261.

395 PATAY 1957, 63, 13. t. 4.; Kiss 1985, 261.

396 TOČIK 1968, 39–40, 28. t. 22.; Kiss 1985, 261.

397 PATAY 1957, 63; Kiss 1985, 261; MNM ltsz. 44/1898-1069.

Piliny-Sirmányhegy 5., 56., 58., 73. sír (Nógrád m.). 5. és 58. sír: ezüst pántok, rajtuk kettős vonalú, szaggatott poncolt zeg-zug minta. 56. sír: ezüst pánt, rajta befejezetlen félpalmettás inda díszítéssel. 73. sír: keskeny pánt, anyagát nem jelzik.³⁹⁸

Pozsonyvezekény-Első homok 1/41. sír (Vozokany, SI.). Pödrött végű ezüst pántkarperec, nagy csüngős vere-tek alsó tagja, préselt ruha díszítő korongok.³⁹⁹

Püspökladány-Eperjesvölgy 450. és 556. sír (Hajdú-Bihar m.). 450. sír: keskeny, 5 milliméter széles bronzpánt, beponcolt háromsoros széles zeg-zug vonallal. 556. sír: bronz pánt a könyöktől néhány centiméterre.⁴⁰⁰

Sárbogárd-Tringer tanya 19., 29., 64. sír (Fejér m.). 19. sír: bronz pödrött végű karperec. 29. sír: bronz pödrött végű pántkarperec. 64. sír: férfi sír, bizonytalan ékszer, a sírleírás nem szól róla, a fényképen nem egyértelmű.⁴⁰¹

Sárrétudvari-Hízó föld 139., 160., 220., 252. sír (Hajdú-Bihar m.). 139. sír: egyenletesen 13 milliméter széles bronz pánt. 160. sír: férfi temetkezés, kissé keskenyedő bronz pánt a bepödrés előtt. 220. sír: bronz pánt a bal csuklóra lecsúszva. 252. sír: jobb alkar közepén 17 milliméter széles ezüstpánt férfi sírban.⁴⁰²

Soltvadkert-Selymeserdő (Bács-Kiskun m.). Lovas sírban, pödrött végű pántkarperec anyagmegjelölés nélkül. Egyéb mellékletek: rombusz alakú ingnyakveretek, lószerszám.⁴⁰³

Sóshartyán-Hosszútető 30. sír (Nógrád m.). Női sírban a jobb karon 19 milliméter széles ezüstpánt, rajta rezgővonalú fekvő rombuszok sorával díszítve (V. t. 3.). Mellette hajfonatkorong pár, láncon lemezes csüngők.⁴⁰⁴

Szakony 28. sír (Győr-Moson-Sopron m.). Ezüst pánt, mellette rombikus metszetű bronzhuzal karperec, négy huzalból közbevetett filigránhuzalokkal csavart nyakperec, S végű hajkarika: egy bronz és egy ezüst, mindkettő kisméretű.⁴⁰⁵

Szeged-Bojárhalom 3. sír (Csongrád m.). Ezüst bepödrött végű pántkarperec a leggazdagabb női sírból.⁴⁰⁶

Szeged-Öthalom, V. homokbánya 150. sír (Csongrád m.). Bronzlemezből kivágott, keskeny pántok, egyiken a bepödrés előtt ütött lyuk (V. t. 6.).⁴⁰⁷

Szentes-Borbásföld 12. sír (Csongrád m.). Két ezüst pántkarperec, töredékben, rombusz alakú ingnyak díszek, préselt korongok mellett.⁴⁰⁸

Szentes-Nagyhegy, Bogyó Jánosné telke (Csongrád m.). Két lemezkarperec Bálint szerint bepödrött végekkel.⁴⁰⁹

Szentes-Kökényzug-Jaksor, Molnár Ignác földje (Csongrád m.). A lelőhely azonos a Kunszentmárton-Kökényzug-Jaksor lelőhellyel (Szolnok m.). Töredék pántkarperec, bronz lemez, bepödrött véggel.⁴¹⁰

Szentes-Nagyhegy, Gyarmati Sándor szőlője (Csongrád m.). Pödrött végű bronz pántkarperec.⁴¹¹

Szentes-Szentlászló 82. sír (Csongrád m.). Ezüst pántkarperec pár, pödrött végekkel, mindkét alkaron.⁴¹²

Szob-Kiserdő 14. és 66. sír (Pest m.). 14. sír: bronz pántkarperec bepödrött végekkel, a pántot V alakban elrendezett, finoman bekarcolt rovátkák díszítették, hasonló rovátkolt keretben. Ez a díszítés azonos az előzőekben többször említett poncolt zeg-zug mintával, amely poncolt szegélydíszítő keret között húzódott. A fényképes táblán élére fektetve a minta nem látszik. 66. sír: bronz lemezkarperec, a pántvégek elkeskenyedve lekerekítettek és visszahajlítottak, illetve az egyik pántvég kissé meg van pödörve.⁴¹³

Szolnok-Szanda, Beke Pál halma, III. temető 4. sír (Szolnok m.). Bronz pánt, a pántvégek felé majdnem felére keskenyednek és ez a rész van bepödörve (V. t. 4.).⁴¹⁴

Szöreg-Homokbánya A sír (Csongrád m.). Bronz pánt fele jelentősen leszűkülő pántvéggel, amelyet bepödörtek. A pánton poncolt kettős vonalú zeg-zug minta, amely a szögleteken kissé lekerekített, és így hullámvonalnak is hat. A háromszögek csúcsaiban kisebb kettős vonalú V mintákat poncoltak (V. t. 5.). A pánttöredék két

398 NYÁRY 1902, 210–240; HAMPEL 1907, 178, 65. t., 181, 67. t., 181, 68. t., 183, 70. t.; KISS 1985, 261.

399 TOČIK 1968, 63, 54. t. 8.; KISS 1985, 264.

400 NEPPER 2002, 193, 206. t., 204, 216. t.

401 ÉRY 1967–68, 127, 29. t., 128, 31. t., 129, 35. t.; KISS 1985, 262.

402 NEPPER 2002, 326, 282. t., 329, 289. t., 343, 319. t., 348, 328. t.

403 BÁLINT 1991, 247–248, no. 222.; KISS 1985, 262.

404 FODOR 1973, 34, 5. kép 1.; KISS 1985, 262.

405 GÖMÖRI 1984, 89, 9. kép

406 REIZNER 1891, 101; HAMPEL 1900, 686, 83. t. 3.; LÁSZLÓ 1944, 152, XV. t.; KISS 1985, 262.

407 TÜRK – LÓRINCZY 2015, 32, 97. kép 2, 104. kép

408 RÉVÉSZ 1996b, 301, 10. kép 28.; KISS 1985, 263.

409 BÁLINT 1991, no. 283.; FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 1019. tétel; KISS 1985. nem említi.

410 BENDE – LÓRINCZY 1997, 228, 26. kép 12.; KISS 1985, 260.

411 CSALLÁNY 1905, 39–40; FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962, 1020. tétel; KISS 1985, 263.

412 SZÉLL 1941, 241, VII. t. A. 15, 19.

413 BAKAY 1978, 14, 3. t. 16., 34, 19. t. 27. Mivel a leletkataszter címszavában nem említik a karpereceket, ezért Kiss Attila lelőhelylistájáról is hiányoznak.

414 MADARAS 2006, 220, 243, 6. kép 4.

darabból van aklasszeggel összefogva. A sírban szív alakú csörgős veret, bronzlemez hajfonatkorong, sodrott bronz karperec is volt.⁴¹⁵

Tiszabercel-Ráctemető 4. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). A jobb alkaron pödrott végű bronz pántkarperec, mellette két hajfonatkorong, csüngős veretek rombikus felső taggal.⁴¹⁶

Tiszabercel-Újsor 8. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). A váz jobb karján 15 milliméter széles, pödrott végű pántkarperec. Anyagát nem említik, elveszett, rajz sem maradt róla.⁴¹⁷

Tiszadob-Sós-szék 5. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Két darab pödrott végű ezüst pántkarperec, a sírleírás szerint mindkettő a jobb kézen, a csukló felett, a sírrajz szerint mindkét kézen egy-egy karperec a csuklók felett.⁴¹⁸

Tiszaeszlár-Vörösmarty u. 3. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.). Női sírból ezüst pántkarperec pödrott véggel. A rajzos táblán az eredeti közlemény semmitmondó fényképét rajzolták át.⁴¹⁹

Tiszajenő-Eperjesi telep 4. sír (Szolnok m.). A sír két karperece közül az egyik pödrott végű és ezüst.⁴²⁰

Tornóc 330. sír (Trnovec nad Vahom, Sl.). Ezüst pántkarperec pödrott végekkel, pántszélesség nincs megadva. A női sírban egy pár sokkosaras ezüst fülbevaló mellett két pár gyöngykoszorúval és granulált szőlőfürtös csüngővel díszített fülbevaló is volt.⁴²¹

Üllő-Ilona út 7. sír (Pest m.). Bronz pántkarperec, egyik vége letörött, a másik ép és bepödrott.⁴²²

Valkóvár 211. sír (ma: Vukovar-Lijevo-Bara, Hrv.). Keskeny bronzpánt egyenesen levágott és bepödrott végekkel (V. t. 2.). Mellette lépcsős fejű, pontkörös díszű gyűrű, kerek metszetű bronz huzalkarperec volt.⁴²³

Vágvörösvár 8. sír (ma: Červenik, Sl.). Női sírban bronz bepödrott végű pántkarperec, keskeny, egyenletesen 7 milliméter széles lemezéből, egyik vége letörött, mellette négy csüngős veret, csizmaveretek.⁴²⁴

Várpalota-Semmelweis u., 1. és 11. sír (Veszprém m.). 1. sír: ezüst vagy ónozott bronz pödrott végű pántkarperec, ezüstlánc és szív alakú csüngős veretek pártá-veretekkel. 11. sír: ónozott bronz pántkarperec mindkét alkaron, végei keskenyednek.⁴²⁵

Vörs-Majori-dűlő (Somogy m.). Előzetes jelentés díszítetlen, pödrott végű bronz pántkarperecről, sírszám és illusztráció nélkül.⁴²⁶

Vörs-Papkert „B” 406. sír (Somogy m.). Előzetes jelentés illusztrációjában bemutatott bepödrott végű pántkarperecek.⁴²⁷

Zsitvabesenyő-Sírdűlő 30. és 107. sír (ma: Bešenov, Sl.). 30. sír: pödrott végű bronz pántkarperecek, az egyik páros, szaggatott vonalú poncolt zeg-zug mintalátható (V. t. 1.), a párja díszítetlen. 107. sír: egyenletes szélességű bronz pántkarperec, a pántvégek alig keskenyedve bepödrotték. A pánton alul és felül poncolt karikasor látszik.⁴²⁸

Bandarmreifen der ungarischen Landnahmezeit

KÁROLY MESTERHÁZY

Der Verfasser untersucht drei Haupttypen der Bandarmreifen. In dessen Interesse versuchte er all ihre Fundorte und Exemplare zu sammeln. Die Grundsuche wurde bereits vor 40 Jahren von Attila Kiss gemacht. Zu der Zeit betrug die Gesamtzahl der drei Typen etwa 190, heute ungefähr 240. Die Unsicherheit wird durch den unveröffentlichten Stücken verursacht. Die wichtigsten Daten wurden 1962 von Béla Szőke zusammengefasst und seine Feststellungen müssen in vielerlei Hinsicht ergänzt werden.

1. Einfache Blecharmreifen mit rundlich verbreiterten Enden. Das Band eines Teiles von ihnen verbreitet sich tatsächlich, die Bandbreite des anderen Teiles verändert sich nicht, das Ende des Bandes wird nur abgerundet. Beide Hauptformen haben weitere Variationen, z.B. ist das sich verbreitende Band in der Mitte geteilt und schließt sich mit zwei Halbkreisen. Sie sind aus silbernen oder bronzenen Blech gefertigt, aber es gibt Vergoldung und

415 BALINT 1991, 78–79, 23. t. 11.

416 ISTVÁNOVITS 2003, 192, 179. t.; KISS 1985, 263.

417 KISS 1937, 242; ISTVÁNOVITS 2003, 200; KISS 1985, 263.

418 JAKAB 2014, 282, 121. t.

419 CSALLÁNY 1970, 267, 34. t. 44.; KISS 1985, 263; TÓTH 2014, 62, 67. t. 42.

420 SELMECZI 1996, 117; KISS 1985, 263.

421 TOČIK 1971, 162, 35. t. 14.; KISS 1985, 263.

422 MNM ltsz. 12/1940. 5.; FEHÉR – ÉRY – KRÁLOVÁNSZKY 1962, 1174. tábla; KISS 1985, 263.

423 DEMO 2009, 192–193; KISS 1985, 264.

424 TOČIK 1968, 20, 11. t. 5.; KISS 1985, 258.

425 PERÉMI 1986, 123–124, IV. t. 6–7.; PERÉMI 2001, 158, 165, 10. ábra 17–18.

426 HEGYI – KÖLTŐ 2017, 601.

427 KÖLTŐ – SZENTPÉTERI 2001, 4. t. 8–9.

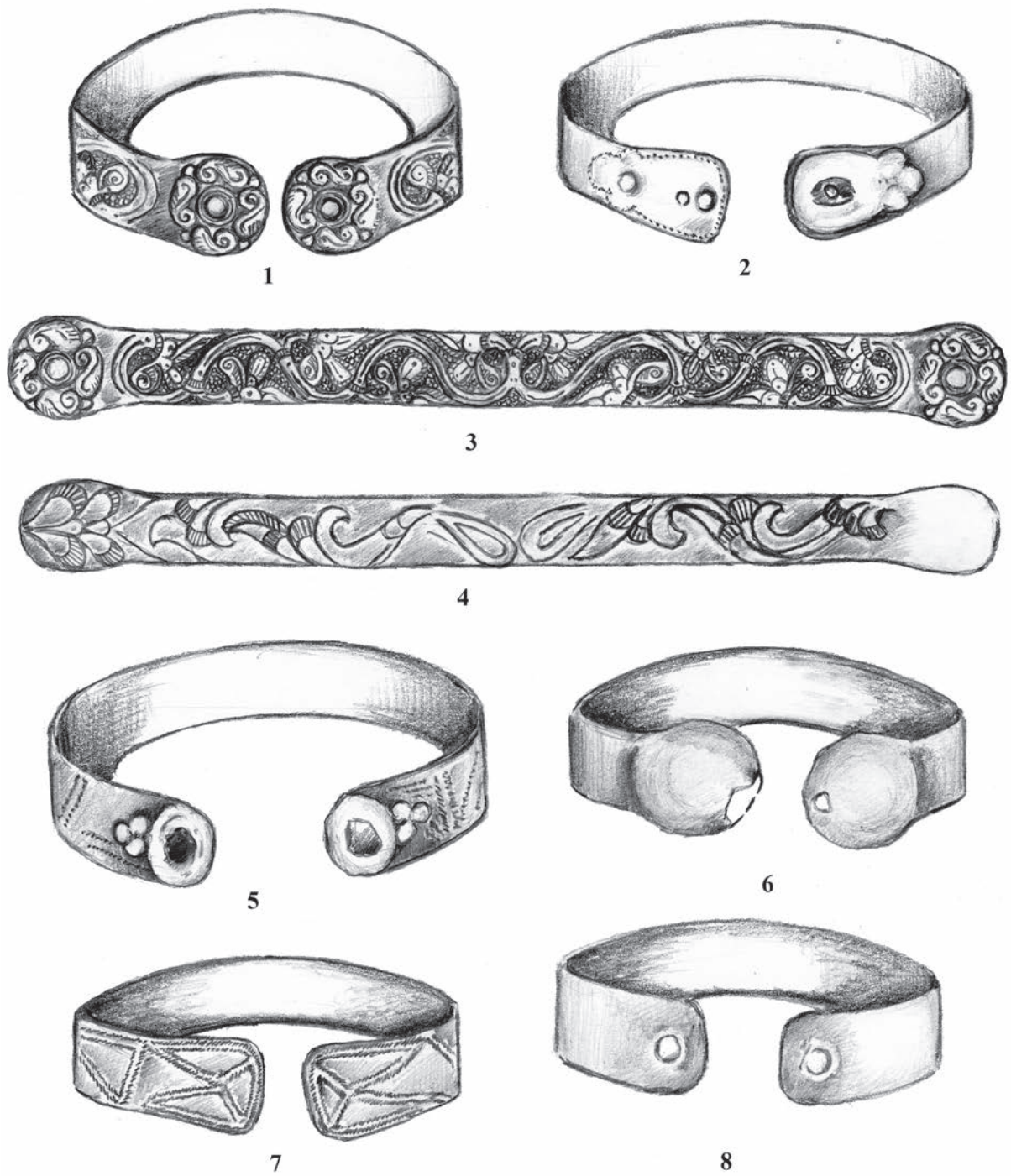
428 NEVIZÁNSZKY 1979, 379, IV. t., 384, VII. t.; KISS 1985, 258.

Bedeckung mit Gold. (Heves). Diese Art kommt fast ausschließlich in dem archäologischen Kreis vor, in dem die vornehmen Frauen ein rosettenverziertes Pferdegeschirr haben. Die Friedhöfe in Karos gehören zu diesem Kreis, und nur zwei der 23 Armbänder gehören zu anderen Arten. Sie sind in entscheidender Mehrheit Schmuckstücke der Frauengräber, aber dies ist auch nicht selten bei vornehmen Männern (Vereb, Hajduböszörmény-Vid, Arad-Csálya, usw.). An den schönsten Stücken ist eine Palmettenranke zu sehen (Mezőzombor, Fehéregyháza). An fast ein Dutzend Armbandpaaren ist an den Enden des Bandes eine Silberauflage mit Glaspasteneinlage zu sehen. Die Auflage ist entweder mit Löten oder mit Nietnagel befestigt. Meistens werden je 2 Niete verwendet, es gibt aber auch eine Befestigungsweise mit je 3 Niete. Manchmal ist die Auflage runtergefallen, dann verraten uns das nur noch die Nietlöcher. Bei fast 30 Armbändern jedoch gibt es nur je 1 Nietloch am Ende des Bandes. Ihre Beurteilung ist noch umstritten. Vielleicht waren sie an der Manschette angenäht, andere denken, dass das Armband und darunter der bauchige Ärmel, den sie für weit geschnitten hielten (siehe ungarische Tschikosgewand) mit dem in diese Löcher genähten Faden zusammengepresst wurden. Sie erscheinen zur Zeit der Landnahme im Karpatenbecken und kommen schon in den frühesten Gräbern vor, unter ihnen mit westlichen Denaren oder mit arabischen Dirhams datiert (Vereb, Sárospatak-Baksa-homok). Aber da die typischste Variante vom Dnjepr-Gebiet noch nicht aufgetaucht ist, werden sie von mehreren für später datiert. Ihre zahlreiche Varianten haben aber auch da eine Analogie (Korobčino, Subbotici), deswegen ist es nach der Ansicht des Autors nur noch eine Frage der Zeit, wann die fehlenden Parallelen dort auftauchen. In den Kurganen in Kostroma 250 km von Moskau entfernt kommen alle ungarischen Typen schon im 11. Jahrhundert vor. Dieser Typ ist im Karpatenbecken langlebig. Aber die späteren Varianten werden schon aus Bronzeblech hergestellt und sind mit Augenkreis/Punktkreis verziert. Diese Variante ist ab dem letzten Viertel des 10. Jahrhunderts üblich und erscheint auch mit der Münze vom König András (1046–1060) (Gyulafehérvár/Alba Iulia). Auch diese Verzierung hat mehrere Varianten, z.B. reihen sich die Augenkreise in ein, zwei oder drei Reihen am Band des Armreifens, usw. In Serbien wurden sie auch noch im 14. Jahrhundert verwendet.

2. Blecharmbänder mit eingerollten Enden. Sie kamen von etwa 80 Fundorten zum Vorschein, in einem Verhältnis von 50 zu 50 Prozent wurden sie aus Silber und aus Bronze hergestellt. Sie kennzeichnen die Gruppe der Landnahmezeit, in der die Frauenbekleidung auffallend reich war (in der anderen Gruppe war das Pferdegeschirr reich!) und der zweiteilige Silberanhänger das entscheidende Element ist. Die Bänder werden oft mit einem punzierten Zickzackmuster verziert, manchmal kommt auch eine Ranke vor. In einigen Gräberfeldern sind sie ungewöhnlich häufig (Kistokaj), anderswo kommen sie gar nicht vor (Halimba, Győr, Majs), und das hat nicht nur einen chronologischen Grund. Wahrscheinlich taucht dieser Typ während der Landnahme im Karpatenbecken auf und wir treffen sie auch am Anfang des 11. Jahrhunderts auf, obwohl sie mit ungarischen Münzen nicht erschienen. Auch dieser Typ ist für Frauengräber charakteristisch, wir kennen ihn aber ausnahmsweise aus einigem Männergrab. Man sagt, sie kommen von Gräberfeldern des Gemeinvolkes zum Vorschein, was auch wahr ist, aber aus den reicheren Gräbern. Sie waren also nicht Schmuckstücke des Gemeinvolkes sondern die der Mittelschicht.

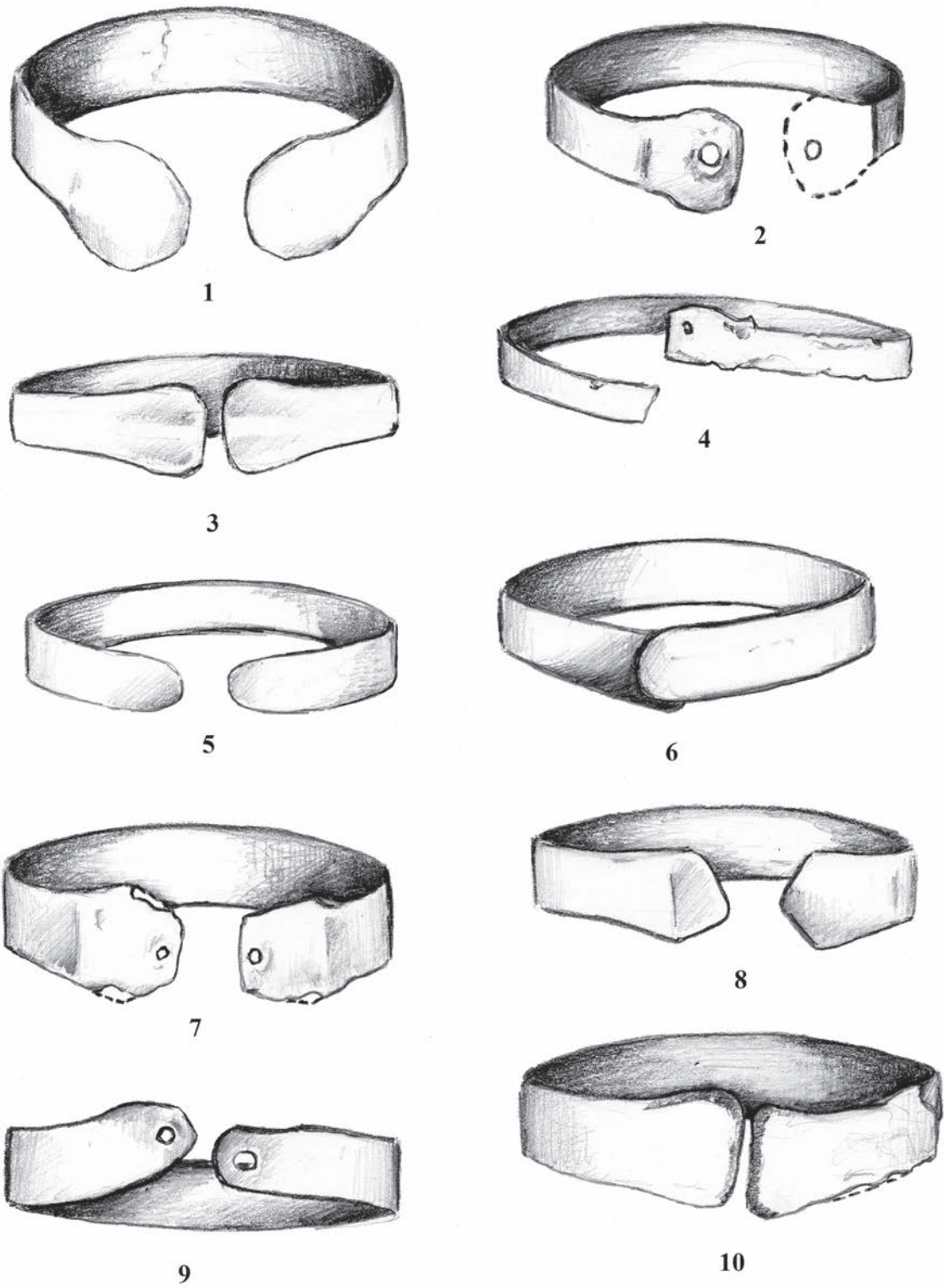
3. Scharnierarmreifen. Der meist verzierte Typ der Bandarmreifen. Es gibt eine Variante mit einem Scharnier versehen, und eine andere Variante mit einem aus zwei Halbbändern gefertigten Doppelscharnier. Dies sind wahrscheinlich Nachahmungen byzantinischer Armreifen oder echte Importstücke. Der silberne Armreifen aus Szarvas ist mit einem Scharnier versehen. Am Band, vom dem heute 4 Bruchstücke vorhanden sind, standen fünf Greifen im Rundell sich gegenüber bzw. einander den Rücken zugekehrt. Das letzte Rundell, da es am Band des Armreifens nicht mehr nötig war, wurde am Beginn abgeschnitten. Der silberne Armreifen aus Tiszaeszlár war mit zwei Scharnieren und mit drei Medallionen an einem Halbband versehen, an jedem Band werden je eine Palmette von zwei perlhuhnähnlichen Vögeln in die Mitte genommen. Diese sind aufgrund ihrer Parallelen fremdartige Typen, aber ihre Herstellungstechnik ist gleich mit der ungarischen Blecharbeit, alle Linien sind punziert, Hintergrund zurückhämmernd, feuervergoldet. Der Armreifen aus Ártánd wurde aus Bronze gegossen, vergoldet, derzeit noch ohne Parallele.

4. Die goldenen aber zumeist silbernen Bänder, Schleifen, die am Handgelenk gefunden wurden, dienten zur Verzierung der Totenbekleidung und hatten an beiden Enden Löcher zur Befestigung. Sie können 15–20 cm lang sein, sie haben sich damals komplett um das Handgelenk gewickelt. Ein andermal wurden je zwei Stücke benutzt, es wurden für diesen Zweck sogar vier kleinere Bänder verwendet (Orosháza). Diese Bänder wurden an den Manschetten des Totenhemdes oder an die des Kaftans angenäht, aber sie konnten auch am Rande anderer Kleidungsstücke angenäht werden.

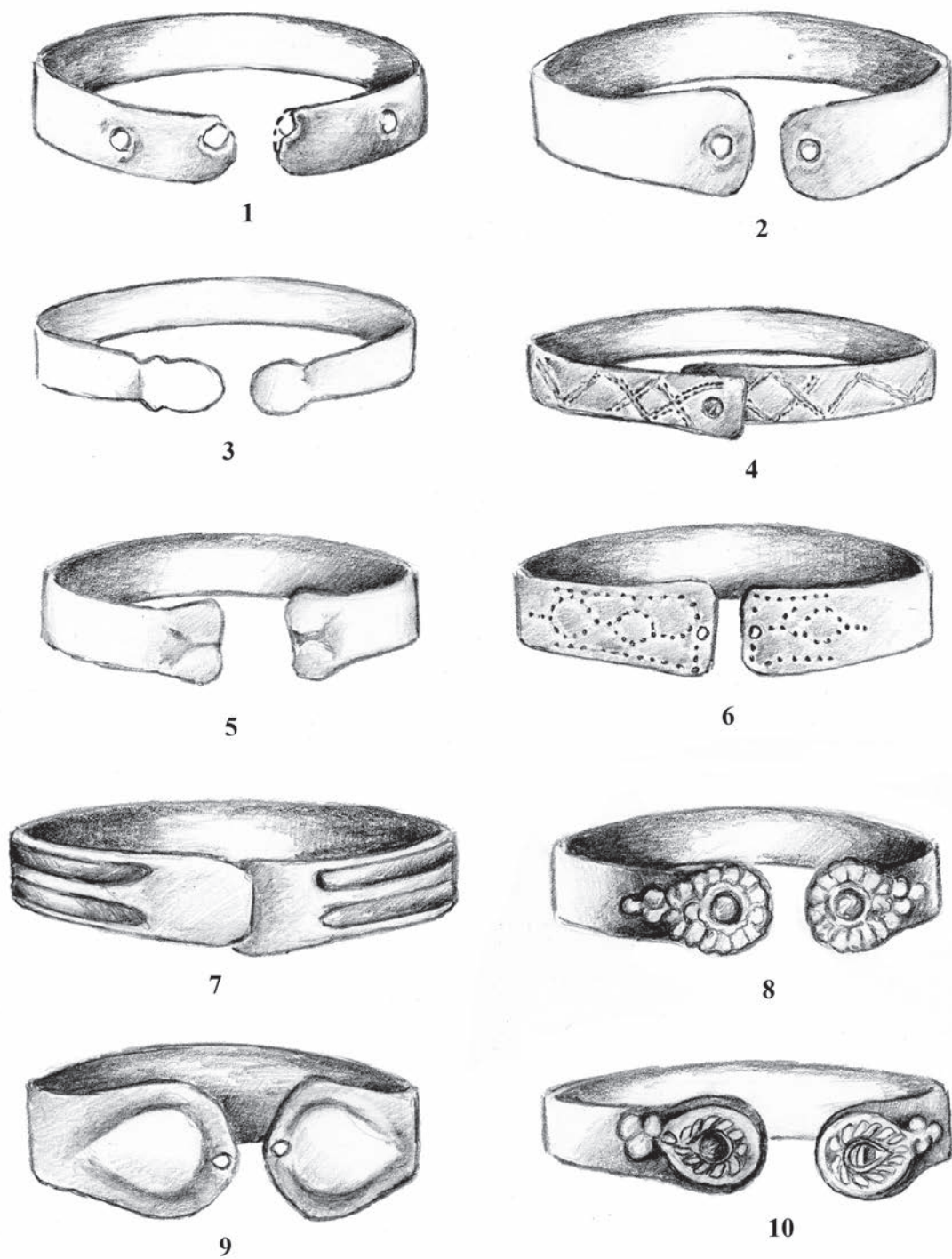

I. tábla. Ki-és lekerekedő végű pántkarperecek. 1, 3: Mezőzombor; 2: Madaras; 4: Kiskunfélegyháza-Ferencszállás; 5: Nagykáta; 6: Oroszlámos; 7: Sajólad; 8: Sárrétudvari-Hízó föld 167. sír

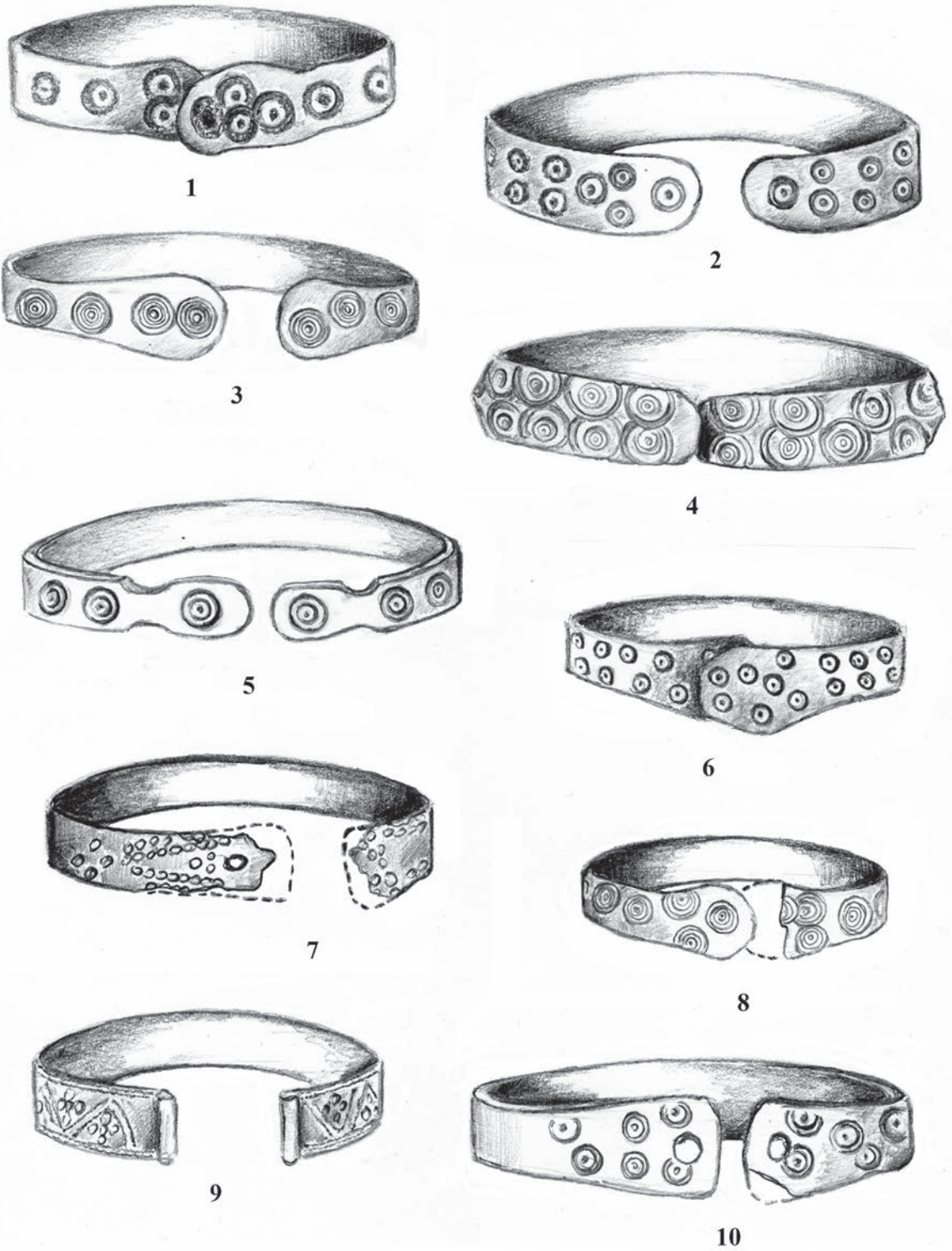

II. tábla. Ki- és lekerekedő végű pántkarperecek. 1: Nagyszokoly; 2: „Galgóc”; 3: Gáva, 4: Geszteréd; 5: Szered 5/54. sír; 6: Zalkod; 7: Gyulavarsánd; 8: Szakony; 9: Sárrétudvari-Hízó föld 33. sír; 10: Sajtény

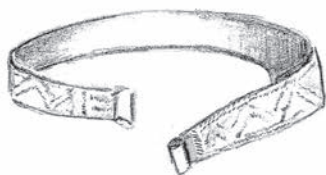

III. tábla. Ki- és lekerekedő végű pántkarperecek. 1: Bánkeszi 23. sír; 2: Biharkeresztes-Bethlen G. út; 3: Budapest-Soroksár; 4: Csekej 401. sír; 5: Galánta; 6: Hertelendyfalva; 7: Győr-Újszállások; 8: Egyek; 9: Ibrány-Esbóhalom; 10: Kistokaj

IV. tábla. Pontkörös díszítésű pántkarperecek. 1: Fábánsebestyén; 2: Nádudvar-Töröklaponyag; 3: Püspökladány-Eperjes; 4: Körösszegapáti; 5: Mezőkovácsháza; 6: Letkés II/67. sír; 7: Homokmégy-Székes; 8: Csölle; 9: Kistokaj; 10: Várfalva 42. sír

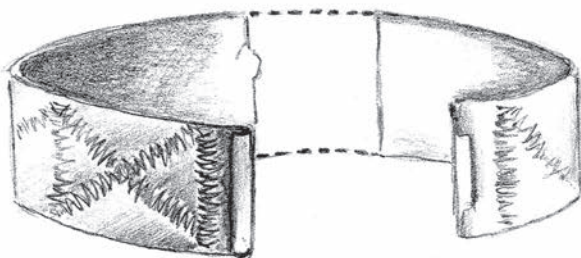

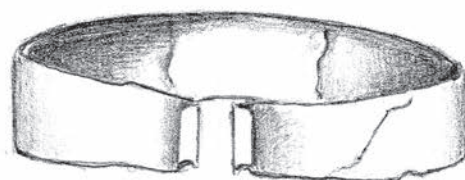
1

2

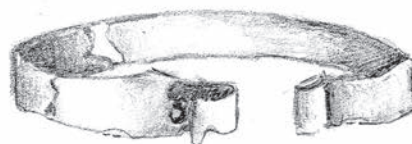
3

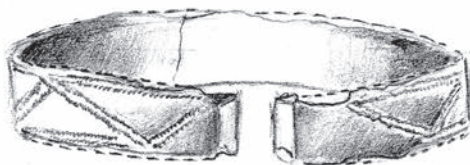
4

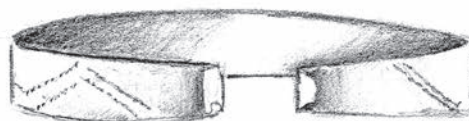
5

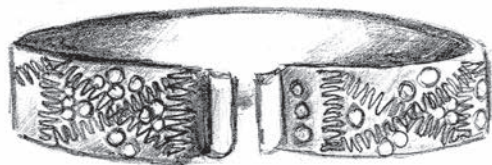
6

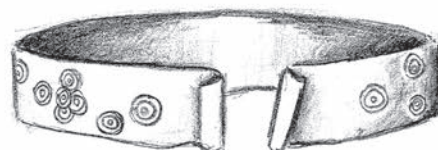
7

8

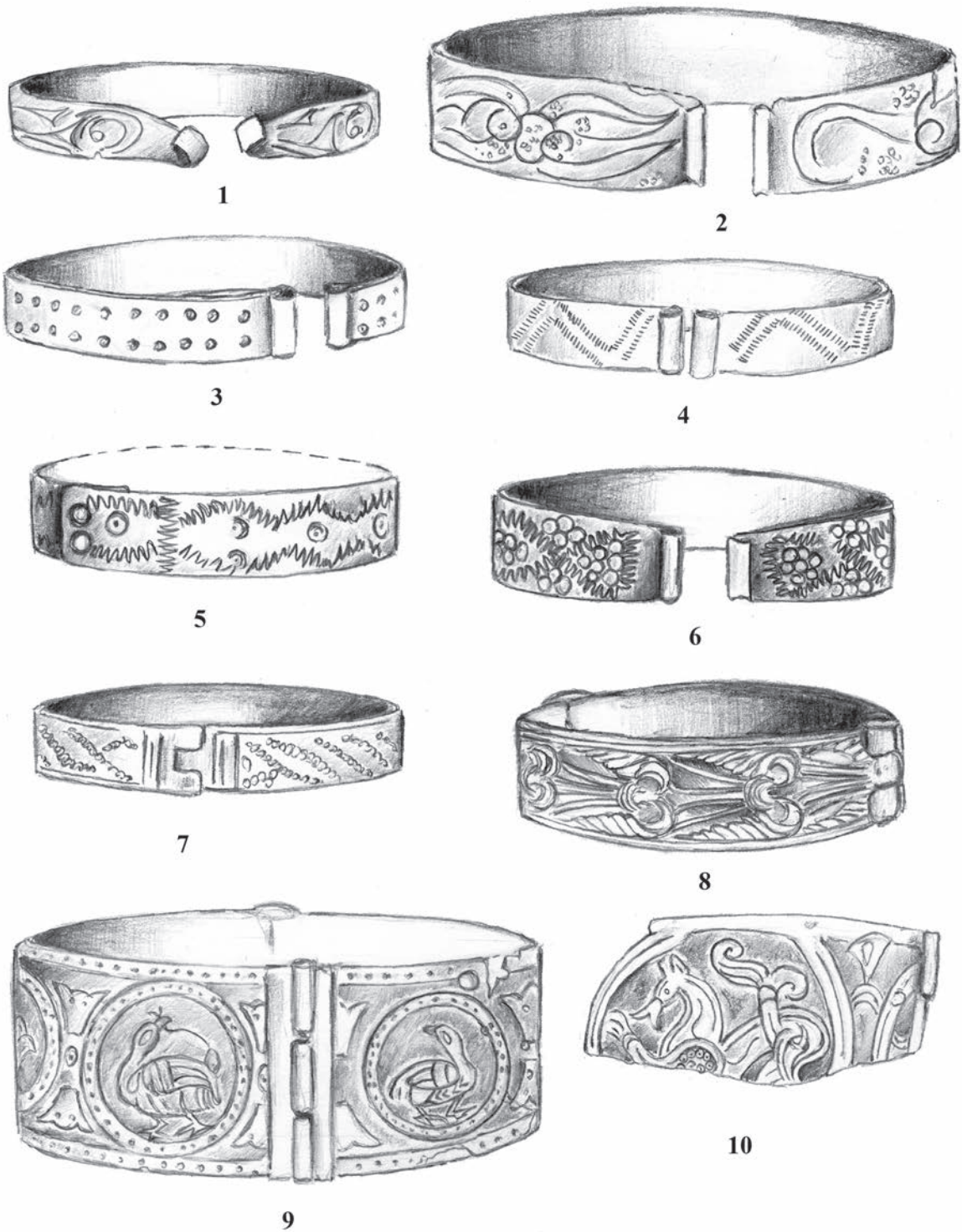
9

10

V. tábla. Pödrött végű pántkarperecek. 1: Zsitvabesenyő; 2: Valkóvár; 3: Sósartyán; 4: Szolnok-Szanda; 5: Szőreg; 6: Szeged-Öthalom 150. sír; 7: Miskolc-Repülőtér; 8: Kistokaj 34. sír; 9: Kistokaj 17. sír; 10: Kistokaj 45. sír

VI. tábla 1–6: Pödrött végű pántkarperecek. 1: Kecskemét-Lakihegy; 2: Génye; 3: Galánta; 4: Ipolykiszési; 5: Csekej 336. sír;
6: Biharkeresztes-Bethlen G. út; 7–10: Csuklós pántkarperecek; 7: Hajdúszoboszló-Árkoshalom 77. sír;
8: Ártánd-Nagyfarkasdomb; 9: Tiszaeszlár-Bashalom; 10: Szarvas

Irodalom

- ALIMBAY 2009 Alimbay, Nursan (ed.): Kazaktyn desturli riim-kesegi. Традиционная одежда казаков. Kazakh traditional garments. Almati, 2009.
- ALMÁSSY – ISTVÁNOVITS – KURUCZ 1997 Almássy Katalin – Istvánovits Eszter – Kurucz Katalin (szerk.): *Aranyak a Jósa András Múzeumban*. Nyíregyháza, 1997.
- BAJALOVIC-BIRTASEVIC 1960 Bajalović-Birtashevič, Marija: *Srednjevekovna nekropola u Mirujevu* (La necropole medievale dans le village de Mirievo). Beograd, 1960.
- BAKAY 1965-66 Bakay Kornél: Gräberfelder aus dem 10–11. Jahrhundert in der Umgebung von Székesfehérvár und die Frage der fürstlichen Residenz. *Alba Regia* 6–7. 43–88.
- BAKAY 1978 Bakay Kornél: *Honfoglalás- és államalapítás kori temetők az Ipoly mentén*. Studia Comitatus 6. Szentendre, 1978.
- BALOGH 1938 Balogh Albin: Mindennapi élet Szent István korában. In: Serédi Jusztinián (szerk.): *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. III. Budapest, 1938. 561–594.
- BÁLINT 1932 Bálint Alajos: Honfoglaláskori sírok Ószentivánon és Bánkútom (Gräber aus der Landnahmezeit zu Ószentiván und Bánkút). *Dolgozatok* 19. 256–264.
- BÁLINT 1968 Bálint Csanád: Honfoglalás kori sírok Szeged-Öthalmon. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1968. 47–88.
- BÁLINT 1971 Bálint Csanád: X. századi temető a szabadkígyósi-pálligeti táblában (Tenth century cemetery in the Pál liget plot of Szabadkígyós). *Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 1. 49–88.
- BÁLINT 1991 Bálint, Csanád: *Südungarn im 10. Jahrhundert*. Budapest, 1991.
- BANNER 1943 Banner Benedek: Honfoglaláskori sír Mezőmegyeren (Ein Grab aus der Landnahmezeit in Mezőmgyer). *Dolgozatok* 19. 172–175.
- BELLA 1895 Bella Lajos: Újabb csornai leletekről. *Archaeologiai Értesítő* 15. 253–256.
- BENCZE – SZIGETI 2015 Bencze Zoltán – Szigeti Judit: A pesti síkság honfoglalás és kora Árpád-kori temetői (Soroksár, Pesterzsébet, Kispeszt-Szentlőrinc és a Csepel-sziget) (Cemeteries from the Hungarian conquest and Arpadian Ages on the Pest Plains). *Budapest Régiségei* 48. 95–130.
- BENDE – LŐRINCZY 1997 Bende Livia – Lőrinczy Gábor: A szegvár-oromdűlői 10–11. századi temető (Das Gräberfeld von Szegvár-Oromdűlő aus dem 10. bis 11. Jahrhundert). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 3. 201–285.
- BOKIJ – PLETNYOVA 1988 Бокій, Н. М – Плетнева, С. А.: Захоронение семьи воина-кочевника X. в. в Бассейне Ингула. *Советская Археология* 1988/2. 99–115.
- BOLLÓK 2015 Bollók Ádám: *Ornamentika a 10. századi Kárpát-medencében. Formátörténeti tanulmányok a magyar honfoglalás kori díszítőművészethez*. Budapest, 2015.
- BÓNA 1971 Bóna István: Honfoglaláskori magyar sír Dunaújvárosban (Une tombe de l'époque de la conquete hongroise a Dunaújváros). *Archaeologiai Értesítő* 98. 170–174.
- BOSSELMANN-RUICKBIE 2011 Bosselmann-Ruickbie, Antje: Byzantinischer Schmuck des 9. bis frühen 13. Jahrhundert. Untersuchungen zum metallenen dekkorativen Körperschmuck der mittelbyzantinischen Zeit anhand datierten Funde. In: *Spätantike. frühes Christentum, Byzanz*. Reihe B: Studien und Perspektiven 28. Wiesbaden, 2011.
- BÖRZSÖNYI 1912 Börzsönyi Arnold: Gyömörei sírlelet a honfoglalás korából. *Archaeologiai Értesítő* 32. 214–219.
- CHIDIOSAN 1965 Chidiosan Nicolae: Mormintul din perioada feudalismului timpuriu de la Galospetreu (Raion Marghita). *Studii si Comunicari* 12. 237–243.
- CHROPOVSKÝ 1955 Chropovský, Bohuslav: Výskum staromad'arského pohrebište v Košutoch, okr. Galanta. *Slovenská archeológia* 3. 264–275.
- CHROPOVSKÝ 1978 Chropovský, Bohuslav: Nitra, časť Horné Krškany. In: Chropovský, Bohuslav (ed.): *Vyznamne slovenské náleziska na Slovensku*. Bratislava, 1978. 138–142.
- CIUGUDEANU – PINTER – RUSTOIU 2006 Ciugudeanu, Horia – Pinter, Karl Zeno – Rustoiu, T. Gabriel: *Habitat-religie-etnicitate: Descoperiri arheologice din secolele IX–XI in Transilvania*. Catalog de expoziție. Alba Iulia, 2006.
- CSALLÁNY 1899 Csallány Gábor: Római kori temetőről Öcsöd és Szt. András határában. *Archaeologiai Értesítő* 19. 41–44.
- CSALLÁNY 1905 Csallány Gábor: Régi magyar emlékek a szentesi múzeumban. *Archaeologiai Értesítő* 25. 33–44.
- CSALLÁNY 1941 Csallány Gábor: Újabb honfoglaláskori leletek Szentes környékéről (Neuere Funde der ungarischen Landnahmezeit aus der Umgebung von Szentes). *Folia Archaeologica* 3–4. 182–192.
- CSALLÁNY 1959 Csallány, Dezső: Ungarische Zierscheiben aus dem X. Jahrhundert. *Acta Archaeologica Hungaricae* 10. 281–325.

- CSALLÁNY 1970 Csallány, Dezső: Weiblicher Haarflechteschmuck und Stiefelbeschläge aus der ungarischen Landnahmezeit im Karpatenbecken. *Acta Archaeologica Hungarica* 22. 261–299.
- CSÉPLŐ 1897 Cséplő Péter: A csökmői és puszta kovácsi leletekről. *Archaeologiai Értesítő* 17. 437–441.
- CZIRÁKY 1900 Cziráky Gyula: Bogojeva régi emlékeiről. *Archaeologiai Értesítő* 20. 265–267.
- DEMO 2009 Demo, Željko: *Rannosrednjovjekovno groblje bjelobrdske kulture : Vukovar-Lijeva Bara (X–XI. stoljeće) – An Early Medieval Cemetery of the Bijelo Brdo Culture: Vukovar-Lijeva Bara (10th–11th Centuries)*. Zagreb, 2009.
- DIENES 1963 Dienes István: Magyarhomorog-Könyadomb. Régészeti Füzetek Ser. I/16. 57–58.
- DIENES 1964 Dienes István: A karancslapujtói honfoglalás kori öv és mordvinföldi hasonmása (La ceinture de Karancslapujtó de l'époque de la conquête hongroise et son pendant provenant du pays des Mordves). *Archaeologiai Értesítő* 91. 19–40.
- DIENES 1965 Dienes István: A honfoglaló magyarok. In: Nagy Gyula (szerk.): *Orosháza története és néprajza*. Orosháza, 1965. 136–174.
- DIENES 1972 Dienes István: *A honfoglaló magyarok*. Budapest, 1972.
- DIENES 1986 Dienes István: A Felső-Tisza-vidék a X. században. In: Entz Géza (szerk.): *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I.* Budapest, 1986. 92–114.
- DÓKUS 1900 Dókus Gyula: Árpádkori sírleletek Zemplén vármegyében. *Archaeologiai Értesítő* 20. 39–61.
- DUŠEK 1955 Dušek, Mikuláš: Kostrové pohrebište z X. a XI. storočie v Chotine na Slovensku. *Slovenská archeológia* 3. 244–263.
- EISNER 1935 Eisner, Jan: Prehistorický výskum na Slovensku a Podkarpatské Rusi roku 1934. *Sbornik Muzealnej Slovenskej Spoločnosti* 29. 51–80.
- ÉRDY 1858 Érdy János: A verebi pogánysír. *M. t. akadémia Évkönyvei* 9. 14–27.
- ÉRY 1967–68 Éry Kinga: Reconstruction of the tenth century population of Sárbogárd on the basis of archaeological and anthropological data. *Alba Regia* 8–9. 93–147.
- FARKAS 1892 Farkas Sándor: Nép-vándorláskori temető Mártélyon. *Archaeologiai Értesítő* 12. 413–422.
- FEHÉR – ÉRY – KRALOVÁNSZKY 1962 Fehér Géza – Éry Kinga – Kralovánszky Alán: *A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei*. Régészeti Tanulmányok 2. Budapest, 1962.
- FETTICH 1931 Fettich Nándor: Adatok a honfoglaláskor archaeológiájához (Zur Archäologie der ungarischen Landnahmezeit). *Archaeologiai Értesítő* 45. 48–112, 305–329.
- FETTICH 1937 Fettich Nándor: A honfoglaló magyarság fémművészete (Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn). *Archaeologia Hungarica* 21. Budapest, 1937.
- FETTICH 1943 Fettich Nándor: *Győr története a népvándorlás korában*. Győr, 1943.
- FODOR 1973 Fodor István: Honfoglaláskori művészetünk iráni kapcsolatainak kérdéséhez (On the problem of the influence of Iranian art upon Hungarian art in the conquest period- 10th century). *Archaeologiai Értesítő* 100. 32–41.
- FODOR – KERTÉSZ 2015 Fodor István – Kertész Róbert: Honfoglalás kori sír Tiszapüspöki határában (A conquest period burial on the outskirts of Tiszapüspöki). *Archaeologiai Értesítő* 140. 257–263.
- GALLINA – VARGA 2016 Gallina Zsolt – Varga Sándor: *A Duna-Tisza közének honfoglalás és kora Árpád-kori temetői, sír- és kincsleletei I. A kalocsai Sárkőz a 10–11. században*. Szeged–Budapest, 2016.
- GÁDOR 1969 Gádor Judit: Sóshartyán-Zudó tető. *Régészeti Füzetek* Ser. I/22. 51–52.
- GÁLL 2013 Gáll Erwin: *Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői*. Szeged, 2013.
- GIESLER 1981 Giesler, Jochen: Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur. *Praehistorische Zeitschrift* 56. 3–167.
- GÖMÖRI 1984 Gömöri János: XI. századi temető Szakonyban (Ein Gräberfeld aus dem XI. Jh. in Szakony). *Communications Archaeologicae Hungariae* 1984. 81–108.
- HAMPEL 1892 Hampel József: A N. Múzeumi régiséggyűjtemény gyarapodása. *Archaeologiai Értesítő* 12. 372–380.
- HAMPEL 1894 Hampel József: *A régibb középkor (IV–X. század) emlékei Magyarhonban* I. rész. Budapest, 1894.
- HAMPEL 1896/1900 Hampel József: A honfoglalási kor hazai emlékei. In: Pauler Gyula – Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar honfoglalás kútjai*. Budapest, 1896/1900. 505–878.
- HAMPEL 1897 Hampel József: *A régibb középkor (IV–X. század) emlékei Magyarhonban*. 2. rész. Budapest, 1897.
- HAMPEL 1905 Hampel, József: *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn* I–III. Braunschweig, 1905.
- HAMPEL 1907 Hampel József: *Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről*. Budapest, 1907.
- HANULIAK 1993 Hanuliak, Milan: Archeologický výskum k dejinam Nitry v 10–13. storočí. In: Pieta, Karol (ed.): *Nitra. Príspevky k najstarším dejinam mesta*. Nitra, 1993. 109–124.
- HANULIAK 1994 Hanuliak, Milan: *Malé Kosihy I. Pohrebisko z 10.–11. storočia (archeologicko-historické vyhodnotenie)*. Nitra, 1994.

- HEGYI – KÖLTŐ 2017 Hegyi Borbála – Költő László: Vörs-Majori-dűlő 10–11. századi temetője (The 10th–11th century cemetery at Vörs-Majori-dűlő). In: Türk Attila (szerk.): *Hadak Útján* 24/2. *A népvándorlások fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája*. Budapest–Esztergom, 2017. 597–626.
- HOREDT 1958 Horedt, Kurt: *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*. Bukarest, 1958.
- HORVÁTH 2014 Horváth Ciprián: *Győr és Moson megyék honfoglalás és kora Árpád-kori temetői és sírleletei*. Szeged, 2014.
- ISTVÁNOVITS 2003 Istvánovits Eszter: *A Rétköz honfoglalás és kora Árpád-kori leletanyaga*. Nyíregyháza–Budapest, 2003.
- JAKAB 2014 Jakab Attila: A tiszadob-sós-széki 10. századi temetőrészlet. In: Tóth Anikó: *A nyíri Mezőség a 10–11. században*. Szeged, 2014. 277–298.
- JAKAB 2017 Jakab Attila: Görög feliratos honfoglalás kori gyűrű a Nyírségből. *Határtalan Régészet* 2017/4. 46–49.
- JÓSA 1896 Jósa András: A bezdédi honfoglaláskori temető. *Archaeologiai Értesítő* 16. 385–412.
- JÓSA 1914 Jósa András: Honfoglaláskori leletek Szabolcsban. *Archaeologiai Értesítő* 34. 169–184, 303–340.
- JOTOV – ATANASOV 1998 Йотов, Валери – Атанасов, Георги: *Скала. Крпност от X–XI век до с. Кладенци, Тервелско*. Szófia, 1998.
- JUHÁSZ 1978 Juhász Irén: Szarmata temető Endrédén (Sarmatisches Gräberfeld in Endród). *Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 5. 87–114.
- KADA 1912 Kada Elek: Kecskemét vidékéről való leletek. Ferencszállási lelet. *Archaeologiai Értesítő* 32. 323–329.
- KARÁCSONYI 1903 Karácsonyi János: A bihari honfoglaláskori lovas-sírokról. *Archaeologiai Értesítő* 23. 66–67, 405–412.
- KATALÓGUS 1996 Fodor István (szerk.): *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Budapest, 1996.
- KATALÓGUS 1997 Evans, Helen C. – Wixom, William D. (ed.): *The Glory of Byzantium. Art and Culture of the Middle Byzantine Era. A.D. 843–1261*. New York, 1997.
- KESZI 1999 Keszi Tamás: 10. századi zárt lemezgyűrűk pajzs alakúan kiszélesedő fejjel, pentagramma és madár ábrázolással (Geschlossene Plattenringe aus X. Jahrhundert mit schildförmig ausgebreitetem Kopf, mit Darstellung von Pentagramma und Vogel). In: S. Perémi Ágota (szerk.): *A népvándorlások fiatal kutatói 8. találkozásának előadásai*. Veszprém, 1999. 133–148.
- KISS 1985 Kiss, Attila: Studien zur Archäologie der Ungarn im 10. und 11. Jahrhundert. In: Friesinger, Herwig – Daim, Falko (Hrsg.): *Die Bayern und ihre Nachbarn*. Teil 2. Wien, 1985. 217–378.
- KISS 2000 Kiss Gábor: *Vas megye 10–12. századi sír- és kincsleletei*. Szombathely, 2000.
- KISS 1920–1922 Kiss Lajos: Eperjeskei honfoglaláskori temető. *Archaeologiai Értesítő* 39. 43–55.
- KISS 1937 Kiss Lajos: Honfoglaláskori sírok Tiszabercelen (Gräber aus der Landnahmezeit in Tiszabercel). *Dolgozatok* 13. 240–245.
- KISS 1938 Kiss Lajos: *A geszterédi honfoglaláskori sírlelet* (Das altungarische Grabfund von Geszteréd). *Archaeologia Hungarica* 24. Budapest, 1938.
- KOVÁCS 1984 Kovács László: A Hajdúböszörmény-Erdős tanyai honfoglaló sírlelet (Der landnahmezeitliche ungarische Grabfund von Hajdúböszörmény-Erdős tanya). *Hajdúsági Múzeum Évkönyve* 5. 19–53.
- KOVÁCS 1989 Kovács László: A nagyhalász-zomborhegyi 10. századi magyar temetőrészlet (Ungarischer Friedhofsteil von Nagyhalász-Zomborhegy aus dem 10. Jahrhundert). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1989. 165–176.
- KOVÁCS 1993 Kovács László: A Móra Ferenc Múzeum néhány régi, honfoglalás kori leletanyagáról: Oroszlámos, Horgos, Majdán, Rábé, (Csóka) (Zu einigen alten, landnahmezeitlichen Fundmaterialien des Móra Ferenc Museums: Oroszlámos, Horgos, Majdán, Rábé, (Csóka)). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1991/92-1. (1993) 37–74.
- KOVÁCS 2011a Kovács László: Egy-egy apró 10. és 11. századi temetőmaradvány: Gyomaendrőd-Kádár-tanya, Gyomaendrőd-Ugari-dűlő I. In: Kővári Klára – Miklós Zsuzsa (szerk.): *„Fél évszázad terepen” Tanulmánykötet Torma István tiszteletére 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, 2011. 287–301.
- KOVÁCS 2011b Kovács László: *A magyar kalandozások zsákmányáról* (Über die Beute der ungarischen Streifzüge). Budapest, 2011.
- KOVÁCS 2015 Kovács László: *A Takta-köz 10–11. századi sír- és szórványleletei, valamint a tiszalúc-sarkadi 11. századi temető*. Szeged–Budapest, 2015.
- KOVALOVSKI 1960 Kovalovszki Júlia., A szarvasi honfoglaláskori ezüst karperec (Das Silberarmband von Szarvas aus der Zeit der Landnahme). *Folia Archaeologica* 12. 173–182.
- KŐHEGYI 1980 Kőhegyi Mihály: Das landnahmezeitliche Gräberfeld vom Madaras (Komitat Bács-Kiskun). *Acta Archaeologica Hungarica* 22. 205–239.
- KÖLTŐ – SZENTPÉTERI 2001 Költő László – Szentpéteri József: Gondolatok az avar-magyar asszimilációról temetőelemzések alapján. In: Kiss Magdolna – Lengvári István (szerk.): *„Együtt a Kárpát-medencében”. A népvándorlás fiatal kutatóinak VII. összejövetele*. Pécs 1996. szeptember 27–29. Pécs, 2001. 119–134.

- KRALOVÁNSZKY 1967–68 Kralovánszky Alán: A móri és szabadegyházi honfoglaláskori temetkezések (Die landnahmezeitlichen Bestattungen von Mór und Szabadegyháza). *Alba Regia* 8–9. 249–52.
- KRECSMARIK 1913 Krecsmarik Endre: A békésszentandrás honfoglaláskori jellegű temetkezé helyéről. *Archaeologiai Értesítő* 33. 27–37.
- KÜRTI 1973 Kürti Béla: Mezőberény területének története a honfoglalásig. In: Szabó Ferenc – Szilágyi Miklós (szerk.): *Mezőberény története*. Mezőberény, 1973. 17–69.
- KÜRTI 1978–79 Kürti Béla: Honfoglalás kori magyar temető Szeged-Algyőn (Ein ungarisches Gräberfeld aus der Landnahmezeit in Szeged-Algyő). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978–79/1*. (1980) 323–347.
- KÜRTI 1983 Kürti Béla: A honfoglalás, megtelepülés, államalapítás (895–kb.1030) (Szegfű Lászlóval). In: Kristó Gyula (szerk.): *Szeged története I*. Szeged, 1983. 221–277.
- KÜRTI 1996 Kürti Béla: A honfoglaló magyar női viselet (Leletek és rekonstrukciók) (Die Frauentracht der landnehmenden Ungarn. Funde und Rekonstruktionen). In: Wolf Mária – Révész László (szerk.): *A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei*. Miskolc, 1996. 148–161.
- LAKATOS 2003 Lakatos Attila: 10–11. századi temető Köröstarján-Csordásdombon (Tarian, Romania) (Cemetery of the 10–11th centuries at Köröstarján-Csordásdomb). *Archaeologiai Értesítő* 128. 211–226.
- LANGÓ 2000 Langó Péter: Megjegyzések a Kárpát-medence X–XI. századi huzalkarpereceinek és sodrott karpereceinek viseletéhez és használati idejéhez (Beiträge zur Tracht und Benutzungszeit der Draht- und gedrehten Armringe im Karpatenbecken des 10.–11. Jahrhunderts). *Jósa András Múzeum Évkönyve* 42. 33–57.
- LANGÓ 2012 Langó Péter: Notes on the dating of Byzantine coin finds from 10th century context in the Carpatian Basin. In: Tobias, Bendeguz (Hrsg.): *Die Archäologie der frühen Ungarn. Chronologie, Technologie und Methodik*. RGZM – Tagungen Bd. 17. Mainz, 2012. 49–66.
- LANGÓ 2014 Langó Péter: Egyedi függő Kiszombor B lelőhelyről (A unique earring from the Kiszombor B site). Anders Alexandra – Balogh Csilla – Türk Attila (szerk.): *Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára*. Budapest, 2014. 427–438.
- LÁSZLÓ 1943 László Gyula: *A koroncói lelet és a honfoglaló magyarok nyerge* (Der Grabfund von Koroncó und der altungarische Sattel). *Archaeologia Hungarica* 27. Budapest, 1943.
- LÁSZLÓ 1943a. László Gyula: *A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben*. Kolozsvár, 1943.
- LÁSZLÓ 1944 László Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete*. Budapest, 1944.
- LÁSZLÓ é.n. László Gyula: *A népvándorlaskor művészete Magyarországon*. Budapest, é. n. (1970)
- LÁSZLÓ 1988 László Gyula: *Árpád népe*. Budapest, 1988.
- LEHOCZKY 1870 Lehoczky Tivadar: A szolyvai hun sír. *Archaeologiai Értesítő* 3. 201–206.
- LEHOCZKY 1886 Lehoczky Tivadar: A szolyvai sírről. *Archaeologiai Értesítő* 6. 279–280.
- MADARAS 1979 Madaras László: Szolnok-Szanda, Kiss János u. 11. *Régészeti Füzetek Ser. I/32*. 81.
- MADARAS 2006 Madaras László: Honfoglalás kori temető Szolnok határában (Gräberfeld Szolnok-Szanda, Beke Pál-halma aus dem 10. Jahrhundert). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2006. 213–251.
- MAROSI 1914 Marosi Arnold: A székesfehérvári múzeum honfoglalás és Árpád-kori régiségei. *Archaeologiai Értesítő* 34. 60–63.
- MAROSI 1935 Marosi Arnold: Ósmagyar temető Igaron. *Székesfehérvári Szemle* 5. 81–88.
- MAROSI 1936 Marosi Arnold: Adatok Fejér megye honfoglaláskori archaeológiájához. *Székesfehérvári Szemle* 6. 43–48.
- MEDGYESI 1995 Medgyesi Pál: Avar kori sírlelet (?) és 10–11. századi magyar köznépi temető részletei Gyulavarsánd-Laposhalomról (Awarenzeitlicher Grabfund und Teile eines ungarischen Gräberfeldes aus dem 10.-11. Jahrhundert von Gyulavarsánd-Laposhalom). In: *A népvándorlaskor fiatal kutatóinak IV. összejövetele*. Altum Castrum IV. Visegrád, 1995. 98–118.
- MEGAY 1956 Megay Géza: A miskolc-repülőtéri honfoglaláskori magyar temető. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 4. 14–21.
- MEGAY 1963 Megay Géza: A mezőzombor-bálványdombi honfoglaláskori magyar temető (Das landnahmezeitliche ungarische Gräberfeld von Mezőzombor-Bálványdomb). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 3. 37–53.
- MESTERHÁZY 1965 Mesterházy Károly: Beszámoló az 1965. évi biharkeresztes-ártándi ásatásról (Excavations at Biharkeresztes-Ártánd in the year 1965). *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1965. 61–67.
- MESTERHÁZY 1968 Mesterházy Károly: Adatok a honfoglalás kori magyar köznépi család szerkezetéhez (Some facts on the structure of Hungarian commonalty joint families at the time of the conquest). *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1966–67 (1968) 131–178.

- MESTERHÁZY 1978 Mesterházy Károly: A sárrétudvari (biharudvari) X–XI. századi temetők (Begräbnisstätten aus dem 10. und 11. Jahrhundert in Sárrétudvari/Biharudvari). *A Bihari Múzeum Évkönyve* 2. 29–44.
- MESTERHÁZY 1977 Mesterházy Károly: A honfoglaló magyarok tárgyi emlékei. *Életünk* 1977/1. 30–67.
- MESTERHÁZY 2006 Mesterházy, Károly: Die Kunst der landnehmenden Ungarn im Kraftfeld der iranischen, byzantinischen und islamischen Welt. In: Gálik, Marian – Štefanovičová, Tatiana (ed.): *Trade, journeys, inter- and intracultural communication in East and West (up to 1250)*. Bratislava, 2006. 218–231.
- MESTERHÁZY 2013 Mesterházy Károly: A honfoglaló magyarok aranya (Hungarian gold at the time of the landnahm (10th century). *Tisicum* 22. 203–213.
- MÉSZÁROS 1962 Mészáros Gyula: *Honfoglaláskori sírlelet Nagyszokoly határából* (Grabfund der Landnahmezeit aus dem Dorf Nagyszokoly). A szekszárdi Balogh Ádám Múzeum Tudományos Füzetei 2. Szekszárd, 1962.
- MRT 1966 Bakay Kornél – Kalicz Nándor – Sági Károly: *Veszprém megye régészeti topográfiája. A keszthelyi és tapolcai járás*. Magyarország Régészeti Topográfiája 1. Budapest, 1966.
- MRT 1969 Éri István – Kelemen Márta – Németh Péter – Torma István: *Veszprém megye régészeti topográfiája. A veszprémi járás*. Magyarország Régészeti Topográfiája 2. Budapest, 1969.
- MRT 1972 Dax Margit – Éri István – Mithay Sándor – Palágyi Sylvia – Torma István: *Veszprém megye régészeti topográfiája. A pápai és a zirci járás*. Magyarország Régészeti Topográfiája 4. Budapest, 1972.
- MRT 1979 Horváth István – H. Kelemen Márta – Torma István: *Komárom megye régészeti topográfiája. Esztergom és a dorogi járás*. Magyarország Régészeti Topográfiája 5. Budapest, 1979.
- MRT 1982 Ecsedy István – Kovács László – Maráz Borbála – Torma István: *Békés megye régészeti topográfiája. A szeghalmi járás*. Magyarország Régészeti Topográfiája 6. Budapest, 1982.
- MRT 1998 Jankovich B. Dénes – Medgyesi Pál – Nikolin Edit – Szatmári Imre – Torma István: *Békés megye régészeti topográfiája. Békés és Békéscsaba környéke*. Magyarország Régészeti Topográfiája T 10. Budapest 1998.
- NAGY 1892 Nagy Géza: A magyar pogánykor emlékei Fejér megyében. *Archaeologiai Értesítő* 12. 299–315.
- NAGY 1893 Nagy Géza: A magyarhoni lovassírok. *Archaeologiai Értesítő* 13. 223–234.
- NEES 1932-33 Nees, Mechthildis: A tibolddaróci kincslelet (Ein Depotfund aus Tibolddaróc). *Archaeologiai Értesítő* 46. 164–174.
- NEMEJCOVÁ-PAVUKOVÁ 1962 Nemejcová-Pavuková, Viera: Belobrdské pohrebisko v Rovinke, okres Bratislava-Vidiek (Bjelo-Brdo-Gräberfeld in Rovinka, in der Umgebung von Bratislava). *Archeologické Rozhledy* 14. 657–669.
- NÉMETH 1996 Németh Péter: A honfoglalás kor (X. század) régészeti kutatásának története. In: KATALÓGUS 1996. 19–26.
- M. NEPPER 2002 M. Nepper Ibolya: *Hajdú-Bihar megye 10–11. századi sírleletei I-II*. Budapest–Debrecen, 2002.
- NEVIZÁNSZKY 1979 Nevizánszky Gábor: Pohrebisko z konca 9. a z 10. storočia v Bešeňove. *Slovenská archeológia* 27. 375–404.
- NEVIZÁNSZKY 2013 Nevizánszky Gábor: Egy újabb honfoglalás kori temető az Alsó-Garam mentén (Ein neueres landnahmezeitliches Gräberfeld am unteren Teil des Flusses Garam). In: Révész László – Wolf Mária (szerk.): *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára*. Szeged, 2013. 185–202.
- NEVIZÁNSZKY – KOŠTA 2009 Nevizánszky, Gábor – Košta, Jiří: Výskum staromadarského jazdeckého pohrebiska v Strede nad Bodrogom v rokoch 1926 a 1937. *Slovenská archeológia* 57. 301–354.
- NEVIZÁNSZKY – RATIMORSKA 1991 Nevizánsky, Gabriel – Ratimorska, Priska: Staromadarské kostrové pohrebiska z 10. storočia v Nesvadoch. *Archeologické Rozhledy* 43. 259–280.
- NOVÁKI 1959 Nováki Gyula: Veszékény-Tormostyán dűlő. *Régészeti Füzetek* Ser. I/11. 53.
- NYÁRY 1902 Nyáry Albert: Temető királyságunk első századából. *Archaeologiai Értesítő* 22. 210–240.
- ÓDOR 1999 Ódor János: Honfoglalás- és kora Árpád-kori soros temetők sírleleteinek katasztere Tolna megyében. *A Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve* 21. 151–171.
- PATAKI 1939 Pataki Vidor: A hevesi honfoglaláskori női sírlelet (Der Grabfund von Heves aus der Landnahmezeit). *Folia Archaeologica* 1-2. 200–208.
- PATAY 1957 Patay Pál: Adatok a nógrádi dombvidék X–XI. századi településtörténetéhez (Contributions a l'histoire du peuplement aux Xe et XIe siècles, de la region de collines de Nógrád). *Archaeologiai Értesítő* 84. 58–66.
- PÁRDUCZ 1943 Párducz Mihály: Árpádkori temető Hódmezővásárhely-Kopáncson (Gräberfeld der Árpádenzeit in Hódmezővásárhely-Kopáncs). *Dolgozatok* 19. 183–192
- PÁRDUCZ – TARY 1939 Párducz Mihály – Tary László: A csongrád-vendelhalmi honfoglaláskori lelet (Les trouvailles de Csongrád-Vendelhalom de l'époque de la conquete du pays hongrois). *Folia Archaeologica* 1–2. 189–199.
- PERÉMI 1986 Perémi Ágota: Honfoglaláskori leletek Veszprém megyében (Funden aus der Zeit der Landnahme im Komitat Veszprém). *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 18. 115–133.

- PERÉMI 2001 Perémi Ágota: A Várpalota-Semmelweis utcai honfoglaláskori köznépi temető (Ein Volksfriedhof aus der Zeit der ungarischen Landnahme an der Semmelweis-Strasse in Várpalota). In: Kiss Magdolna – Lengvári István (szerk.): „Együtt a Kárpát-medencében”. A népvándorlás fiatal kutatóinak VII. összejevele. Pécs 1996. szeptember 27–29. Pécs, 2001. 137–213.
- POULOU-PAPADIMITRIOU – TZAVELLA – OTT 2012 Poulou-Papadimitriou, Natalia – Tzavella, Elli – Ott, Jeremy: Burial practices in Byzantine Greece: archaeological evidence and methodological problems for its interpretation. In: Salamon, Maciej – Woloszyn, Marcin – Musin, Alexander – Spehar, Perica (ed.): *Rome, Constantinople and Newly-Converted Europe. Archaeological and Historical Evidence. I.* Krakow–Leipzig–Rzeszów–Warszawa, 2012. 377–428.
- PÓSTA 1896 Posta Béla: A történelmi magyar pogánykori leletek. *Archaeologiai Értesítő* 16. 30–39.
- PULSZKY 1891 Pulszky Ferenc: A magyar pogány sírleletek. *Értekezések a történelmi tudományok köréből* 14. 1891. 1–21.
- PUSZTAI 1969 Pusztai Rezső: Pusztasomorja-Tímárdomb. *Régészeti Füzetek Ser. I/22.* 67.
- REIHOLCOVÁ 1976 Reiholcová, Maria: Pohrebisko z 10. a 11. storočia v Hurbanove-Bohatej. *Slovenská archeológia* 24. 191–234.
- REIHOLCOVÁ 1995 Reiholcová, Maria: *Pohrebisko v Čakajovciach (9.–12. storočie).* Katalog. Nitra, 1995.
- REIZNER 1891 Reizner János: Magyar pogánykori sírleletek (Szeged-Királyhalmi és Bojárhalmi lelet). *Archaeologiai Értesítő* 11. 97–114.
- RÉTHY 1898 Réthy László: Két Árpád-kori temető Arad megyében. *Archaeologiai Értesítő* 18. 128–131.
- RÉVÉSZ 1992 Révész László: Honfoglalás és államalapítás kori temetők Miskolcon (Friedhöfe aus der Zeit der Landnahme und der Staatsgründung in Miskolc). In: Rémiás Tibor (szerk.): *Régészeti tanulmányok Miskolc korai történetéből.* Miskolc, 1992. 91–120.
- RÉVÉSZ 1996a Révész László: Honfoglalás kori temető Szentés-Borbásföldön (Szabó János Győző ásatása nyomán) (Ein landnahmezeitliches Gräberfeld in Szentés-Borbásföld, nach der Ausgrabung von J. Gy. Szabó). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 2. 299–336.
- RÉVÉSZ 1996b Révész László: *A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez* (Die Gräberfelder von Karos aus der Landnahmezeit). Miskolc, 1996.
- RÉVÉSZ 1997 Révész László: Ein landnahmezeitliches Frauengrab in Békéscsaba-Erzsébethely. *Acta Archaeologica Hungaricae* 49. 419–451.
- RÉVÉSZ 2008 Révész László: *Heves megye 10–11. századi temetői* (Die Gräberfelder des Komitates Heves im 10–11. Jahrhundert). Budapest, 2008.
- ROSKA 1914 Roska Márton: Árpád-kori sírok Várfalván (Cimetiere l'epoque des Árpades á Várfalva). *Dolgozatok* 5. 121–168, 169–187.
- ROSKA 1936 Roska Márton: A honfoglalás és Erdély. In: Asztalos Miklós (szerk.): *A történelmi Erdély.* Budapest, 1936. 163–173.
- ROSS 1965 Ross, Marvin C.: *Catalogue of the Byzantine and early medieval antiquities in the Dumbarton Oaks Collection.* I-II. Washington, 1962/1965.
- ROSS – DOWNEY 1956–57 Ross, Marvin C. – Downey, Glanville: An Emperor's Gift and Notes on Byzantine Silver Jewelry of the Middle Period. *The Journal of the Walters Art Gallery* 19–20. 22–33.
- SELMECZI 1996 Selmeczi László: A Tiszajenő-Eperjesi telepi honfoglalás kori temető (Der Begräbnisplatz einer Siedlung aus der Zeit der Landnahme in Tiszajenő-Eperjes). In: Wolf Mária – Révész László (szerk.): *A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei.* Miskolc, 1996. 117–121.
- SÓREGI 1948 Sóregi János: Jelentés az 1947. évről. *Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1943–47. 4–8.
- STEFAN – BARNEA – COMSA – COMSA 1967 Stefan, Gheorghe – Barnea, Ion – Comsa, Maria – Comsa, Eugen: *Dinogetia I. Asezarea feudala timpurie de la Bisericuta-Garvan.* Bibliotheca de Arheologie 13. Bukarest, 1967.
- STRAUB 1999 Straub Péter: A honfoglalás kori tegezscsontok időrendjéhez (Zur Chronologie der landnahmezeitlichen Knocherknochen). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 5. 409–422.
- SUPKA 1911 Supka Géza: Honfoglaláskori leletről Gödöllőn. *Archaeologiai Értesítő* 31. 180–182.
- SZABÓ 1978–79 Szabó János Győző: Árpád-kori telep és temetője Sarud határában (Árpádenzeitliche Siedlung und ihr Friedhof in der Gemarkung von Sarud). *Egri Múzeum Évkönyve* 16–17. 45–136.
- SZABÓ 1938 Szabó Kálmán: *Az alföldi magyar nép művelődéstörténelmi emlékei* (Kulturgeschichtliche Denkmäler der ungarischen Tiefebene). Bibliotheca Humanitatis Historica 3. Budapest, 1938.
- SZABÓ 1955 Szabó Kálmán: Honfoglaláskori párták (Девичие головные уборы периода занятия родины). *Folia Archaeologica* 7. 123–125.
- SZARIANIDI 1983 Сарияниди, Виктор Иванович: *Афганистан: сокровища безымянных царей.* Москва, 1983.
- SZEDOV 1982 Седов, Валентин Васильевич: *Восточные славяне в VI-XIII вв. Археология СССР.* Москва, 1982.

- SZÉLL 1940 Széll Márta: Elpusztult falvak, X–XVI. századbeli régészeti leletek Szeged és Hódmezővásárhely határában. *Dolgozatok* 16. 159–180.
- SZÉLL 1941 Széll Márta: XI. századi temetők Szentés környékén. *Folia Archeologica* 3–4. 231–265.
- SZÉLL 1942 Széll Márta: Elpusztult falvak, XI–XII. századbeli régészeti leletek Szentés határában. *Dolgozatok* 18. 128–134.
- SZÓKE 1941 Szóke Béla: Honfoglaláskori magyar sírok Naszvadon (Gräber der ungarischen Landnahmezeit in Naszvad). *Folia Archaeologica* 3–4. 214–222.
- SZÓKE 1954 Szóke Béla: Adatok a Kisalföld IX. és X. századi történetéhez. *Archaeologiai Értesítő* 81. 119–137.
- SZÓKE 1962 Szóke Béla: *A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei*. Régészeti Tanulmányok 1. Budapest, 1962.
- SZTANOJEV 1989 Stanojev, Nebojsa: *Nekropolen aus dem 10.–15. Jahrhundert in der Vojvodina*. Novi Sad, 1989.
- TERGINA 1880 Tergina Gyula: Az ordasi lelet. *Archaeologiai Értesítő* XIV. 336–340.
- TALICKIJ 1940 Талицкий, М. В.: Кочергинский могильник. *МИА* 1. 159–163.
- TOČIK 1968 Točik, Anton: *Altmagyarische Gräberfelder in der Südwestslowakei*. Bratislava, 1968.
- TOČIK 1971 Točik, Anton: Flachgräberfelder aus dem IX. und X. Jh. in der Südwestslowakei. *Slovenská archeológia* 19. 135–276.
- TOČIK 1992 Točik, Anton: *Materialy k dejinam južného Slovenska v 7.–14. storočí* (Materialien zur Geschichte der Südwestslowakei im 7.–14. Jahrhundert). *Študijné Zvesti AUSAV* 28. 5–248.
- TÓTH 2014 Tóth Anikó: *A nyíri Mezőség a 10–11. században*. Szeged, 2014.
- TÜRK 2014 Türk Attila: A honfoglalás kori régészeti hagyatékkal kapcsolatot mutató keleti lelőhelyek. In: Sudár Balázs – Petkes Zsolt (szerk.): *A honfoglalók viselete*. Budapest, 2014. 36–64.
- TÜRK – LŐRINCZY 2015 Türk Attila – Lőrinczy Gábor: *Régészeti adatok és természettudományi eredmények a Maros-torkolat nyugati oldalának 10. századi történetéhez*. Budapest, 2015.
- VARÁZSÉJI 1880 Varázséji Gusztáv: A szeged-öthalmi őstelep és temető. *Archaeologiai Értesítő* XIV. 323–336.
- K. VÉGH 1970 K. Végh Katalin: Honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletek a miskolci múzeumban (Landnahme- und früharpádenzeitliche Grabfunde im Miskocser Museum). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 9. 79–107.
- K. VÉGH 1993 K. Végh Katalin: A kistokaji honfoglalás kori temető (Bestattungsort aus der Zeit der Landnahme in Kistokaj). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 30–31/1. (1991–92) 53–103.
- WINKLER 1912 Winkler Pál: Keceli sírleletek (Pest m.). *Archaeologiai Értesítő* 32. 322–323.
- WOLF 2016 Wolf Mária: Adatok a 10. századi magyarság csontművességéhez (Data on the bone-working in tenth century Hungary). In: Kovács László – Révész László (szerk.): *Népek és kultúrák a Kárpát-medencében. Tanulmányok Mesterházy Károly tiszteletére*. Budapest, 2016. 649–665.
- WOSINSKY 1896 Wosinsky Mór: *Tolnavármegye az őskortól a honfoglalásig I-II*. Budapest, 1896.
- YASHAYEVA 2010 Yashayeva, Tatiana: Würfel. In: Daim, Falko – Fleck, Robert (Hrsg.): *Byzanz, Pracht und Alltag. Ausstellungskatalog*. Bonn, 2010. 208–209, No. 135.
- ZOLTAI – SŐREGI 1927 Zoltai Lajos – Sőregi János: Ásatások. A hajdúböszörményi vidi pusztán. *Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1927. 16–19.